ESTUDIS

FRANCESC COSTA I OLLER
Mataró des del mar: Panorama vuitcentista

VÍCTOR LIGOS
Quatre anys de crisi econòmica a Mataró (La fam del cotó. 1861-1865)

CÉSAR YÁÑEZ
L' exportació de teixits de punt als mercats americans durant els anys de la primera guerra mundial.

MARGARIDA COLOMER I ROVIRA
Inici del moviment cooperatiu

CORAL CUADRADA I MAJÓ
Societat, economia i feudalisme al Maresme medieval (segles XII-XIV)

MARIÀ RIBAS I BERTRAN
Ampliació d'una notícia sobre uns enterraments descoberts a la Riera.

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

FULLS/25

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, abril 1986

FULLS/25
del Museu Arxiu de Santa Maria
Mataró, abril 1986

TAULA

- **EDITORIAL** 1
- **ACTUALITAT** 2
- **ESTUDIS**

MATARÓ DES DEL MAR: PANORAMA VUITCENTISTA.
Francesc Costa i Oller. 4

QUATRE ANYS DE CRISI ECONÒMICA A MATARÓ. (La fam del cotó. 1861-1865).
Víctor Ligos. 6

L'EXPORTACIÓ DE TEIXITS DE PUNT ALS MERCATS AMERICANS DURANT ELS ANYS DE LA PRIMERA GUERRA MUNDIAL.
César Yáñez. 25

INICI DEL MOVIMENT COOPERATIU.
Margarida Colomer i Rovira. 33

SOCIETAT, ECONOMIA I FEUDALISME AL MARESME MEDIEVAL (segles XII-XIV).
Coral Cuadrada i Majó. 41

AMPLIACIÓ D'UNA NOTÍCIA SOBRE UNS ENTERRAMENTS DESCOBERTS A LA RIERA.
Marià Ribas i Bertran. 51

- **DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA**

Dibuix portada: Marca de la fàbrica de teixits de punt de Gaietà Marfà. Arxiu Sr. Joan Comas i Pujol.

Edita: **MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA**
Centre d'Estudis Locals de Mataró.
Plaça del Fossar Xic, s/n. - Mataró.
Adreça Postal: c/.Sant Francesc d'Assís, 25
Tel. 790 15 28 (Parròquia de Santa Maria)
MATARÓ.
Composició i impressió:
Copisteria Castellà - c/Pujol, 39 - Mataró.
Dipòsit Legal: B-15.257-1978 *ISSN* 0212-9248

L'Equip del Museu Arxiu de Santa Maria no es responsabilitza necessàriament de l'opinió que expressen els articles signats.

Amb la col.laboració del
SERVEI D'ARXIUS DEL DEPARTAMENT DE CULTURA DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA
i del
PATRONAT MUNICIPAL DE CULTURA DE MATARÓ.

EDITORIAL

IMPORTÀNCIA DE LES MEMÒRIES ESCRITES I DE LA FOTOGRAFIA, PER A L'ESTUDI DE LA HISTORIA.

L'aparició recent de dos llibres, *Josep Gualba, cronista de Mataró*, i *Mataró, imatges del primer quart de segle*, obra respectivament dels nostres col.laboradors Srs. Francesc Costa i Oller i Francesc Enrich i Regàs, editats dintre de la col·lecció "Caps de Bou" del Patronat Municipal de Cultura, ens dóna motiu per a valorar els llibres de memòries i la fotografia com a document històric.

Sense la crònica del Sr. Josep Gualba no coneixeríem els fets esdevinguts a Mataró entre els anys 1873 i 1876, època que no hi havia premsa escrita a la ciutat, i en concret molts esdeveniments de la darrera guerra carlina i de la política local durant el Sexenni Democràtic. Sense fotografies o postals no podríem apreciar com era el Mataró dels nostres avis, la seva fesomia, que tan bé ens explica el Sr. Francesc Enrich i Regàs. Per això volem incidir en la importància de les memòries escrites i de la fotografia per a l'estudi de la història.

Constatem que existeixen molt pocs llibres de memòries referents a Mataró, o escrits per mataronins. També que desapareix contínuament documentació fotogràfica, sobretot aquella que correspon a àlbums familiars.

Cal canviar la situació. Cal insistir en la necessitat de les memòries escrites i de la història oral. També en la necessitat de recollir, conservar i documentar el material fotogràfic existent, des de les antigues plaques i postals, fins els àlbums familiars, el material fílmic i, per què no, iniciar noves sèries de fotografies actuals i video. En la mesura de les pròpies possibilitats, el Museu Arxiu de Santa Maria intenta de fer-ho.

ACTUALITAT

LA SENTÈNCIA ARBITRAL DE GUADALUPE (1486).

Quan aquest exemplar dels FULLS surti al carrer, s'haurà commemorat amb un seguit d'actes, el 5è. centenari de la promulgació de la Sentència Arbitral de Guadalupe, un document que sentà les bases de l'estructura agrària del camp català fins als nostres dies.

Ferran II, el seu gestor, hi actuà d'intercessor en una sentència que dóna a conèixer al monestir de Santa Maria de Guadalupe, a Extremadura, el 21 d'abril del 1486. Aquesta disposició, alguns aspectes de la qual analitzarem amb detall, per la via del compromís i inscrita en la política del redreç del monarca catòlic, aportà els fonaments per a la solució del conflicte remença, convulsió social que enverinava el país des de feia més d'un segle.

Els remences reberen aquesta denominació en funció de la remissió o "redimença" que havien de satisfer als feudals de qui depenien per abandonar el territori del seu senyor. Aquest estament social, ja des de mitjans del segle XIV, esdevé, pràcticament esclau de la terra, adscrit contra voluntat a un senyor i a una jurisdicció —molt sovint onerosa—, sense possibilitat d'escapar-ne, donat l'alt sostre econòmic de les redempcions. La consciència social del remença es dibuixa a finals del segle XIV, quan les successives pestes delmaren el Principat i els senyors, impotents, contemplen la dessolació dels seus dominis; apareixeran els "masos rònecs", explotacions agràries improductives pels efectes de l'epidèmia que cal endegar de nou. Des d'una postura de relativa força —la crisi demogràfica ho permet—, el pagès de remença s'instal.la en aquests masos i, per aquest servei, intenta negociar el seu status social i jurídic amb el feudal. Malgrat això, però, la reactivació econòmica que experimentarà el Principat farà que, aviat, els senyors oblidin les seves promeses i que l'estament remença reculi en la seva situació. D'altra banda, les repetides inversions de la burgesia en propietats (en un intent d'ascens social i d'emmirallament nobiliari), assessorades per estols de lletraferits que revifen antics costums i prestacions en desús, contribueixen a enverinar el procés.

En aquesta conjuntura s'esdevindran esporàdics alçaments remences, fins que l'onada cíclica depressiva actuï de detonant en l'evolució del conflicte. Serà a mitjans del segle XV quan es forjarà una consciència subversiva en els medis pagesos, no de simple protesta en avalots circumstancials, sinó com ha escrit Vicens Vives, "permanentment revolucionària, disposada a jugar-se el tot pel tot per a veure reconeguts llurs drets". En aquest marc d'agitació social que havia de trasbalsar el país durant dècades i que es manifesta per accions militars pageses contra la voluntat dels senyors, els monarques adoptaran postures diverses, des d'un tímid "filoremencisme" (amb Ferran I i, sobretot, amb Alfons el Magnànim), fins a postures de visceral oposició (amb Joan II i Ferran II, a l'inici del seu manament). Si bé d'una banda, com ha observat F. Soldevila, es vol reeixir en la temptativa de deslligar el sistema feudal dels seus trets més ignominiosos, de l'altra, la voluntat reial restarà sempre supeditada a la satisfacció dels desigs de l'oligarquia aristocràtica del país, i, per això, fracassaran els primers intents de solució pactada del conflicte.

Ferran II comptà per a l'elaboració de la Sentència Arbitral amb l'ajut d'experts juristes i, alhora, amb el suport de la majoria dels remences i amb la lassitud dels senyors, convençuts que per la força no conseguirien imposarse. Com a solució negociada, la Sentència és, com ha escrit Vicens Vives, "total, sistemàtica i definitiva, però no revolucionària". S'elaborà amb la premisa de solucionar "la gran turbatio (que) ha pervengut en tot lo nostre Principat...", reglamentant les relacions jurídiques i socials del camp català (Vilar ha escrit que la Sentència estableix un equilibri nou i que la lluita entorn la condició de les terres és acabada per molts segles) i restaurant el principi reial d'autoritat, pacificant el camp català amb la liquidació del darrer alçament remença i amb el càstig dels cabdills.

El nou marc jurídic i social pel camp català que neix amb la implantació de la Sentència (document que seria homologat obligatòriament a tot el Principat i que permetia als pagesos no remences acollir-s'hi) estatueix l'abolició dels "mals usos" (entre ells, el de "remença"), els abusos consuetudinaris (prendre i maltractar, vida i mort, etc.) i uns altres drets i abusos que no s'han identificat prou bé. Aquesta abolició costarà a cada pagès la quantitat de 60 sous barcelonins, imposats en forma de cens al 5 per cent d'interès fins la seva total satisfacció.

La Sentència dóna seguretat al pagès en declarar-lo en possessió del domini útil dels masos, amb facultat de transferir-los sense permís dels amos. Aquests continuaven detenint, però, el domini directe de la terra, amb facultat de rebre homenatge dels conreadors i percebre censos, tasques, delmes i altres drets. Aquesta duplicitat en entendre el domini de la terra es formalitza amb el sistema de contractació emfitèutica. Com ha escrit P. Vilar, "el dret a l'estabilitat sobre l'explotació agrària ja no és pagat amb la llibertat"; Ferran Soldevila afegirà que aquesta nova unió del camperol amb la terra, "amb vincles de treball honest i digne, havia de produir la prosperitat del camp català, permetent-li travessar més de quatre segles sense commocions de caràcter social".

La Sentència inclou altres normes de menor importància però que, en conjunt, senten les bases de l'estructura agrària catalana fins els nostres dies.

L'altre gran bloc dispositiu de la Sentència, de caràcter temporal (fuig de la "vertadera" sentència, segons Vicens Vives) posa fi a la guerra social, declarant el càstig dels revolucionaris radicals. Aquesta transitòria estableix una mena d'amnistia general que commutarà les penes de presó als pagesos a canvi d'una redempció col.lectiva que es fixa en 50.000 lliures, pagadores a 10 anys. Malgrat això, la Sentència condemna a mort als capitostos o "contumaços" del moviment remença, en un llistat que s'hi adjunta, de més de 70 persones. Per la seva proximitat, destaquem del llistat de condemnats, els noms de Pere Joan Tria, de Mataró, i Pere Company, d'Alella. Desconeixem la seva vinculació amb els remences si bé ens decantem per pensar que hi jugarien un paper destacat atès el càstig que se'ls atribueix; dades com aquesta i la participació del Maresme en el conflicte són temes que investigacions futures hauran de desenvolupar.

La Sentència, finalment, sobreseeix totes les causes judicials pendents per raó del conflicte i, proclamant una treva de 100 anys entre senyors i pagesos, retorna els castells i fortaleses als feudals que les han perdut, que rebran 6.000 lliures dels pagesos com a suma compensatòria.

Historiadors com E. Hinojosa i E. Serra i Ràfols han subratllat que amb la conquesta de l'alliberament remença, els pagesos catalans es van trobar, ja en el darrer terç del segle XV, en possessió de la llibertat personal que, a Espanya mateix, no havien d'aconseguir els aragonesos fins a començaments del segle XVIII i grans mases de la població rural d'altres Estats d'Europa, fins la segona meitat del segle XVIII o començaments del XIX.

L'eficàcia del document que hem ressenyat, les innovacions que conté i la seva oportunitat ha fet dir a Pierre Vilar que és "una de les rares conclusions jurídiques de conjunt aportades a un conflicte agrari medieval".

Carles Marfà i Riera

EL SENYOR ESTEVE MACH I BOSCH, NOU DIRECTOR GENERAL DEL PATRIMONI ARTÍSTIC DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA

El nostre col.laborador, l'arquitecte mataroní Sr. Esteve Mach i Bosch, ha estat nomenat recentment Director General del Patrimoni Artístic de la Generalitat de Catalunya.

No cal dir que celebrem moltíssim el nomenament, sobretot per la seva doble condició de mataroní i col.laborador dels FULLS.

III SESSIÓ D'ESTUDIS MATARONINS

Convocada el passat mes de desembre, tindrà lloc el proper dissabte, dia 10 de maig, a la nova Sala del Museu Arxiu de Santa Maria, carrer Beata Maria, núm. 3.

L'ARXIU DE GRAVATS DE LA IMPREMTA MINERVA

El fons de gravats i clixés de la Impremta Minerva ha estat incorporat al Museu Arxiu de Santa Maria per donació dels seus propietaris, la família Marfà.

La importància del fons ve determinada per la mateixa història de la impremta. Creada durant els primers anys vint pel Sr. Antoni Marfà i Serra, va imprimir la major part de la premsa local, a més de tota mena de fulls, butlletins, impresos, participacions familiars, propaganda d'empreses i indústries locals, i fins i tot gran quantitat de llibres, algun d'excepcional categoria.

L'equip del Museu Arxiu de Santa Maria ho fa públic a manera d'agraïment. El fons de gravats de la Impremta Minerva, que era, per les seves característiques, patrimoni cultural de la ciutat, ha estat posat a l'abast dels mataronins.

MATARÓ DES DEL MAR: PANORAMA VUITCENTISTA.

Al Museu Comarcal de Mataró hi ha un quadre a l'oli del segle XIX, catalogat amb el núm. 5242, que mostra una panoràmica de la ciutat vista des del mar. Aquest quadre té un especial interès donada l'escassa documentació gràfica que hi ha d'aquell segle: és una obra única per veure com era el Mataró vuitcentista, realitzada pel pintor Laureà Espluga.

L'any 1954 en va parlar Jaume Castellví, aleshores arxiver municipal, que el situa cronològicament en els primers anys de la segona meitat del segle XIX, en una felicitació de Nadal que en reproduïa la imatge. En aquells moments l'oli era a la Beneficència de Sant Josep, i cal suposar que havia estat propietat d'alguna persona sense hereus que va acabar els seus dies en aquella llar.

Un seguit d'averiguacions ens ha permès datar amb tota precisió la pintura i conèixer alguna cosa del seu autor. De Laureà Espluga dóna el diccionari Ràfols d'artistes una mínima informació: *Pintor de la segunda mitad del siglo XIX, residente en Barcelona. Se le deben útiles procedimientos que han modificado la fotografía. Pintó un excelente retrato del general Arsenio Martínez Campos.* Espluga va residir un temps a Mataró al núm. 72 de la Riera, potser convivint ocasionalment amb Josep Robreño i Segalès, que s'estava a la mateixa casa, i era un conegut pintor i mestre de dibuix, que el 1852 havia fixat la seva residència a la ciutat, i de qui sabem que va realitzar el 1855 un retrat d'Espartero, que regalava a la ciutat.

Espluga, pintor de segona fila, sembla que es guanyava la vida aplicant imaginació comercial al seu art, la venda del quadre que comentem ho demostra prou. La premsa de l'època ens informa, l'octubre de 1872, que a la Riera, a la pastisseria de Pere Barbosa s'exposava: *un cuadro al óleo representando la vista de nuestra ciudad tomada desde el mar en el punto, según nos ha parecido, donde acostumbran fondear los buques que surten de carbón a nuestras fábricas. A juicio de personas peritas dicho cuadro es de mucha verdad topográfica y de notable mérito (...). Su autor lo rifa debiendo verificarse el sorteo en el casino Filarmónico, el último día del mes que cursa, vendiéndose los billetes al precio de cuatro reales cada uno.* Dies després ens assabentem que guanya el núm. 124, i que l'autor en persona li farà lliurament de l'obra, al seu domicili. La identificació del quadre queda fora de tot dubte a través d'aquestes notícies, podent afirmar que l'obra va ser realitzada l'any 1872.

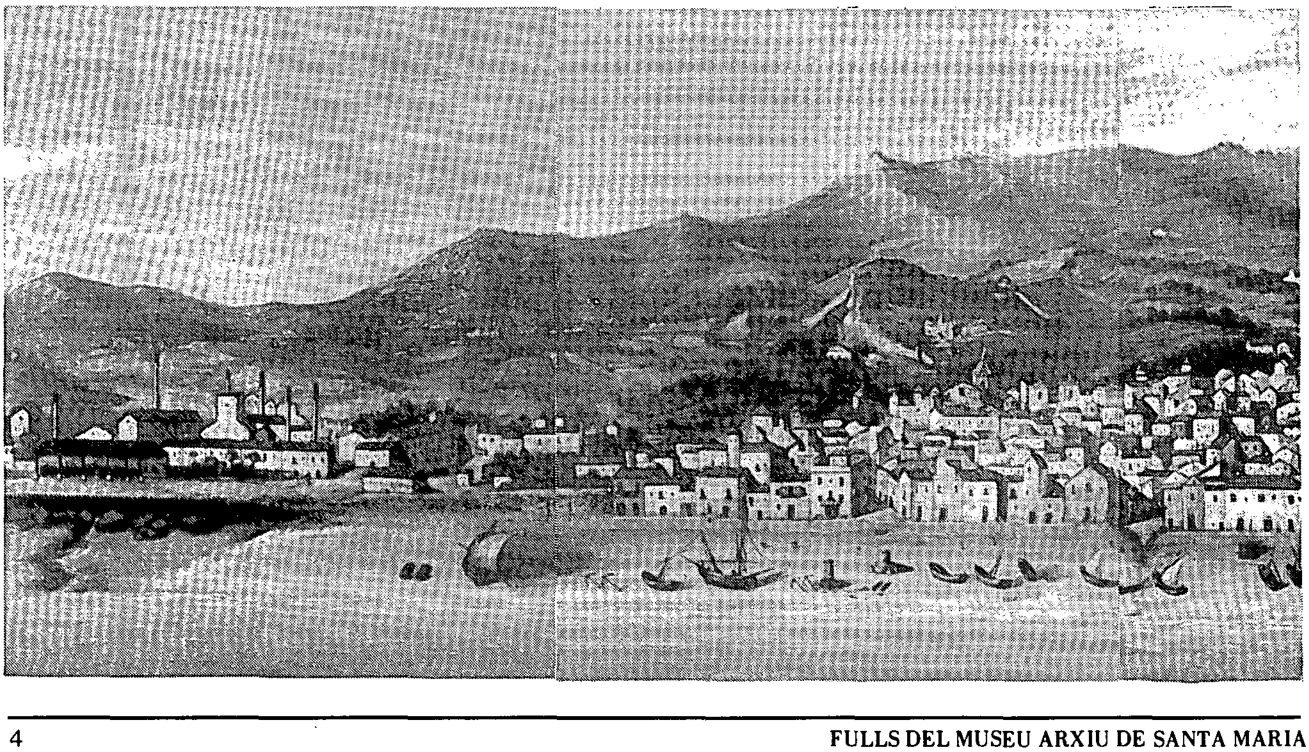

En una anàlisi de l'oli ressalta de seguida que la *mucha verdad topográfica*, no és massa certa. La perspectiva general, que pren com a base l'església de Santa Maria enfilada al bell mig de la ciutat, i el detall de carrers i alguns llocs és força inversemblant. Així, per exemple, el conjunt d'edificis fabrils del carrer de Sant Agustí semblen lluny de la ciutat, i la perspectiva dels carrers de Sant Antoni i de Sant Joan també és falsa. Pel que fa a les muntanyes tot és pura invenció de Segalès, que ho devia de pintar per l'acreditat sistema del cop d'ull. També hi ha, però, molts detalls que duen a pensar que l'autor va fer algun viatge en barca per prendre apunts, tot i la desmesura imaginativa ambiental, greu inconvenient en un quadre realista, tot i que tampoc no s'hi ha de buscar la precisió extrema.

En resseguir el quadre d'esquerra a dreta hom ensopega primer amb el grup de cases i edificis del carrer de Sant Agustí, que tancava la ciutat pel cantó de ponent: hi ha l'estació del tren amb la via que es detura a Mataró, quan feia gairebé vint anys que arribava a Arenys. Entre les fàbriques hom hi reconeix l'antiga C° Dalmau i Gordils, Baladia i Sala, i hi ha d'haver la filatura d'Esquerra, i alguna altra. El grup de cases de planta baixa i pis en línia paral.lela a l'estació encara són en el mateix lloc. Llindant amb la part on comença la ciutat hi ha les drassanes. Des de l'estació i fins al carrer de Sant Antoni hi notem el fil del telègraf, que feia poc temps que era instal.lat. En la part interior de la ciutat hom hi reconeix l'església de Santa Maria, la de Sant Josep i el col.legi Santa Anna. En el sector que va del carrer de Sant Pere a l'Havana hi trobem ben detallat l'edifici de l'Hospital, el gasòmetre, i un altre conjunt de fàbriques de vapor, que configuren junt amb les del carrer de Sant Agustí els dos nuclis de la indústria tèxtil del Mataró vuitcentista. Hi ha en l'extrem dret del quadre l'ermita de Sant Simó. Darrera la ciutat, en la part muntanyosa, hi podem localitzar el cementiri, el col.legi de Valldemia, les Esmandies, Can Boada i el salt d'aigua.

Si en aquells moments Mataró era una ciutat eminentment industrial, les tretze xemeneies de vapor del quadre —una part de les existents— ens ho fan saber, la platja plena de barques ens mostra la vessant marinera de tan antiga tradició. Un darrer detall és la presència en el perímetre de la ciutat d'algunes torres llargues i primes que, en general i deixant de banda les que corresponen al subministrament d'aigua, són de defensa, per a evitar l'entrada d'enemics, en una època que les tropes carlines eren sublevades i recorrien el Maresme escamots facciosos.

Francesc Costa i Oller

FONTS:

Ràfols, J.F. *Diccionario biográfico de artistas de Catalunya.* Barcelona–Millà, 1951-1954. I, p. 354.

"La voz de Iluro", 27 octubre-3 novembre 1872.

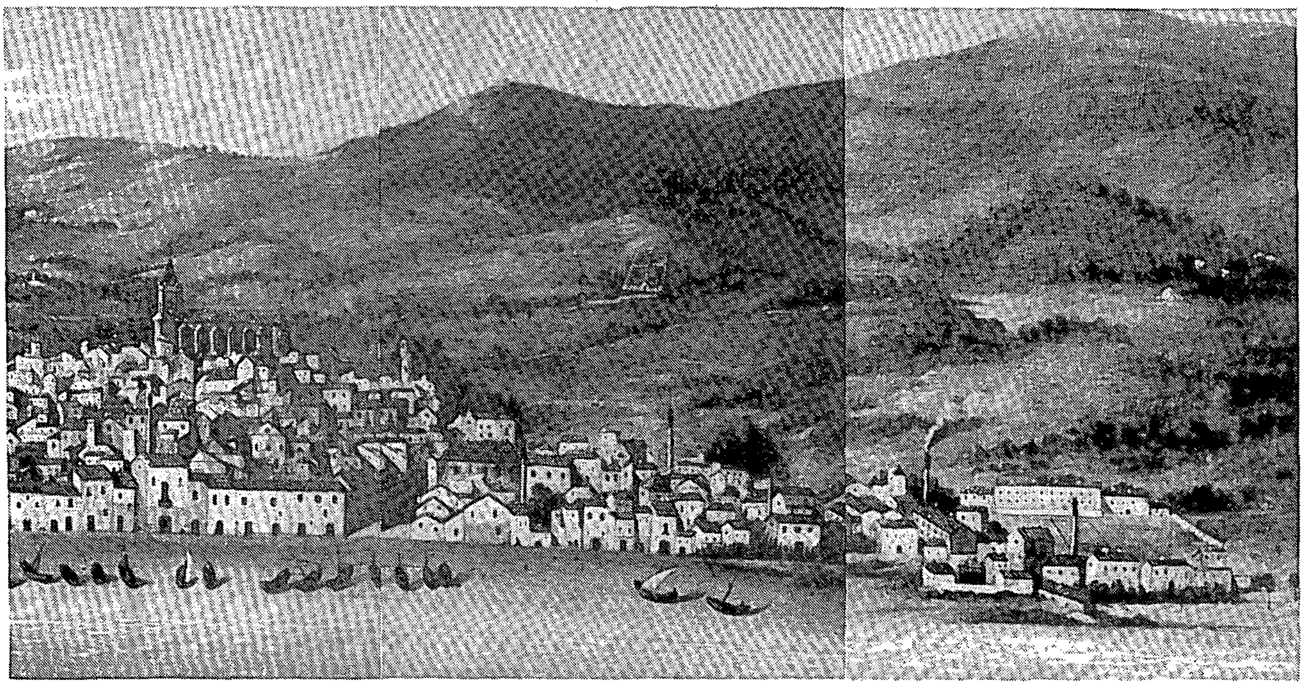

En l'estudi que segueix, Víctor Ligos, llicenciat en Història Contemporània, analitza novament —ja va fer-ho al número 18 dels FULLS— la indústria mataronina de mitjan segle passat i, en concret, la crisi coneguda per *la Fam del Cotó*, entre els anys 1861 i 1865, motivada per la guerra de Secessió nord-americana.

QUATRE ANYS DE CRISI ECONÒMICA A MATARÓ. (La fam del cotó. 1861 - 1865)

En l'anterior fragment publicat al número 18 de "FULLS" amb el títol *Indústria i Proletariat en 1861-1867*, presentava un estudi sobre la situació del proletariat mataroní en unes condicions quotidianes de vida, sense que hi intervingués cap mena d'alteració, malgrat que en l'examen de les taxes de natalitat i mortalitat (1861-1865) assenyalava els efectes de la crisi, que com una epidèmia endèmica més, el poble anomenava la *fam del cotó*. Les referències que trobem entorn aquesta etapa, no tan sols la situen malament en els darrers moments (1864-1865), possiblement els més àlgids de l'esmentada crisi, sinó que fins i tot l'anomenen com una simple *crisi per falta de matèria primera*, la qual hauria provocat una recessió en la demanda de productes manufacturats per l'encariment del cotó en floca, motivat per la no arribada d'aquesta matèria.

Pretenc demostrar que l'etapa va ser més llarga i que hauria hagut de poder servir per a fer adonar-se d'alguns factors que seran els desencadenants d'una de les més fortes crisis de l'economia espanyola en general —i catalana en particular—, la dels anys posteriors a 1886, final de la *febre d'or*.

Aquests factors eren: — Deficient articulació del mercat nacional, amb una absència de demanda regular, potenciada per l'oferta de productes molt cars i poc competitius tant en preu com en qualitat.

— Endarreriment tecnològic general del país. En aquest cas, el de la indústria tèxtil no va ser manca de desenvolupament, però sí sempre anar a remolc de les innovacions estrangeres.

— Facilitat de l'entrada de productes manufacturats de contraban, principalment francesos, malgrat els intents governamentals d'augmentar la vigilància de fronteres i les fortes pressions dels fabricants catalans al govern de Madrid per a intensificar les mesures proteccionistes que afavorissin els seus interessos.

Dividiré el present estudi en dues parts. La primera, l'evolució dels preus del cotó i la seva variació de qualitats i procedències al llarg de tot el període a tractar. La segona, la importància que va tenir aquest encariment en la indústria mataronina i conseqüentment en la massa proletària, que com vaig intentar de demostrar en l'anterior treball, ja vivia en unes condicions altament precàries.

LA GUERRA DE SECESSIÓ AMERICANA (1861-1865)

(Manca de cotó? Manca de competitivitat?)

Pot semblar estrany que un fet que succeïa tan lluny de casa nostra, pogués tenir una tan forta influència a Mataró, i el que és pitjor, a tot Catalunya, almenys amb més força a les zones més industrialitzades.

Però així fou, perquè ens fem una idea de la importància que tenien per a nosaltres els efectes de la guerra civil entre els Estats Confederats i els de la Unió. Entre el Nord i el Sud, entre antiesclavistes i esclavistes o, per què no, entre els estats industrialitzats i amb un règim d'economia capita-

lista i proteccionista, els estats d'economia agrària monocultivista i règim aristocràtic feudalitzant lliurecanvistes. La causa era que d'aquests darrers estats, els del Sud d'Amèrica del Nord i procedents dels ports de Nova Orleans, Charleston, Savannah i Mobile, arribava al port de Barcelona la més important de les matèries primeres de la indústria tèxtil catalana: el cotó en floca.

En el quadre següent podem veure el pes específic del cotó anomenat "americà" comparat amb el tipus o procedència brasilera, i els més importants ports d'origen d'ambdós tipus de cotó. Les partides no assenyalades en el port de procedència cal suposar que són les que, comprades en els ports de càrrega i descàrrega de les Antilles i terra ferma, durien els vaixells per compte propi com a mercaderia d'intercanvi, a benefici del capità o d'inversions petites fetes per la marineria.

QUADRE DE MOVIMENTS DEL COTÓ I PORTS DE PROCEDÈNCIA (1)

(anys 1860 - 1859 - 1858 - 1857 - 1856)

	Quantitats en bales	1860	1859	1858	1857	1856	Partides aïllades
Americà	Nova Orleans	44.027	65.634	50.617	43.017	73.794	
	Charleston	37.051	32.341	34.950	18.768	43.148	50 Arroyo (1858)
	Savannah	2.046	3.232	3.925	9.726	2.798	361 Puerto Rico (1858)
	Mobile	25.926	6.819	3.086	865	5.231	28 Puerto Rico (1858)
							253 Puerto Rico (1858)
Brasiler	Paraíba	3.552	3.498	6.236	5.308	12.376	100 Nova Barcelona (1858)
	Pernambuco	583	126	1.133	2.259	5.854	
	Maranhâo	412	87	3.251	2.346	2.862	
	Aguadilla	296	130	793	—	1.303	
	Puerto Cabello	54	18	123	—	—	
	Nova York	1.213	130	—	—	—	
	Liverpool	20	—	—	—	—	
	Mayagüez	—	15	165	—	916	
	Total partides més importants	115.180	112.030				
	Total partides	116.228		104.790	82.317	148.334	

	E.U.A.	BRASIL
Entrades entre 1-1-1860 / 31-12-1860	110.768	5.460
Existències 1-1-1860	15.000	1.000
Existències 31-12-1860	20.000	1.750

Consum any 1860 :	EUA	105.768 / 8.814 bales mensuals.
	BRASIL	4.710
	Total	110.478
Consum mensual mitjana		9.206

PREUS DEL COTÓ COL.LOCAT AL PORT DE BARCELONA (1860)

Qualitat Nova Orleans : 20 5/8 — 20 3/4 pesos/quintar= 1,65 - 1,66 ptes/kg*
Qualitat Mobile : 20 1/2 pesos/quintar= 1,64 ptes/kg
Qualitat Charleston : 19 3/4 pesos/quintar= 1,58 ptes/kg

* He fet la simplificació a pessetes/quilo amb la intenció d'ajudar la lectura amb les mesures actuals.

Veiem com a punts importants a comentar, que de les 116.228 bales de cotó arribat, 110.768 són de ports o qualitat d'Estats Units, per tant, sols 5.460 del Brasil. I que de les consumides per la indústria catalana l'any 1860, 105.768 bales són de qualitat americana i 4.710 bales, brasilera. (El consum total va ser de 26,5 milions de kg: 25,4 milions d'americà i 1,1 milions de brasiler amb una mitjana total mensual de 220.000 kg - 9.206 bales).

Els preus del cotó en aquest any 1860 vénen marcats pels del tipus americà; són preus quasi sense cap variació apreciable al llarg de tot l'any. Els preus brasilers, pel seu escàs pes específic i qualitat, queden més sotmesos a l'especulació; però essent sempre molt inferiors a qualsevol dels americans. El seu preu no era superior a 14 pesos/quintar (1,1 ptes/kg).

El quadre corresponent a 1861, primer any de la guerra, ja ens mostra una diversificació de ports de procedència del cotó i un lleuger encariment dels cotons. Apareix per primera vegada en tancar l'any el preu dels cotons brasilers com a preu estable de mercat.

QUADRE DE MOVIMENT DEL COTÓ I PORTS DE PROCEDÈNCIA
ANY 1861 (Preus al llarg de l'any)

NOVA ORLEANS	49.267	bales	PUERTO PRINCIPE	32	"
CHARLESTON	13.983	"	LONDRES	1.000	"
MOBILE	9.676	"	LIVERPOOL	10.981	"
SAVANNAH	2.293	"	MARSELLA	9.983	"
NOVA YORK	1.403	"	CETTE	2.152	"
L' HAVANA	100	"	GÈNOVA	2.047	"
CUBA	75	"	LIORNA	172	"
PERNAMBUCO	80	"	ALEXANDRIA	181	"
MARANHÂO	550	"	PORTO	51	"
AGUADILLA	1.073	"	GIBRALTAR	2.561	"
PUERTO CABELLO	94	"	CÀDIS	70	"
MAYAGÜEZ	107	"	MÀLAGA	410	"
PARAHIBA	4.099	"	ALACANT	400	"
MASAYA	475	"	PALMA	289	"
			Total partides	113.604	"
			Existències 1860	21.750	"
Existències 28 desembre 1861				135.354	bales
E.U.A.	8.100	bales			
PARAHIBA	320	"			
MARANHÂO	620	"			
PUERTO RICO	700	"			
SMIRNA	2.000	"			
ÍNDIA	3.300	"			
JUMEL	320	"			
			Total existències 1861	15.840	bales
			Total consum	119.514	bales

Fixem-nos que ha disminuït de forma alarmant el total de bales provinents directament d'EUA; de les 110.768 de 1860, o les 108.026 de 1859, a tan sols 76.622 bales al 1861.

Possiblement les partides de Liverpool, Londres, Gibraltar i les dels ports mediterranis no pertanyents a països productors de cotó podrien molt ben ser de cotó americà, que estiguessin emmagatzemats i sortissin ara, davant la demanda catalana, per cobrir les seves necessitats. Amb certesa que les quantitats de l'Havana i Cuba, donada la seva categoria de ports d'intercanvi directe amb EUA (sucre per fustes, cavalls i cotó) serien així mateix de qualitat americana.

Les ciutats de Liverpool, Londres i Gibraltar haurien pogut ser els punts d'arribada de bales de cotó de l'Índia. Tenim coneixement que van circular-ne, però enlloc no hem trobat referència de quantitat i preu.

De tota manera la quantitat total de cotó utilitzada per Catalunya l'any 1861 no va sofrir cap descens (26 milions de kg), i aproximadament amb el mateix percentatge de domini del cotó americà sobre els altres.

La major quantitat de bales arribades al port de Barcelona i l'aparent augment del consum mensual de 9.959 bales, no ho és en quilos, ja que les bales no americanes acostumaven a ser d'un pes inferior.

Sense competidor, es presentava la gran ocasió per als cotons de Turquia, Índia i Egipte, que malgrat la seva més baixa qualitat, podrien servir les necessitats dels mercats europeus. Una mostra de la seva baixa qualitat la podem deduir del quadre, on les 2/3 parts dels cotons en existència al tancament de l'any 1861, són de les qualitats turca, índia i egípcia, molt inferiors fins i tot a la brasilera.

Pel que fa als preus, en aquest any veurem un lleuger augment confirmat al llarg de l'any, respecte al de tancament de l'any 1860.

El 23 de febrer, pocs mesos abans d'iniciar-se la guerra, i quan ja la situació entre els dos bàndols es començava a deteriorar, veiem una lleugera alça dels preus.

Classe Nova Orleans :
22 1/4 - 22 1/2 pesos/q. = 1,78 - 1,80 ptes./kg.

Classe Charleston :
21 7/8 - 22 pesos/q. = 1,75 - 1,76 ptes./kg.

Però quan ja hom preveu que la guerra no serà una passejada militar d'una o altra banda, els preus dels americans, donada la seva escassetat, comencen a disparar-se. Molt més els cotons en floca que els filats. (No hem fet esment fins ara, que al port de Barcelona arribaven també cotons de filats i preparats per gruixos per treballar a les diferents màquines. Els fabricants catalans preferien els cotons en floca i completar tot el procés de filatura i tissatge. Cal doncs suposar que el valor afegit en les filatures d'origen als cotons filats no els feia rendibles, i que la seva compra podria ser molt bé que la fessin les indústries especialitzades en tissatges o els petits fabricants que no tenien capacitat econòmica per a cobrir el procés previ de diable, carda i filatura. Tanmateix el pes específic dels cotons filats sobre els de floca era força minso, d'aquí que hagi preferit centrar-me en el cotó en floca com a més representatiu de les necessitats del sector).

16 novembre 1861.

Classe Nova Orleans :
36 3/4 - 37 1/4 pesos/q. = 2,94 - 2,98 ptes./kg.

Classe Charleston :
36 1/2 - 36 3/4 pesos/q. = 2,92 - 2,94 ptes./kg.

23 novembre 1861

Classe Nova Orleans :
37 - 37 1/4 pesos/q. = 2,96 - 2,98 ptes./kg.

Classe Charleston :
36 3/4 - 37 pesos/q. = 2,94 - 2,96 ptes./kg.

Aquests preus són de caràcter especulatiu ja que no es va realitzar cap venda.

30 novembre 1861

Classe Nova Orleans :
36 1/2 - 37 pesos/q. = 2,92 - 2,96 ptes./kg.

Classe Charleston :
36 - 36 1/2 pesos/q. = 2,88 - 2,92 ptes./kg.

Aquest aparent descens no es va donar; podríem considerar-lo com efecte de preus mitjans al llarg del mes de novembre, car és el darrer comunicat entorn a moviments i preu del cotó a les duanes de Barcelona; la situació del mercat es mantindrà paralitzada, no hi haurà existències. Prou indicatiu és l'esmentat comunicat.

DUANES DE BARCELONA. MOVIMENT DEL COTÓ EN FLOCA.

30 de novembre de 1861

Existències mes anterior	entrades	total	sortides	existències
709	177	866	272	614

Aquestes xifres no són les totals d'existències de l'any, sinó les que van ser registrades a les Duanes el mes de novembre. Els valors definitius són els assenyalats en el quadre final d'any de 1861, que marca els moviments totals del port de Barcelona.

Però veiem una dada que ens sembla prou important de remarcar, el fet que tan sols hagin sortit 272 bales de cotó de les duanes de Barcelona. Cal suposar que els fabricants i emmagatzemistes en tenien moltes més en estoc per sostenir una producció relativa o per jugar a l'especulació; però que lluny de les 9.200 bales mensuals que feia servir la indústria catalana! I més si considerem que els mesos de novembre són mesos de forta producció, almenys a la zona de la costa.

Aquí em remeto a l'article de Jordi Maluquer de Motes (2), on s'assenyala que els mesos d'estiu acostumen a ser els que marquen una forta retracció en la demanda, *crisis estacionals fixes*; però no pas en el mes de novembre, on es treballava molt d'acord a la demanda. ¿Com podrien haver-hi doncs existències, i força superiors en nombre a les de l'any 1860, en uns moments que clarament veiem que no arriba bon gènere, si no fos perquè hi ha una retracció en la demanda? ¿Provocada per l'encariment dels productes fabricats? ¿A causa d'una collita dolenta, que almenys a la nostra zona es palesà amb l'epidèmia d'oídium, i una forta sequera a l'estiu, per la qual fins i tot els molins de Mataró han patit les conseqüències, ja que el tercer d'ells no ha pogut moldre tot el que podia (3).

Cal recordar que *la característica principal del mercado era su naturaleza masivamente agraria y su escasa capacidad de absorción, debido al subconsumo de la población rural. La demanda está determinada por el curso de las cosechas. Regularmente una mala cosecha, aunque fuera sólo de alcance regional, amenazaba gravemente a la producción textil* (4).

Potser molt demostratius d'aquesta situació poden ser els darrers comunicats del mercat de cotó de Barcelona,

Encalmados, sin ventas por especulación, sólo las más indispensables para consumo, precio firme tendencia alza...

Consumo se retrae tanto por elevación precios como por falta de demanda (5).

Calma no ventas, precios estimados no especulativos (6).

Paralizado mercado, sin ninguna venta (7).

Mercado paralizado, no hay precios nominales (8).

Al tancament de l'any trobem una referència al cotó brasiler 20 pesos/q. = 1,6 ptes./kg.

Des d'aquest darrer comunicat, les notícies del mercat del cotó s'allargassen, són els moments en què es tem una guerra entre EUA i Anglaterra, amb la intenció aquesta darrera, d'aprofitar l'ocasió d'afebliment militar d'EUA; però bàsicament provocat per la forta pressió dels fabricants anglesos sobre el govern de Sa Reial Majestat per tal d'acabar amb la desastrosa situació que la guerra americana havia col.locat les seves indústries.

Els anys 1862, 1863 i 1864 són els de la lenta introducció en el nostre mercat dels cotons de Turquia, Índia i Egipte. El cotó arribat al llarg de 1862 va ser de 12 milions de kgs en total.

Malgrat que la conjuntura fos favorable a l'extensió del cultiu cal comprendre que no és fàcil roturar noves terres i menys quan en la inversió de capitals no hi ha garantia d'una continuïtat en la situació del mercat. Cal pensar que per als inversors o propietaris tan sols existia una alteració per un conflicte bèl.lic que tan punt acabés restituiria la situació anterior, no pas per augment de la demanda.

De tota manera, Brasil va augmentar el seu pes específic dins el mercat català; però la seva qualitat no va arribar a superar en cap moment la qualitat americana, fins i tot les segones que en restaven emmagatzemades es venien millor que les brasileres.

Ens situem ara a les darreries de l'any 1864. El bloqueig marítim dut a terme pels estats del Nord dels ports del Sud ha tingut èxit, ja que ha trencat la seva font bàsica d'economia: la venda de cotó a Europa. Al llarg del temps d'aquest bloqueig seran molts els vaixells europeus i dels estats del Sud que l'intentaran trencar, per sortir-hi carregats de cotó; serà cotó emmagatzemat en els molls i finques sudistes. Els camps de cultiu no van paralitzar-se totalment, i sols quan la guerra va arribar a la seva zona es malmeteren. El Nord va cremar-ne molts i al llarg del conflicte, com a represàlia.

Així veiem que durant aquests tres anys no ha deixat d'arribar cotó americà, encara que d'una forma totalment irregular, i és per això que no es detecta registre de duanes o del mercat del cotó.

ELS ANYS FINALS DE LA CRISI.

Per tal de no fer molt llarga aquesta relació de l'evolució dels preus del cotó, agafem com a referència els darrers mesos de l'any 1864 i principis de 1865. Són els moments més difícils de tota la crisi, no s'ha exhaurit tota la matèria primera acumulada i, pel contrari, s'acumulen els estocs a les indústries.

Els informes del mercat del cotó són prou aclaridors:

... *59-60 pesos/quintal por "americano"* (4,72-4,8 ptes/kg) *calma, ventas pocas, sólo para el consumo... la fabricación ha reducido mucho su trabajo, la existencia es bastante limitada* (9).

... *se han cambiado de manos 500 balas a precio reservado y se dice haberse colocado 300 para el consumo en diferentes partidas... la existencia es reducida no asciende de una 2.000 balas Brasil y 1.000 de Americano, con 300 o 400 balas de Levante...*

Se citan por Americano de 58 a 60 pesos, por Pernambuco de 59 a 60, y por Marañón de 57 a 59 por quintal contado (10).

Veiem com el cotó brasiler ha assolit el mateix preu que l'americà; cal tenir en compte que aquest americà és de qualitat molt ínfima comparat amb el d'anys anteriors: vell, humitejat, segones, etc.

Em sembla prou interessant però, assenyalar aquesta referència: que el brasiler ha triplicat el seu preu en aquests moments comparant-lo amb les dades de desembre de 1861.

... *Mercado animado y precios en alza, se calculan unas existencias reducidas que hacen elevar los precios, 500 balas de americano, 1.300 de Brasil y 200 o 300 de Levante. Precios: Americano 63 a 65 pesos (5,04 - 5,2 ptes/kg) y por Brasil 63 a 64 pesos (5,04 - 5,12 ptes/kg) No se registran operaciones más altas, pero sí a la baja, los tenedores pretenden precios más altos para las calidades más buenas* (10).

... *Animación en las plazas reguladoras de precios, que hacen animar el mercado barcelonés. Se vendieron en los primeros días de la semana 1.000 balas de toda clase con alzas sucesivas en los precios, pagándose por Americano, Brasil y Jumel 64 - 64 1/2 pesos/quintal* (5,12 - 5,16 ptes/kg)

Com a notícia del mercat del cotó: la fragata "Aurelia" va aconseguir trencar el bloqueig de la marina nordista i col.locava en el port de Barcelona 1.000 bales i escaig de cotó americà.

Apareixen els preus dels cotons hindús, Idelep 47 - 48 pesos/quintar (3,76 - 3,84 ptes/kg) i Bengala 40 - 42 pesos/quintar (3,2 - 3,36 ptes/kg).

Abans d'acabar l'any ens trobem amb una notícia curiosa, 70 bales de cotó de Bengala van ser venudes a 41 pesos/quintar (3,28 ptes/kg); però la venda va ser a "terminis", la qual cosa fins a aquests moments no s'havia detectat públicament en el mercat (11).

Aquesta progressió de preus setmanals ens du a trobar-nos en l'última setmana de l'any amb un mercat força animat, amb moltes vendes per a reposició d'existències.

70 pesos per Pernambuco, 69-70 per americà, 59-60 Malta, 57 Esmirna, 43-43 1/2 Bengala.

El 4 de febrer ens presenta de forma oficial el que ja havíem detectat també els anys 1861 i 1862. No tot el que es produeix es ven, no és doncs tan sols crisi de matèria primera, sinó també de demanda de productes manufacturats:

... *muy encalmados con poquísimas operaciones, precios flojos y baja, ya por nuevos rumores de paz, ya por dificultad trabajo fabril, ya por poca demanda escasos de dinero y excedentes de producción elaborada* (12).

Agreuja potser aquesta situació les constants queixes que trobem del contraban de productes estrangers, el que pot fer-nos pensar que són els productes catalans molt més cars que els que es produeixen en el país veí, ja sigui per les altes taxes i impostos que suportava la indústria catalana, ja per les altes taxes de benefici que obtenien els fabricants per manca de competència interna.

Además de la guerra que desvasta América, una de las causas que influyen poderosamente en el malestar en Cataluña es la introducción fraudulenta de géneros extranjeros... (13).

Els preus dels cotons abans d'acabar la guerra civil americana havien arribat a aquesta situació:

Brasil :			
71 - 72	pesos/quintar	(5,68 - 5,76	ptes./kg)
Americà :			
71	pesos/quintar	(5,68	ptes./kg)
Jumel :			
70	pesos/quintar	(5,6	ptes./kg)
Malta :			
58	pesos/quintar	(4,64	ptes./kg)
Esmirna :			
52 - 53	pesos/quintar	(4,16 - 4,24	ptes./kg)
Índia :			
42 - 48	pesos/quintar	(3,36 - 3,84	ptes./kg)

Ens trobem amb una igualació de tres classes de cotons que, quan acabi la guerra, fins i tot no serà tanta la diferència entre ells, però sí amb les altres qualitats.

Si comparem els preus del final de tota la crisi amb els anteriors a iniciar-se, ens trobem que els cotons americans, malgrat ser de baixa qualitat, segones i bales deteriorades per la humitat, etc., han triplicat el seu preu. I que els brasilers arriben a quintuplicar-se!

Quan la guerra acabi, momentàniament no s'anivellarà el mercat del cotó als preus d'abans; les partides de cotó americà encara seran escasses. Tan sols, segons els recomptes nord-americans, s'havien salvat del foc, la humitat i la putrefacció als camps del Sud, d'aquests quatre anys llargs de lluita aferrissada, un milió nou-centes mil bales de cotó. Però si pensem que tan sols els estats nordistes consumien anualment 812.000 bales de cotó per a la seva indústria, podien quedar per la venda a tots els països industrials un milió de bales, que junt amb les 700.000 emmagatzemades pels especuladors a Anglaterra o els estocs de fabricants poderosos per tal de mantenir la seva pròpia indústria, farà que les existències siguin baixes i la normalització no arribarà fins a les dues collites posteriors.

El que cal assenyalar és que aquesta etapa de quatre anys ha permès als cotons anteriors de més baixa qualitat i quantitat guanyar superfície i categoria, i que encara que no aconseguiran mai desplaçar el cotó americà dels mercats europeus, sí que podran fer-li la guitza d'ara endavant.

En el mes de juny, ja acabada la guerra, els preus del cotó havien baixat considerablement:

Brasil :	48	pesos/quintar	(3,84 ptes./kg)	
Jurmel :	48	pesos/quintar	(3,84 ptes./kg)	
Americà :	44	pesos/quintar	(3,66 ptes./kg)	(qualitats molt baixes)
Llevant :	25 - 34	pesos/quintar	(1,0 - 2,72 ptes./kg)	(qualitats vàries)
Bengala :	22 - 1/2-23	pesos/quintar	(1,8 - 1,84 ptes./kg)	

Resumint: Aquesta evolució dels preus i de les existències de cotó ens assenyala ja deficiències de mercat intern que la indústria catalana no va saber alterar, limitant-se a una demanda contínua de mesures proteccionistes, protecció o monopolisme dels mercats peninsulars i/o dels antillans i filipins, davant la forta competència bàsicament anglesa.

És erroni argüir tan sols problemes de matèria primera a les causes d'aquesta crisi, ja que com hem vist en la primera fase d'ella, és real la manca de cotó americà, i el cotó brasiler, egipci i indi no arriba amb prou quantitat i/o qualitat, en moments que sí que existeix una demanda normal de manufacturats, la qual cosa provoca un encariment sobtat dels preus dels cotons i en conseqüència la dels productes fabrils, que comportarà un retraïment en la demanda de l'empobrit mercat intern.

A la segona etapa els preus del cotó no han augmentat en tan gran percentatge i ho han fet de forma lenta. Per altra banda les existències de cotó a les duanes de Barcelona no s'arriben mai a esgotar, cosa que hauria estat lògica si la crisi hagués estat realment produïda per la manca de matèria bàsica. Hi ha emmagatzemat cotó, que acceptant que no era de bona qualitat, sí que hauria servit per a atendre una demanda regular.

Abans, potser, d'explicar com va resistir Mataró la crisi caldrà parlar, encara que de forma lleugera, de com era la vida quotidiana a la nostra ciutat.

Immersa dins el creixent món fabril català, presentava l'aspecte d'una ciutat puixant i amb clares ganes de nou fer. Les empreses, les cases i edificis de la ciutat creixien i es modernitzaven, les actes de l'ajuntament de Mataró en són una mostra constant: entre aquestes, la societat Busqueta i Sala, feia a l'ajuntament la sol.licitud de conducció *d'aigues vives*, a la seva fàbrica al carrer d'En Campeny (14).

La façana nova de Santa Maria començarà a portar cua. Es convoca a l'ajuntament els senyors Francesc d'Assís Salomó, Josep Bofarull, Francesc Viladesau, Pau Gallifa, Melcior de Palau, Francesc d'Assís Spà, Joan Camús, Jaume Ferrer, Manuel de Sisternes, Pau Agustí, Josep Pineda i Jacint Arenas, com a majors contribuents, per tal que aportin 3.100 duros necessaris per a cobrir la diferència entre els 10.000 duros que és el valor pressupostat de les obres i els 7.000 duros que ofereix l'estat per ajudar en la restauració i modernització de la dita façana (15).

També i d'acord amb els majors contribuents, la ciutat augmenta els impostos de drets de consum d'alguns productes: 30 rals la carga de vi (abans 21 rals), 1,5 rals per quarta d'oli (abans 1/2 ral) 14 rals el quintar de sabó de les fàbriques locals i 18 el foraster (abans 10 i 14 respectivament). Com podem apreciar, proteccionisme de tipus local (16). Ja amb anterioritat s'havia determinat una quantitat fixa d'impost sobre l'aiguardent i a repartir d'acord a les quantitats fabricades, tenint les més importants de producció de: (17).

95,5	arrobes	Ramon Alom
28,5	"	Martí Regàs
14,75	"	Salvador Urpina
12,25	"	Felip Vila

Encara era costum en aquells anys que una forta part dels impostos s'empressin en el manteniment de la tropa i de la guàrdia civil, que tenia guarnició a la ciutat. Els oficials s'hostatjaven a les cases privades dels majors contribuents, cosa que es feia de forma rotativa d'acord al nombre d'oficials i el de contribuents.

També presentava, però, aspectes més alegres, com el de celebrar ball públic per festejar l'arribada dels voluntaris mataronins arribats de l'Africa (18).

Marca de fàbrica vuitcentista.
MASM. Documentació Ramon Salas i Oliveras

O intentar, a corre-cuita, muntar un castell de focs artificials per la festa de les Santes, preveient-se 1.000 rals per a tal fi. Essent la decisió del 19 de juliol, i en vista del poc temps possible, s'optarà per guarnir la Rambla. (El pressupost de 1.000 rals es convertirà en 2.000 rals) (19).

També hi ha malestar, però no per la indústria; les queixes seran per problemes de collites. Si el 1860 havia estat un any de forta sequera, tanta que els molins no havien pogut moldre tot el que els calia, aquest 1861, presenta una altra versió: l'apedregament de les vinyes en tal quantitat, que farà que l'ajuntament presenti una sol.licitud d'exempció d'impostos i ajuda al govern civil per tal de socórrer en les fortes pèrdues els pagesos tant per la pedregada com per la malaltia d'oïdium que ja fa temps ataca les vinyes mataronines (20).

Queixes contra el traçat del ferrocarril cap a Arenys, que es menja un passeig extern a la l'anomenat com a torrent de la Gaietana i que la ciutat demana que es respecti (21).

Alarma també per l'estat deficitari que presenta l'hospital Civil, donat el cas que la llei de Desamortització li ha pres les terres que eren la base del seu bon fer i l'estat no ha donat encara els títols de Compensació corresponents a les terres desamortitzades i fa perillar la seva subsistència (22).

Com veiem, una ciutat que ara per ara no ha fet cap esment al problema de crisi econòmica del tèxtil, però de forma soterrada s'ha anat vivint.

La primera notícia que trobem arreu on hem consultat d'aquesta crisi la presenta el "Diario de Barcelona" el 6 de novembre, quan ja es duen 8 mesos de guerra (abril 1861) i, cosa curiosa, el comentari és del corresponsal del "Diario" a Mataró. Crec força interessant repetir-la, puix aquesta serà la tònica de les actuacions municipals al llarg d'aquests quatre llargs anys: *la crisis algodonera va avanzando lentamente, dejando por rastro la falta de trabajo, y por consecuencia indeclinable la miseria y la indigencia.*

En estos días de dolor que suceden periódicamente en el mundo civilizado pero que se atenuan mediante el trabajo público.

Mataró a pesar de las fuertes sumas que paga por las construcciones de carreteras en el Principado, no ha conseguido que se haga la de Mataró a Dosrius, y menos aún hasta Granollers de absoluta necesidad; Mataró, que nadie niega que ha perdido su antigua importancia y que no es tan sólo a causa del Ferro-carril, como hemos oído decir miles de veces, sino al escaso interés que nos hemos tomado en explotar el movimiento marítimo que nuestra posición geográfica nos permita, y la indiferencia absoluta en que hemos estado de la montaña, que ha tomado otros caminos para abastecer sus mercados...

Com veiem, la crisi ja estava fent estralls entre la classe obrera; malgrat no fer-se esment anterior a ella, quan apareix? Quines són les primeres fàbriques que sofreixen els primers impactes? Quin el nombre de treballadors, atur, etc.?

Són preguntes que no tenen ara per ara resposta, però que ben segur que serien les indústries petites que no tenien prou capital per obtenir un bon estoc de matèria primera i que tan bon punt van acabar les existències, el sobtat augment del cotó en floca les va fer trontollar, els treballadors que vivien en règim de *domestic system* i tots aquells tallers dependents de les grans fàbriques, i fins i tot molts obrers que en no estar assegurats, podien ser acomiadats en qualsevol moment, i més en moment de crisi.

Cal assenyalar aquí que es considera una crisi

natural i anual la que es donava en els mesos immediats a l'estiu, i més quan, com hem dit abans, l'anterior 1860 havia estat un any de sequera, igual que el mateix 1861, i amb l'agravant de la destrossa de gran part de la collita de raïm. Per tant no ens ha d'estranyar que els primers comentaris d'aquesta crisi apareguin en iniciar-se l'hivern, és a dir, en el moment que les fàbriques havien de treballar normalment a ple rendiment.

Sembla que la fantasma de la crisi s'aixeca, puix que ja el mateix 10 de novembre, en un article de J. Mañé i Flaquer titulat *La crisis industrial* hom reclama dels governants europeus que intentin aturar la guerra, que no sols afecta els països en lluita, sinó a tot Europa, enfonsant les classes treballadores en la fam i la misèria.

L'articulista ens diu que si fos per carència o crisi per males collites, epidèmies, etc., es podria demanar als fabricants que aportessin els seus estocs, però que en aquest cas, mancant la matèria primera, ells res no poden fer-hi.

Segueix dient *Los trabajadores de la industria no exigen, como un derecho, sino que piden como una merced que se les proporcione un medio de subvenir a sus necesidades... la religión cristiana impone al padre el deber de la conformidad en el padecimiento, y al rico le impone el deber de la caridad...*

Fa esment al fracàs de les collites tardanes en el camp català per la sequera, i com els treballadors agrícoles acostumen a tenir feina en obres de tipus rural; cal doncs iniciar feines en les quals puguin participar els treballadors tèxtils.

Crida als treballadors que no es deixin dominar per la desesperació i que segueixin el camí de l'ordre que han preferit prendre *ya que tendrán a su lado a los amigos del orden, a los que no quieren medrar con sus estravios* (23).

L'ajuntament de Mataró també pren les seves mesures davant la crisi: creació d'una comissió per tal d'estudiar la forma de neutralitzar o atenuar els efectes de la crisi que comença a produir la carència de cotó. Formen aquesta comissió els senyors Fèlix Fontrodona, Antoni Bonet, Joaquim Esquerra, Salvador Bernadet i Joan de la Creu Palau (24). Les possibles solucions que plantegen els comentaristes en la premsa, o l'opinió del mateix ajuntament, són les de la construcció de la carretera de Mataró a Granollers, treballs públics de tipus urbà, acondiciament de la Geganta, o d'una forta envergadura com és la sol.licitud d'aprovació i ajuda en la magna obra de *variar la dirección de las aguas de la Riera de Cirera, que anega el centro de la ciudad y llevarlas hacia la de San Simón* (25). El projecte, doncs, del "desvío", que no es duria a terme sinó molts anys després.

En principi semblava que alguna obra de caràcter públic es podria fer; així ho donava a conèixer l'Excma. Diputació Provincial en ofici dirigit al Sr. alcalde corregidor ... *Al punto que regrese de la alta montaña el director de caminos vecinales D. José María de Casanova donde está ocupado para abrir trabajos, se dispondrá que pase a establecerlos en la comarca de esta ciudad con el objeto de remediar los apuros de la clase jornalera...* (26).

La comissió presentada a l'Excm. governador informa que la Diputació no ha de pagar la totalitat de la construcció de la carretera sinó tan sols subvencionar-la. Però que donada la situació actual, aquesta havia resolt pagar la part principal, però amb la condició que els pobles del voltant hi col.laborin. No es donarà tanmateix l'ordre d'iniciar les obres fins que no es rebi aquest oferiment dels ajuntaments. L'ajuntament creu que la millor forma de col.laborar-hi seria la prestació personal (cal consultar, però, amb els majors contribuents) (27). Informats aquests *En consideración a la crisis que se está atravesando por la falta de algodón y a fin de poder facilitar trabajos a los de él* (sic) *iban careciendo a causa de la misma...* s'acorda utilitzar el sistema de prestació personal i sol.licitar de l'Excma. Diputació l'inici dels treballs.

Es torna a crear una nova comissió per a la gestió del camí veïnal a Granollers, formada per distintes personalitats i consellers de l'ajuntament i que haurà d'ésser ratificada pel governador.

Fins l'11 de març no arriba l'ajudant del director de Camins-Canals i Ponts, Sr. Carlos López, per iniciar el camí veïnal de Mataró a Granollers.

Les obres de la carretera, malgrat la necessitat de donar feina als obrers en atur, no van endavant, o almenys, no semblen portar el ritme que la ciutat desitjaria. Per tal d'intentar cercar solucions, es crea una comissió que estudiï el problema del *desvio* de les rieres de Mataró, amb la doble finalitat: la primera, donar feina als treballadors en atur i la segona, intentar evitar les rierades (28).

La ciutat, malgrat aquests problemes, segueix progressant, i així trobem una sol.licitud en la qual es demana que l'ajuntament trobi un local per instal.lar una oficina telegràfica, sense que això pugui representar perjudici a la Cia. de Ferrocarrils, ja que fins aquell moment s'utilitzaven les seves instal.lacions (29). O la petició de permisos d'obres per tal de bastir una fàbrica en la zona denominada *Sènia de l'Amo*; la sol.licitud està feta per *Escribà Hermanos* (el 7 d'octubre de 1862 tornem a trobar la mateixa demanda de permís d'obres a nom de *Escribà Hijos* ?) (30).

Del 30 de maig ençà, Mataró deixarà de ser Alcaldia Corregiment, per la nova funció d'alcalde

local, i fins el 31 de desembre, en què es faran eleccions per a aquest càrrec, el governador civil nomena Joan de la Creu Palau.

La misèria planava mentrestant a la nostra ciutat, i així ho demostra el fet que es presentaven més treballadors dels que calien per a les obres de la carretera a Granollers, la qual cosa sembla ser que era motiu de tensions entre encarregats i treballadors no admesos, o que volien fer la seva prestació personal. És per aquest motiu que l'ajuntament demana a Governació que es faci el possible per acabar el traçat del camí, que no es faci per trams (31).

Per aquestes dades l'ajuntament de Mataró pren una decisió que crec que fou bàsica en l'ajuda, que d'ençà llavors, va poder donar als treballadors en atur de la ciutat, o per tenir ingressos propis per a realitzar obres de major envergadura en benefici de la ciutat. Aquesta fou la de prendre a les seves mans l'administració dels impostos al consum, que fins aquell moment s'havia deixat en mans de particulars. L'informe presentat davant dels 41 majors contribuents de la ciutat pel senyor alcalde president Joan de la Creu Palau, és prou eloqüent de les angoixes i preocupacions del consistori, de com la importància política i comercial de la ciutat es veia minvar. N'he fet un resum, donada la seva extensió, on procuro remarcar els punts que a ells més els preocupava.

En primer lloc, després de remarcar l'interès de l'ajuntament que no tornessin a succeir les tensions i enfrontaments entre els arrendadors dels impostos i els administrats (els ciutadans de Mataró) com havia succeït en anys anteriors, l'alcalde proposa que sigui l'ajuntament l'administrador o arrendador, ja que en no haver-hi pretensió de guany individual serà més justa la seva funció.

Es parla també de la influència que fa Barcelona sobre Mataró, per la seva proximitat i la bona comunicació, que és molt més accentuada d'ençà que es va construir el ferrocarril. De com els comerços de la ciutat han sofert aquesta bona comunicació, amb tancament de botigues i la forta baixa en la demanda de productes variats que abans existien, car la gent va a comprar a Barcelona i és impossible la competència (el preu del bitllet molt més barat que la diligència i un servei més ràpid i ampli; els compradors troben a Barcelona un més ampli assortiment de productes).

La indústria i el comerç en general també han sofert una davallada: les famílies importants s'han traslladat a viure a Barcelona, des d'on dirigeixen les seves finques i propietats. Aquest fenomen es pot observar per la gran quantitat de cases importants desocupades. Aquesta situació s'ha agreujat d'ençà que el tren es dirigeix cap a la Costa de Llevant, ja que els antics compradors de Llavaneres per amunt, un cop són pujats al tren, no s'aturen a Mataró, sinó que fan via a Barcelona, així, no sols s'han perdut els compradors mataronins, sinó els que venien de la costa de Llevant.

Si a aquesta situació de la indústria i el comerç hi afegim les condicions en què es troben els pagesos de secà, que en són la majoria, amb uns anys de sequera que malmeten els escassos cereals, l'epidèmia de l'oídium que fa uns anys ens ataca, i per acabar-ho d'adobar la pedregada de l'any anterior, podem fer-nos idea de la situació desesperada en què es troben aquells que tot ho esperen de la collita del vi com a principal mitjà de subsistència. Anys sense res i altres escassos. A nivell industrial, la paralització d'algunes fàbriques i la disminució de la producció en d'altres fa molt greu la situació, que ha obligat a molts operaris a abandonar la ciutat a la recerca de treball. Els que no ho han fet s'han trobat en condicions de misèria i sense recursos.

Això fa baixar els ingressos de consums, que junt amb l'especulació fraudulenta dels productes de consum i el contraban dels que entren a la ciutat sense pagar impostos fan disminuir sensiblement els ingressos municipals (32).

Les obres de la carretera semblen anar endavant, així ho demostra el fet que es pagui indemnitzacions als propietaris de terrenys, fins a la cova de la Guineu, per on passarà la carretera.

El problema de la crisi, generalitzat a tota la Catalunya industrialitzada, fa moure els distints ajuntaments, dels quals l'ànima sembla ser l'alcalde de Manresa, ja que invita d'altres alcaldes a trobar-se a Manresa el 28 de setembre amb la intenció de ... *escogitar los medios de aliviar la clase jornalera industrial*...

Hi ha coses, però, força estranyes: malgrat la situació, la raó social Rafart i Roldós demana permís per tal de construir una fàbrica de vapor també a la sènia de l'Amo, i que se li assenyali el lloc on haurà d'abocar aigües, ja que donada la seva potència, en serà molta la quantitat usada (33). La resposta els serà donada el 2 de desembre de 1862.

El 28 d'octubre es presenta una comissió de treballadors de fàbriques al ple municipal en sol·licitud d'ajuda, que es procuri fer el màxim nombre d'obres a càrrec del municipi, per tal de poder-se emprar el màxim de treballadors en atur i molts sense mitjans de vida. Com a solució immediata s'acorda que uns membres d'aquesta comissió passin a formar part de la junta creada per l'estudi del *desvio* de les aigües de la riera de Cirera. Parlaran amb Governació per accelerar el procés del permís ja que s'acorda aprovar el traçat i així proporcionar feina als treballadors necessitats.

Dies més tard, l'ajuntament, junt amb els majors contribuents, davant la gran manca de treball,

decideixen augmentar els impostos de contribucions. De forma voluntària, accepten el sacrifici, puix que aquests augments aniran destinats a la realització del desviament de les aigües de la riera de Cirera que tants maldecaps dóna a la ciutat en èpoques de pluges i a més a més donarà treball a *tots els operaris de fàbrica* que no en tenen, més quan es preveu que augmenti el nombre d'aquests aturats. El pressupost de les obres es situa en un primer moment en 36.000 duros. Es demana que l'Excma. Diputació col.labori amb les dues terceres parts (34).

Per la seva banda i per empitjorar les coses, la direcció general de Consums decideix augmentar els impostos sota el sistema de "capbreuament" amb un total de 260.000 rals per any. L'ajuntament quan anteriorment va voler augmentar els impostos de forma voluntària ho feia amb la bona intenció de donar feina mitjançant treballs públics; aquest augment tan sols permetrà quedar-se a l'ajuntament 14.000 rals anuals, no els 25.000 aproximadament que desitjaven (35).

Donada la posició estatal intransigent, d'haver d'acceptar els 260.000 rals anyals o bé haver de posar-se en subhasta pública l'arrendament dels impostos per 280.000 rals, l'ajuntament, d'acord amb una comissió que estudia el cas, decideix acceptar el total de 260.000 rals, sempre i quan sigui ell qui administri el repartiment global de consums. La intenció és la d'evitar caure en les mans i arbitrarietats d'un particular. Hi ha un exemple prou clar: el 1860 van succeir *funestos sucesos* i alteració de la seguretat ciutadana amb motiu dels pagaments dels drets, intervenció i fiscalització dels arrendataris (36). Gràcies a aquesta decisió, s'inicia una etapa de *self government* de l'ajuntament de Mataró, que tan beneficiosa serà per a la ciutat en els durs moments de la crisi.

Per fer-nos una idea de com d'important era que els impostos fossin administrats per l'ajuntament, i quina és l'animadversió que presenten els ciutadans cap els arrendataris, és el cas que amb cert espant es presenten al ple de l'ajuntament els senyors Ramon Hom i Francesc Moret, per demanar que es faci públic que ells no han fet cap sol-licitud a Hisenda per obtenir l'arrendament dels consums per 20.000 duros (400.000 rals). L'ajuntament es desentén d'aquest cas ja que l'acusació no ha sortit de l'ajuntament, sinó a nivell personal. La intenció d'aquesta demanda és restituir el seu prestigi i evitar els problemes de seguretat individual (37).

Davant la gran misèria que pateixen algunes famílies, la ciutat fa una crida als majors contribuents, per tal de trobar un sistema d'ajuda per alleujar aquestes famílies sense treball.

Reunits el Consistori i els majors contribuents, després d'analitzar la situació d'autèntica indigència dels treballadors fabrils, hom demana que es faci una subscripció i que es creï una *Junta de Socorros Públicos* composta pel diputat provincial Pompeu Serra, el Rvnd. *Cura Párroco* D. Octavi Cullàs com a comptador i secretari, i vuit vocals, 4 de l'ajuntament i 4 dels contribuents. Aquests crearan comissions de barri per tal de fer més útil la subscripció i així fer més justa i equitativa la repartició de productes.

Per part de l'ajuntament formarien la comissió Jaume Llibre i Sala, Pelegrí Gallifa, Manuel Serra i Joaquim Esquerra. Pels contribuents, Joaquim Martí i Andreu, Juli Vilarrubias, Pelegrí Ferrer i Francesc Roca (38).

Abans d'acabar l'any les pressions del consistori o de la comissió encarregada del camí veïnal a Granollers amb la Diputació Provincial seran constants. Estires i afluixes, la Diputació vol que aquells contribuents que no aportaran el seu treball personal converteixin els jornals en metàl.lic. Els contribuents principals demanen que no se'ls obligui a les 6 peonades que marca la llei, donat que s'està a final d'any, i que ja es col.labora de forma filantròpica amb les famílies dels treballadors en atur.

A darrera hora s'arriba a l'acord: 3 peonades per contribuent i un sou de 5 rals diaris de jornal per als treballadors, en el que resta d'any.

L'ajuntament reclama de la Diputació que aporti els 80.000 rals que havia ofert, ja que s'ha arreglat el conflicte i es presentarà el més aviat possible el padró de prestació personal. De no arribar els diners de la Diputació s'hauran d'aturar les obres de la carretera.

Fins ara podem observar que ja duem un llarg any i mig (dos hiverns) de crisi, que no serà gaire menys dura que l'assenyalada per l'any 1864.

No podem oblidar aquí la situació dels parcers agrícoles, viticultors bàsicament, que amb motiu de la sequera i l'epidèmia d'oídium els fa estar en condicions de misèria, pels baixos beneficis que obtenen de les minses collites.

El 30 de desembre es nomenarà Josep Pineda com a batlle de Mataró pels anys 1863 i 1864.

L'any 1863 es presenta aparentment normal, no hi ha referències als problemes presentats per la crisi ni en les Actes de l'ajuntament de Mataró, ni a la premsa de Mataró i Barcelona. Sabem que a nivell dels cotons es van introduint lentament els brasilers i egipcis.

En cap moment voldrà dir que la situació s'hagi arreglat, ans al contrari, és una constant deteriorització que culminarà l'any 1864.

En breu noticiari d'aquest any anotaríem el

plet entre l'ajuntament de Mataró o la Comissió del camí veïnal a Granollers i l'ajuntament de Sant Genís de Vilassar. Aquest ajuntament es nega a pagar les prestacions voluntàries que li corresponen, argüint que no hi ha cap treballador en atur del seu municipi treballant en les esmentades obres. La rèplica de l'ajuntament de Mataró és desmentir dits arguments, perquè sembla ser que hi ha treballadors de Sant Genís treballant encara, i els que han deixat de fer-ho ha estat de forma voluntària (39).

L'ajuntament decideix augmentar en 23.000 rals els impostos generals per l'arrendament dels llocs de venda de carn i escorxador, passant de 46.000 rals a 69.000 rals. Aquest augment intentarà beneficiar els impostos sobre el vi, 17.000 rals menys, i 6.000 menys sobre l'oli, per haver-se donat unes collites dolentes, i per ser productes d'ús vital en l'alimentació popular, intentant no d'abaratir els preus, sinó procurar que no pugin. Així mateix es demana que es paguin 20 rals per dret d'entrada als vins foranis (suposem que fou una pressió dels majors contribuents) (40).

Es demanarà a Sa Magestat que permeti l'habilitació de la duana, donats els grans beneficis que duu a la ciutat (41). Entorn aquest tema hi ha però una queixa de la ciutat. Donat que l'administrador de la duana i productes estancats no depèn d'Hisenda, sinó que és una persona pagada per l'ajuntament, es sol.licita que aquesta sigui pagada per l'Administració, ja que la seva funció és estatal i no local (42).

La ciutat, malgrat la crisi, continua creixent o modernitzant-se; així ens trobem una sol.licitud per construcció d'habitatge dels senyors Jayme Fontrodona i Josep Pardini, que presenten els plànols de les obres d'ambdues cases a bastir a la Riera (43). Permisos per col.locar aigua viva a força cases de ciutat, o a la forneria dels Srs. Roca i Serra. En certa manera, aquestes demandes repetides al llarg de l'any coincideixen amb la recerca de noves mines properes i la seva conducció que està fent l'ajuntament per abastar d'aigua la ciutat.

La Comissió de Consums descobreix un frau del pesador municipal: té tendència a descomptar-se a l'hora de pesar el bestiar que va destinat als arrendataris de l'escorxador i dels llocs de venda de carn, els senyors Francesc Recoder i Domingo Tarrat (44).

Per fer-nos una idea de com podia ser de rendible aquesta feina de pesador, hi ha el fet que es presenti per dur-la a terme el Sr. Josep Ibern, com a pesador, arrasador i medidor de grans i llegums per a tots els mercats i places de Mataró; demana fer aquesta tasca per un termini de 4 anys i pagarà (!) 60 duros anuals a l'ajuntament (45).

A nivell de proveïment d'escoles, el Govern Civil demana que d'acord a la quantitat d'alumnes de Mataró cal construir quatre noves escoles. *Superior, Elemental, Párvulos, niños y niñas*. L'ajuntament rebutja la proposta car considera que ja estan cobertes les necessitats dels possibles escolars mataronins. Cal tenir en compte que tant les Escoles Pies com la Puríssima Concepció tenien l'acord amb l'ajuntament d'acollir en les seves instal.lacions alumnes en funció pública. Per a tal fi, l'ajuntament paga una quantitat, que en el 1863 va ser de 15.000 i 12.000 rals respectivament. Cal esmentar que la Providència i el Sagrat Cor també ho feien, tenint el primer tots els nens pobres, i el segon nens pobres amb classes de nens pagant.

El Govern Civil acceptarà que no siguin 4 a construir, però sí dues: una superior de nois i una elemental de nenes, però que caldrà posar-lo en marxa a principi de l'any econòmic.

L'any 1864 serà l'any clau de la crisi, i la situació es podia haver empitjorat de no ser per l'èxit municipal d'haver agafat en les seves mans l'administració dels consums, que ha deixat un superàvit de 42.406,62 rals de l'exercici de 1863. Hom demana parer als majors contribuents de quina seria la correcta utilització d'aquest excedent (46). Per majoria es decideix que sigui el bon arbitri de l'ajuntament qui dictamini l'ús d'aquesta quantitat.

El 5 d'abril comença la primera sotragada: la Diputació decideix aturar totes les obres dels camins veïnals, fins a tenir els nous preus de subhastació.

El consistori, alarmat per aquesta decisió, que ben segur serà contrària als interessos col.lectius, proposa demanar al Govern Civil que se li permeti utilitzar els recursos de la prestació personal per eixamplar i arreglar els camins de Valldeix i del Mig. De no concedir-se-li es destinarien 20.000 rals del benefici de consums per aquestes feines, per tal de donar feina als treballadors en atur. Del camí de Granollers hi ha tan sols construït en aquest moment 2 quilòmetres.

Malgrat la crisi, les fàbriques es continuen modernitzant; així trobem que Jaume Baulenas demana permís per instal.lar una màquina de vapor de 4 CV per a la seva fàbrica del carrer de la Unió, Iluro, plaça de Cuba; se li concedeix permís sempre i quan observi unes mesures de seguretat (47).

La ciutat també ho fa, ja que trobem al llarg de tot l'any demandes de permisos per a millorar les façanes i per a introduir aigua viva a les cases. ¿Són obres que es fan tot aprofitant l'abaratiment forçat de la mà d'obra?

Les pretensions de l'ajuntament de cobrar preus diferents als vins locals dels foranis rep l'oposició tant del Govern Civil com de dos consellers, ja que dita mesura és perjudicial per als consumidors, la classe obrera. Primant els vins locals,

els afavorits són: ... *los cosecheros, la clase bien acomodada y minoritaria...* (48). L'obligació dels ajuntaments de mantenir i construir casernes per als militars en plaça, fa que el de Mataró hagi d'augmentar els impostos extraordinaris (49).

La situació ja es comença a deteriorar. L'editorialista de la "Revista Mataronense" de 24/7/1864, prega al govern que solucioni els problemes de la carència de treball produïda per la guerra americana, agreujada a les poblacions com Mataró on ... *1/4 de la población trabaja en las fábricas y pequeñas industrias dependientes de éstas...* El mateix editorialista preveu un empitjorament i augment del malestar entre la classe treballadora, que com diu, ja comença a succeir. Carestia de la vida en augment, increment en les contribucions, puja dels transports en ferrocarril...

Es presenta, doncs, un difícil panorama agreujat per l'obligació de construir una caserna per al cos de cavalleria per a 600 o 700 homes i pagat per la ciutat. L'ajuntament accepta aquesta càrrega sense cap mena de protesta.

Per solucionar els problemes de la gana de la classe treballadora es pensa en la creació de "Menjadors econòmics" per a treballadors no fent-los tan sols per al temps de crisi, sinó amb la bona intenció de mantenir els pobres de solemnitat, posteriorment.

La fàbrica dels Baulenes, tanca deixant sense feina 200 operaris. Es tem el tancament de moltes altres empreses... *por tener acumulado un gran stock en sus almacenes* (50).

Veiem que no és l'absència de matèria primera el que obliga al tancament, sinó el fet que no es vengui els productes fabricats. Tal com hem esmentat en l'anàlisi dels preus del cotó, aquest fenomen no és sols particular de Mataró: a tot Catalunya es repeteix, d'aquí el seu efecte fulminant. L'absència de matèria primera amb una demanda regular hauria fet pujar els preus dels productes manufacturats. L'absència de demanda hauria de servir per adonar-nos de dues causes: o manca d'articulació d'un mercat interior, bàsicament agrari —en aquest cas passant també una forta etapa de caresties, sequeres— o mercats assortits pel contraban.

Em remeto aquí a l'articulista de la "Revista Mataronense" de 14/8/1864, que ens fa una interpretació força encertada de l'anàlisi de la crisi.

La industria catalana ha sabido luchar y desarrollarse en medio de guerras y revoluciones. Tan sólo ha pedido para sostenerse hasta que tenga fuerzas el que se la proteja hasta poder luchar con la competencia, como las otras naciones han hecho con su industria. Los aranceles, han sido en cierta manera esta protección, y la prohibición de ciertos productos y el grabamen sobre otros, pero la prohibición ha sido demasiado absoluta y los derechos no demasiado altos, las leyes protectoras han sido holladas y escarnecidas. Se ha levantado un poder ilegal que es más fuerte y que las ha hecho ineficaces...

El comentarista, contrari al lliurecanvisme, creu que l'absurditat nacional arriba ...*con la instalación de una Aduana en Madrid.* Parla de la crisi ...*A la par que un cristiano y patriótico sentimiento de caridad para con los infelices obreros, mantenía abiertos los talleres (en) la esperanza de que se acercaba la época de transacciones y podría darse salida al inmenso género fabricado, sino con beneficio, a lo menos con pérdidas soportables; mas esta época ha llegado y acaba de espiar, y nadie viene a comprar a nuestros establecimientos y los comisionados expedidos a los centros de consumo han vuelto sin haber obtenido demandas que cubran siquiera los gastos de viaje. Todos los almacenes de la Península están atestados de géneros de contrabando, de mayor cantidad de la que se ha de menester en más de un año, habiendo llegado a tal punto el escándalo que es público y notorio que los seguros se pagan solamente al 4 y hasta el 3 por ciento.*

Molt negres li semblaven les perspectives, car fins i tot un desig que restava latent en tothom, ell el transformava en mal presagi: *Hasta lo que en otros tiempos se hubiera saludado con un grito de alegría, la Paz en Estados Unidos ahora se teme; y se mira con espanto y desesperación la probabilidad de que llegue a verificarse dentro de un año, pues debiendo ser la primera de sus consecuencias la baja de los algodones, si no se han vendido antes, como ya no parece asequible, los géneros en la actualidad existentes, para cuya fabricación se han agotado todos los recursos, la bancarrota, la ruina de la industria es inevitable.*

No es simplemente la industria algodonera la que se ve paralizada, sino la lanera y todas las demás nacionales, por razón de que el contrabando se hace en todos los ramos, y sus funestos efectos trascienden en la agricultura...

A Mataró, l'agricultura, per tal de poder fer subsistir la vinya, ha d'emprar mitjans molt cars. La sequera d'ençà fa deu anys ha convertit terrenys de regadiu en secà, i s'han de gastar fortunes per cercar l'aigua. La collita de taronges i fruites les ha destruïdes el gel. Les verdures molt pobres per manca de pluges, i la vinya salvada de l'oïdium, ha sofert la pedregada. No sé ben bé què supera a què. Si l'agricultura a la indústria o a la inversa, com ens diu el comentarista.

Faig esment aquí d'un fet relacionat amb l'agricultura, però que no deixa de tenir importància en la tansformació agrària del Maresme. És el fet que tots aquells que transformin les terres de secà en regadiu, canviïn els antics sistemes de sínies per

mètodes més moderns, queden exempts de pagar contribució territorial durant *deu anys*. Crec, doncs, que la transformació del secà en regadiu no comença en els 70 com s'ha dit fins ara, sinó que el seu origen ja és present en els 60 (51).

No sempre el contraban serà perjudicial, almenys per a les classes treballadores; mercès a ell, i malgrat la carència de blats del país, el preu d'aquest gra baixa donada l'afluència il.legal d'aquest cereal des de Marsella.

La crisi comença a mossegar amb força. La fàbrica de filats dels Arenas acomiada la meitat de la plantilla. La també de filats de J. Esquerra redueix les jornades i possiblement tancarà. La fàbrica de panes dels Roldós ja ha tancat (52).

La solidaritat entre els treballadors funciona, molts treballadors amb feina reparteixen els seus jornals amb els més necessitats dels aturats.

Les notícies arreu són escruixidores. *Estamos engolfados en una crisis fabril que indudablemente va a dejar amargas huellas en Cataluña,... Mataró, desiertos sus talleres a la mano. Las poblaciones pequeñas son las que menos sufren el azote, por la razón que trabajando a más bajos precios son preferidos por los fabricantes que deseosos de hacer la competencia buscan todas las economías posibles* (53).

La crisis es puramente fabril, pero como las industrias estan generalmente desarrolladas en Cataluña, puede decirse que se resienten todas las clases reproductoras, por la carestía de recursos del obrero industrial (54).

En el que tots els òrgans d'opinió coincideixen, és que la causa d'aquesta segona etapa de crisi és deguda al contraban de productes, principalment francesos. La solució també sembla ser comuna: protegir la indústria catalana, eliminar impostos sobre les matèries primeres i aplicar el menor gravamen possible a la indústria... *a fin de que esta pueda competir con la industria extranjera, sin limitar el jornal de los trabajadores* (55).

El tancament de fàbriques a tot Catalunya és constant; no és d'estranyar que a l'ajuntament de Mataró es presenti el 8 d'octubre una comissió de *trabajadores de fábrica*, sol.licitant feina, donat el seu estat de misèria. L'ajuntament, d'acord amb els obrers, demanarà permís al Govern Civil per poder engravar el camí de Mataró a Argentona.

La situació està arribant al seu punt límit, ja hem esmentat abans que sempre, en arribar la tardor, es detecta una forta tensió laboral perquè marca la pauta del que pot ser l'hivern, donat el resultat de les collites de l'any.

El nombre d'obrers aturats comença a ser alarmant, així li sembla al comentarista de "Revista Mataronense" del 16 d'octubre:

... una tercera parte al menos del total de trabajadores empleados en estas fábricas ha abandonado la población, para ver de hallar ocupación en algún otro punto, calcúlanse en 1.500 hombres los que actualmente pasean por las calles consumiendo el tiempo en ociosidad involuntaria, y se cree que la semana próxima no bajarán de 2.000 los que habrán quedado despedidos ¿Se obtendrán del Gobernador algunos fondos con cargo al capítulo de carreteras y caminos vecinales...?

Hom demana que s'enviï una comissió d'alt nivell, formada pels Srs. Josep Pineda, alcalde, Joan de la Creu Palau, ex-alcalde i Antoni Bonet, tinent d'alcalde, per tal d'aconseguir del governador que permeti començar o continuar tots els treballs que l'ajuntament tenia preparats per millorar la ciutat i les condicions crítiques dels treballadors fabrils. Alhora es planteja la creació d'una *cocina económica*, sol.licitant el permís i l'ajuda al Govern Civil. No s'ha de confondre aquesta mena d'ajuda amb la *sopa de los pobres*, dels que ja viuen en la misèria permanentment i que tenen una institució que els auxilia. La resposta serà negativa, ni diners per a la cuina econòmica ni per a empedrar i efectuar treballs d'explanació de la carretera de Granollers.

L'ajuntament per la seva banda també la fa grossa: ja que s'ha de construir la nova caserna de cavalleria, accepta l'oferiment del comandant de la tropa d'utilitzar soldats del seu regiment, amb un sou de 2 rals per obrir els valls dels fonaments. L'ajuntament accepta dita oferta i amb el temps arribarà a pagar fins a 3 rals de sou. Cal esmentar l'oposició de 4 consellers, i concretament la del senyor Joaquim Esquerra, el qual argumenta que els diners que s'ha d'invertit són producte del benefici dels impostos al consum, i que els treballadors en atur han col.laborat en aquest benefici i cal que se'ls torni en sous de treball.

La situació general obliga el 9 de novembre a una sessió extraordinària de l'ajuntament i majors contribuents on es decideix iniciar amb caràcter d'urgència obres de caràcter local, com seran l'eixamplament dels camins de la Geganta i Mata, pagat amb diners del benefici del consum. Així mateix es demana als propietaris de vinyes que cedeixin les quotes d'abonament per perjudicis dels anys 1860-1861 que els lliurarà el Govern Civil amb un total de 16.745 rals. Es demana a les famílies benestants que col.laborin amb donatius i que es faci una petició urgent al Govern Civil, donat que els fons de què disposa l'ajuntament i el gran nombre d'obrers a emprar no donarà per més enllà de 10 dies de feina.

En virtud de haber cesado en su trabajo la mayoría de los establecimientos fabriles de esta ciudad y estando próximos a cerrarse también

Fotografia dels treballadors de la fàbrica Cabot i Alabau, del carrer de Churruca. Final segle XIX. MASM. Arxiu Fotogràfic.

los que todavía continuan abiertos...

Els allotjaments dels soldats obliga al dispendi en aquests moments crítics de nou duros mensuals, car cal llogar una casa o fàbrica per fer-ho, i a més, arranjar el local i enrajolar el terra (i aquests temes no es discuteixen, s'accepten per total majoria).

Els treballs d'eixamplament del camí de la Geganta, que en principi s'havia previst que duressin dues setmanes, s'han pogut allargar fins a 4 setmanes; d'ara endavant la comissió vigilarà que no es lloguin nens, ni més d'una persona de cada família, i fins i tot rebutjarà aquells que no tinguin necessitats peremptòries de rebre el benefici del treball municipal (56).

El 19 de desembre, havent-se esgotat les capacitats públiques i amb l'augment de la misèria es tem que esclati la violència, ja que dies abans s'havien observat grups no gaire amigables. En cas que hom acomiadés tot el personal que encara treballa en obres públiques podria ser fàcil algun brot de violència conduïda per la misèria.

Es demana a la Diputació que permeti emprar el 45 per cent dels encàrrecs sobre consum per a treball municipal; aquesta quantitat es demana en qualitat de préstec. Però en una urgència es proposa d'obrir una subscripció per tal d'aplegar 24.000 o 25.000 rals i així poder continuar les obres fins a final d'any. La subscripció es farà porta a porta; per a tal fi es crea una comissió.

La por de l'ajuntament que esclati la violència o l'alteració de l'ordre públic, potser té un antecedent en els successos o amenaces que es van donar a Vilanova i la Geltrú el 15 de novembre, en els quals va aparèixer un pasquí a la paret del Casino Artesano, amenaçant de cremar les fàbriques de Mar i la de la Rambla (les més importants de la població), i que les precaucions que es van prendre va ser enviar com a reforç de la guarnició de Vilanova quatre companyies del Regiment Mèrida de guarnició a Mataró (57).

No ens ha d'estranyar que davant aquesta perspectiva la "gent d'ordre" reclami *un cuartel militar no por su situación estratégica sino porque creemos que altas consideracions de orden público demuestran la conveniencia de una fuerza respetable en una población industrial importante contigua a Barcelona, y junto a un camino de hierro que le presta comunicación pronta y fácil con gran parte del Principado* (58).

Com sempre, plou sobre mullat: el 7 de desembre es trenca l'eix del volant de la fàbrica de vapor Rafart i Roldós. *Era casi la única fábrica de vapor, de algodón, que funcionaba y que sólo interiormente había ocupado más de 250 personas...* No tornarà a treballar fins el 10 de gener de 1865.

El 18 de desembre es publica la llista de la situació de les més importants empreses de Mataró:

Paralitzades per complet: Arenas Hermanos y Cia; Baulenas y Cía; Bonet i Esquerra; Rafart i Roldós (per avaria); Biada Hermanos.

En les que es treballa algunes hores diàries o alguns dies a la setmana o tan sols del mes: Srs. Alsina; Ferrer i Cia; Clavell i Cia; Coll; Escubós i Cia; Gordils i Dalmau; Marfà; Reinart; Rovira i Garí; Saus.

Són, doncs, molt poques les que ho fan regularment i d'entre elles les dels Srs. Oliver i Fontrodona; Lladó i Cia; Busqueta i Sala (en la llista de la "Revista Mataronense" figurarà aquesta darrera fàbrica com a aturada, quan no era així, sinó que funcionava regularment).

Abans d'acabar l'any arriba un ofici del Govern Civil, perquè s'iniciïn les obres plantejades del camí veïnal, i puguin així donar feina a 150 obrers.

1865.

La primera gestió del nou ajuntament amb Pompeu Serra com a alcalde és tornar a recordar al govern civil l'important que seria per a la ciutat el fet de poder endegar les obres de desviament dels torrents de Cirera, la Llàntia i el del Pi, tant per la seguretat davant els aiguats, com per poder donar feina a tants aturats.

L'erari municipal presenta un dèficit de 27.806 rals, provocat tant per la disminució dels ingressos de consums, com per haver estat utilitzat el seu fons propi per donar feina.

La subscripció oberta per a la construcció de les obres de la Geganta, que donen feina a 200 obrers, ha donat com a fruit el 8 de gener 16.000 rals *...cantidad que patentiza los sentimientos caritativos de nuestros compatricios, pues las circunstancias no son propicias para ellos...* (59).

Malgrat la tensa situació, sempre hi ha qui vol estalviar-se d'ajudar el col.lectiu o d'estafar-lo. Així trobem que l'ajuntament decideix prendre mesures correctives contra els morosos que no han aportat la seva prestació personal, igual com es crea una comissió municipal per controlar les defraudacions de pes, mesura i qualitat d'alguns productes.

A principis de febrer una comissió de treballadors inicia la tasca de donar sopa als treballadors més necessitats. Els diners inicials d'aquesta humanitària obra són els beneficis d'una funció teatral oferida pels oficials del Regiment Talavera. L'ajuntament hi col.laborà fent lliurament de 100 duros a la comissió d'obrers que dirigeix la gestió.

Han estat doncs els obrers els que han endegat una tasca que tothom veia necessària, però que no arribava a iniciar-se tot passant de comissió en comissió i esperant ajut oficial i permisos. 8.000 rals serà tota l'ajuda de Govern Civil, però amb la condició que cal invertir-la en millores de la ciutat. S'arreglaran els carrers de Sant Agustí i de Sant Felicià al davant de l'estació de ferrocarril.

Donat que la sopa es distribueix i la recaptació es fa per inscripcions públiques, l'ajuntament vol ficar cullerada i crea una comissió per controlar el repartiment *...como legítimo representante de la población...*

La Reial Ordre del 13 de març, habilitant la duana de Mataró per a la importació directa de l'estranger de carbó, cotó, lli, cànem i fusta per a botam i arboradures, no és massa celebrada per la població, que en aquests moments poca cosa té per importar.

El mes d'abril sembla ser força difícil. Les peticions al Govern Civil en demanda d'ajut es fan angoixants. Es demanarà fins i tot al bisbat que col·labori fins allà on bonament pugui, ja que de no arribar ajuda, és tal la situació dels treballadors que molts es veuen abocats a pidolar pels carrers o, *...será muy posible que instigados por el hambre y la desesperación se lanzasen a cometer escesos* (sic) *que es preferible prevenir que no tener que castigarlos...*

El repartiment de racions de sopa ens mostra com a punt màxim també el mes d'abril. Els obrers no es van abocar en un principi, malgrat la seva fam, a allò que fins i tot els menys conscienciats consideraven una almoina humiliant, tot i que sabien que una gran part dels diners recol.lectats d'aquesta "sopa econòmica" provenia dels afortunats treballadors que no havien deixat totalment el treball.

QUADRE D'EVOLUCIÓ DE LES RACIONS DE SOPA ECONÒMICA

Primera setmana de febrer	=	1.518	racions
Darrera setmana de febrer	=	6.070	"
Del 5 a l'11 de març	=	6.268	"
Del 12 al 18 de març	=	6.484	"
Del 16 al 30 d'abril	=	7.746	"
Del 8 al 15 de maig	=	4.540	"
Del 10 al 17 de juny	=	2.556	"

La sopa es distribuïa un sol cop al dia, i bàsicament es composava d'arròs, cansalada, llard, mongetes seques i fideus. Per fer-nos una idea del nombre de calories que aportaven prenem com a referència la setmana del 5 a l'11 de març, tant pel nombre de racions com pel de quantitat de productes repartits. Desconec si les racions es feien per a famílies, és a dir per als adults de les famílies, o per a cadascun dels membres d'ella. La quantitat de productes comprats en aquella setmana, i que amb tota certesa no eren utilitzats plenament, car he trobat setmanes amb una escassa compra de productes i un nombre relativament alt de racions, va ser:

93	1/2	lliures carnisseres de cansalada	=	112,2	Kgs	=	707.982	cal.
5	1/2	lliures carnisseres de llard	=	6,6	Kgs	=	54.450	cal.
14	1/2	quartants d'oli	=	58	Lts	=	442.000	cal.
1	1/2	roves d'arròs	=	15,6	Kgs	=	55.692	cal.
8		quarteres de mongetes seques	=	560,1	Lts	=	1.663.200	cal.
7	1/2	roves de fideus	=	78	Kgs	=	267.540	cal.
						Total	3.190.664	cal.

Repartides entre les 6.268 racions ofereixen unes minses 509 calories/plat.

No tots els obrers estaven esperant aquesta sopa. Com ja hem esmentat més amunt, una part força nombrosa, 1/3 dels treballadors en atur han marxat per tal de cercar feina a les petites poblacions industrials on els baixos costos i els menors salaris permetien contrarestar els més barats productes entrats de contraban, ultra utilitzant una mà d'obra força especialitzada i en condicions d'acceptar qualsevol salari per ínfim que fos.

D'altres, però, van cercar una forma força original de guanyar-se si no un bon sou, sí almenys un bon ajut per a les seves famílies. Aquests van ser els elements de la Societat Coral La Antigua Mataronense, formada per obrers en atur que aniran per tot Catalunya fent recitals del seu art, que suposem elevat, per casinos obrers i bars (60).

... *Antes que mendigar una sopa, se decidieron a ausentarse para dar conciertos. Como es sabido que no solo dicha soledad coral es una de las mas aventajadas y sobresalientes de la provincia, sino que sus individuos se distinguen por sus sanas y rectas ideas, morigeradas costumbres y nobles caballerosos modales...*, serà la ressenya de "El Obrero" del 12 de febrer.

Quan cap al final d'abril van intentar fer la seva gira de captació de diners i ajudes per la Catalunya Nord francesa, el Rosselló, el govern veí no va permetre l'entrada d'aquests treballadors-cantaires. Aquesta negativa va fer exaltar el poble mataroní o així sembla manifestar-ho el comentarista de la "Revista Mataronense" de l'11 de maig:

...recapacítese en torno a los franceses que viven en Cataluña y que son "saltimbanquis" que no aportan fortuna alguna al país...

FI DE LA CRISI.

La guerra americana mentrestant ja havia finit —9 d'abril, capitulació de l'exèrcit sudista a Appomattox—. La política reconciliadora i de reconstrucció del Sud duta a terme des del primer moment per Lincoln donava els seus fruits, i malgrat l'assassinat del mateix Lincoln el 30 d'abril, la situació als EUA es va anar normalitzant.

La fantasma de la por que la indústria mataronina entrés en ruïna per l'acumulació de material acumulat si finalitzava la guerra sobtadament es va anar esvaint; tots els mesos sense produir havia permès buidar magatzems i anar preparant la situació posterior.

Al final de maig i al llarg de tot el juny s'aniran obrint totes les fàbriques, i encara que els preus del cotó al principi seran força alts, la producció i la demanda es refaran ràpidament.

L'ajuda estatal tan demanada arribarà com sempre tard, es rebran 20.000 rals el 9 de juny, quan totes les fàbriques estaran ja treballant. Les obres de la carretera es malmetran a causa de no continuar-se, i perquè no s'havia engravat el tros obert i esplanat. El projecte d'unir el Maresme amb el Vallès mitjançant una bona carretera restarà encara adormit a les taules de bons propòsits durant alguns anys, com així mateix l'estudi d'un *desembarcadero* proposat el 9 de maig en el Ple municipal. Les obres dels camins de la Geganta i de Mata es faran possiblement de forma lenta, o potser també es paralitzaran, ja que no he trobat sortides extraordinàries per tal de continuar-les.

REDREÇAMENT.

Hi haurà dos factors decisius en aquest redreçament; un d'ells ja l'hem esmentat anteriorment, i va ser la llibertat d'importació directa de productes bàsics per a les dues fonts de riquesa mataroni-

nes: cotó, carbó, lli i cànem per a la indústria tèxtil, i fusta per a botam necessària per als exportadors de vins.

L'altre serà també força important, o com a mínim molt desitjat, el Reial Decret d'11 de maig, que permet el lliure comerç dels teixits de cotó i llana amb les colònies d'ultramar —Antilles i Filipines—. Lliures, doncs, de traves d'exportació i d'importació, i tornant-se a recuperar el mercat de bons cotons lentament, les bones perspectives esperonaran els industrials mataronins a presentar en un temps rècord i durant les festes de les Santes una Exposició Agrícola i Industrial, que pels comentaris generals mostrà uns productes de força qualitat.

El final de l'any i principis del 1866 ens dóna paleses mostres del creixement i modernització de la indústria mataronina. Exemple d'això és l'arribada de maquinària motriu, de certa categoria per aquella època, procedent de la fàbrica barcelonina *La Maquinaria Terrestre y Marítima*, màquines de vapor per *Busqueta y Sala* de 80 CV, per *Rafart i Roldós* de 69 CV, i per *Escubós* de 12 CV.

Una industrialització que s'ha fet, encara que el comentarista de "Revista Mataronense" en el maig de 1865 la critiqui com d'anglesa *...a costa del envilencimiento y el trabajo esclavo de miles de personas, mujeres, hombres y niños. Miseria en los barrios, harapos en el vestir y trabajo esclavo... remunerado miserablemente...* Crec que la industrialització mataronina i la catalana en general es va fer seguint el model britànic i que les condicions dels obrers de casa nostra, com ja vàrem veure, no distaren gaire de les dels anglesos.

CONCLUSIONS.

1.— La crisi estudiada no cal limitar-la al bienni 1864-1865, sinó que parteix des del 1861, inici de la guerra americana, que va afectar des del principi les petites indústries tant del filat i tissatge a la mà, que encara en aquests moments d'inici de la industrialització a Catalunya existien en alt nombre, com les semi-mecanitzades i petites, ja mecanitzades.

L'augment sobtat del preu del cotó, la seva dependència de les grans fàbriques i el seu escàs marge habitual de benefici, comparant-lo amb el de les fàbriques grans i/o fortament mecanitzades, no els permetia l'acumulació de matèries bàsiques, per la qual cosa van sofrir de forma immediata els efectes. Tancament i acomiadament d'un nombre força important de treballadors.

2.— Caldria dividir-la en dos moments força diferenciats:

El primer, des de l'any 1861 fins el final de 1863, de clara manca d'existències de cotó en moments de demanda de productes tèxtils des del mercat interior.

El segon, l'etapa de 1864 fins meitat de 1865, final de la Guerra de Secessió, en el qual és potser més important destacar la manca de demanda de productes manufacturats catalans, ja fos per crisi del mercat interior, ja per l'encariment elevadíssim dels productes, ja per l'abundor de productes de contraban.

Que aquesta segona té una major influència en tota la població industrial, car afectà quasi totes les fàbriques, tant grans com petites (cal separar d'aquesta crisi les fàbriques de lones i vels, ja que no utilitzaven cotó i que en són quasi totes les que figuren com a no tancades) i que l'abocà a la misèria.

3.— Em sembla important destacar el fet que gràcies a una, si es vol, escadussera autonomia econòmica municipal, la d'administració dels impostos sobre el consum, fou possible amb aquest original *self government* esmorteir els efectes caòtics que l'atur forçós de la gran massa treballadora, donant feina si no a tots els treballadors, sí almenys als més necessitats. Possiblement, donada la minsa ajuda estatal o oficial, haurien pogut encendre's els ànims i provocar-se aldarulls que podien resultar irreversibles per a la població.

4.— Voldria fer veure en aquesta etapa un paral·lelisme amb l'actual crisi denominada "del petroli", on un encariment sobtat dels productes energètics fa aflorar unes deficiències organitzatives de la producció, també bàsicament en el tèxtil a la nostra ciutat, que aboca com a sortida a l'atur a molts treballadors fabrils, al treball negre o submergit, equivalent a la fugida del terç de la població industrial de 1864 cap a poblacions petites, on sous ínfims i manca d'altes taxes permeten obtenir productes competitius amb els de contraban.

Víctor Ligos

NOTES.

1.- "Diario de Barcelona": Buidat de diferents anys.

2.- MALUQUER DE MOTES, Jordi: *La estructura del sector algodonero en Cataluña durante la primera etapa de la industrialización (1832-1861)*. Dins de "Hacienda Pública Española", n°38 (1976) p. 145.

3.- Actes de les sessions de l'ajuntament de Mataró, 20 desembre 1861.

4.- MALUQUER DE MOTES, Jordi: *Op. cit.*, p. 144.

5.- "Diario de Barcelona" 16-XI-1861.

6.- Idem 23-XI-1861.

7.- Idem 30-XI-1861.

8.- Idem 7-XII-1861.

9.- Idem 5-XI-1864.

10.- Idem 19-XI-1864.

11.- Idem 5-XII-1864.

12.- Idem 4-II-1865.

13.- "El Obrero": 4 setembre 1864, n°4.

14.- A.M.M. Actes de les sessions de l'ajuntament: 14-I-1861.

15.- Idem: 8-III-1861.

16.- Idem: 6-IV-1861.

17.- Idem: 22-I-1861.

18.- Idem: 24-V-1861.

19.- Idem: 2-VIII-1861.

20.- Idem: 23-VII-1861.

21.- Idem: 25-X-1861.

22.- Idem: 8-XI-1861.

23.- "Diario de Barcelona": 10-XI-1861.

24.- A.M.M. Actes de les sessions de l'ajuntament: 12-XI-1861.

25.- D. de B.: 5-XI-1861.

26.- A.M.M. Actes de les sessions de l'ajuntament: 20-XII-1861.

27.- Idem: 24-I-1862.

28.- Idem: 24-I-1862.

29.- Idem: 25-IV-1862.

30.- Idem: 21-V-1862.

31.- Idem: 21-VI-1862.

32.- Idem: 23-VI-1862.

33.- Idem: 21-X-1862.

34.- Idem: 31-X-1862.

35.- Idem: 11-XI-1862.

36.- Idem: 15-XI-1862.

37.- Idem: 18-XI-1862.

38.- Idem: 12-XI-1862.

39.- Idem: 27-II-1863.

40.- Idem: 6-VII-1863.

41.- Idem: 24-IV-1863.

42.- Idem: 27-X-1863.

43.- Idem: 13-XI-1863.

44.- Idem: 1-XII-1863.

45.- Idem: 29-XII-1863.

46.- Idem: 12-II-1864.

47.- Idem: 22-IV-1864 i 3-V-1864.

48.- Idem: 13-VI-1864.

49.- Idem: 10-VI-1864.

50.- "Revista Mataronesa": 7-VIII-1864.

51.- A.M.M. Actes de les sessions de l'ajuntament: 27-IX-1864.

52.- R.M.: 14-VIII-1864.

53.- "El Obrero" Juliol 1864, n°2.

54.- Idem: Setembre 1864, n°4.

55.- Idem: Octubre 1864, n°5.

56.- A.M.M. Actes de les sessions de l'ajuntament: 9 i 10-XII-1864.

57.- "Diario de Barcelona" i "Revista Mataronesa": 17-XI-1864.

58.- "Revista Mataronesa": 18-XII-1864.

59.- "El Obrero" Gener 1865, n°8.

60.- "Revista Mataronesa": 5-II-1865.

César Yáñez, historiador xilè, avui resident a Catalunya, és autor d'una tesi de llicenciatura sobre l'americanisme català de començaments de l'actual segle.

La documentació de l'arxiu de la Casa de América de Barcelona li proporcionà informació bàsica per al seu treball, l'interès del qual es centra principalment en la utilització d'unes fonts fins ara desconegudes.

L'EXPORTACIÓ DE TEIXITS DE PUNT ALS MERCATS AMERICANS DURANT ELS ANYS DE LA PRIMERA GUERRA MUNDIAL

ANTECEDENTS: L'AMERICANISME DE LA BURGESIA CATALANA.

Durant les primeres dècades del segle XX, una de les preocupacions principals dels industrials tèxtils catalans era trobar mercats per col.locar els seus productes després d'haver perdut les places colonials protegides d'ultramar. Després del desastre colonial de 1898 es pensà que els excedents que ja no anirien a les colònies americanes i a Filipines s'havien d'orientar cap els mercats espanyols; però aquests no varen ser suficients per a reimpulsar la indústria tèxtil del Principat, cosa per la qual era necessària trobar solucions noves a un vell problema. Dues alternatives s'obriren davant la burgesia industrial catalana: lluitar per aconseguir la protecció dels mercats interiors per evitar la competència dels productes importats i, per altra part, buscar mercats externs que consumissin els excedents industrials. La primera donà lloc al *proteccionisme*, la segona generà l'*americanisme*.

L'americanisme de començament de segle pretenia explotar a favor de la burgesia industrial i comercial els llaços tradicionals entre Espanya i Amèrica Llatina, capitalitzant l'hispanisme de les classes dominants americanes hereves del sistema colonial espanyol, mobilitzant en el seu benefici la nombrosa migració espanyola a Amèrica, aprofitant els vincles culturals (llengua, religió, tradició, etc.) hispanoamericans, amb la intenció de conquerir aquells mercats; i en la mesura que fos possible, rellançar la idea d'una Espanya hegemònica en el context internacional d'Amèrica Llatina (1).

En iniciar-se la segona dècada, els americanistes catalans estaven en condició de donar un fort impuls al seu programa. L'experiència dels deu anys anteriors al voltant de la revista "Mercurio" (2), l'ambaixada de F. Rahola als països de El Río de la Plata (3), i els esforços realitzats des del Fomento del Trabajo Nacional i la Cambra de Comerç de Barcelona, coincidien amb l'agitació hispanoamericanista que despertà la celebració de la independència de les repúbliques americanes el 1910 (4). Aquell any es fundaren a la ciutat comtal dues organitzacions que foren les precursores de la Casa de América de Barcelona; es tractava del Círculo Americano, entitat de caràcter cultural i recreatiu, impulsada per americans residents, i la Sociedad Libre de Estudios Americanistas, fomentada per destacats representants de la burgesia catalana com eren F. Rahola, J. Zulueta, M. Viada i R. Vehils entre d'altres, amb l'objecte d'estudiar i difondre els coneixements dels països llatinoamericans.

Des de la fusió d'ambdues organitzacions es creà la Casa de América amb una secció d'Estudios Americanos i una Cámara de Relaciones Comerciales que articulava el projecte d'expansió comercial que des de començament de segle impulsaven els americanistes.

En arribar al final de l'any 1911, la Casa de América de Barcelona realitzà una extensa campanya de propaganda impulsant l'organització d'Assemblees Americanistes que reunien a cada ciutat els més destacats representants del poder econòmic i polític per a dialogar sobre les relacions entre Espanya i Amèrica.

La primera d'aquestes Assemblees es realitzà a Mataró, i comptà amb el suport, a més de la Casa de América, de les institucions públiques i corporacions econòmiques de la ciutat. La presidència de l'Assemblea, que s'inaugurà l'1 de novembre de 1911, fou encapçalada per Pere Grau Ca-

bestany —president de la Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona—, l'alcalde de Mataró, Sr. Fàbregas, N. Marfà —diputat provincial— i J. Colomer, president de la Cambra de Productors de Mataró.

Assistiren en representació dels fabricants i comerciants de Mataró, les següents persones: Jaume Arenas, M. Asencio, F. Peradejordi, M.D. Falck, J. Clavell, Vídua de Minguell, R. Torres, J. Roc i Pineda, J. Recoder, Majó Gns., Narcís Martí i Coll, Jaume Rodon, Pere Manén, Antoni Cambra, S.J. Cuadra, L. Llinàs Fàbregas, M. Ordeig, Arañó, J. Castelló, M. Imbern, Clavell Gns., S. Cabeñas, M. Cot i Pujol, N. Escapa, F. Vinardell, J. Ribas, J. Ponsa, M. Ruaix, N. Collado, F. Villalta, J. Cuéllar, N. Marfà —en representació de Hijos de Marfà S. en C. (filats i teixits de punt)—, Josep Majó —en representació de Majó i Nonell, (exportadors de fruits i llegums)—, Josep Caboy Barba —teixits de punt—, Miquel Bufill i Salvat —comissionista exportador de fruits i llegums—, Josep Vilardevall —fabricant de teixits de punt—, N. Molins i J. Bellver.

Així mateix els representants de Mataró estigueren presents a les assemblees de Sabadell (17 de novembre de 1911) i de Reus (24 de novembre de 1911), per mitjà de F. Pellicer —armador de Mataró— i de Miquel Cuadrada —propietari d'una fàbrica d'adobs de pell de Mataró—.

La campanya de propaganda americanista de la Casa de América es tancà els dies 16 i 19 de desembre, quan es realitzà a Barcelona l'assemblea d'entitats i corporacions americanistes amb assistència de representacions de tot l'estat. La delegació de Mataró estava composta per Antoni Cambra, Narcís Martí i Coll i Joaquim Castelló en representació de l'Associació Professional de Dependents del Comerç i de la Indústria de Mataró.

ELS EXPORTADORS DE TEIXITS DE PUNT A MATARÓ.

Les indústries del gènere de punt a Mataró, en general, tenen el seu origen a la segona meitat del segle XIX. La seva evolució estava vinculada als mercats externs, dirigien els seus productes primer als mercats colonials espanyols (Cuba i Filipines principalment), i a partir de 1898 intentaren ocupar posicions a les repúbliques llatinoamericanes i als països de la Mediterrània oriental.

Vegem a continuació una ressenya sumària d'algunes d'aquestes empreses, amb l'objecte d'il·lustrar les seves característiques els anys de la Primera Guerra Mundial (5):

Colomer Hnos, Soc. en comandita: fundada el 1880 per Narcís Colomer i Fills. Entre 1885 i 1890 formà societat amb Carles Wildt, i a partir d'aquest últim any prengué el nom de *Colomer Hermanos*, passant a ser societat en comandita a partir de 1902. El 1916, ubicada al carrer de Prat, núm. 2, comptava amb 300 màquines nacionals i estrangeres, donant feina a 400 operaris d'ambdós sexes a les seves instal.lacions de 6.000 m². A més lliurava feina a casa a 200 senyores i senyoretes de Mataró, de la costa, i fins i tot, de Barcelona. Comptava amb viatjants per als mercats d'Espanya i l'estranger, i representants a les principals capitals.

Font, Clavell i Coll. Fundada el 1858 pel Sr. Antoni Regàs, fins 1880 es dedicà exclusivament al mercat nacional. El 1881 renovà la seva maquinària i començà a produir per als mercats ultramarins. El 1903 es constituí com a *Fonts y viuda de Antonio Regás*, i el 1906 adquirí el nom de *Font, Coll i Clavell*, amb la qual cosa en els anys de la Primera Guerra Mundial (1916) donava feina a 200 operaris, i ocupava una extensió de 12.000 m², més altres 100 treballadors a domicili. Exportaven a ultramar productes de tipus econòmic, especialment de color: mitjons, samarretes, mitges, que anaven cap a Amèrica Central, del Sud, les Antilles, costa occidental d'Àfrica, i *a todos los países de gran consumo en calidades muy económicas.*

Hijos de Marfá, Soc. en comandita. Fundada per Gaietà Marfà el 1840, produïa durant els anys de la guerra, mitjons, mitges i pantalons de classe corrent. Tenia oberts mercats europeus a la regió oriental de la Mediterrània, Àfrica i tota Amèrica Llatina.

Ramón Domingo, fundada el 1912, es dedicava bàsicament a la producció de mitges i mitjons *sin costura*, i es dedicava als mercats externs preferentment.

Antoni Gassol, constituïda el 1897, ocupava el 1916 una instal.lació construïda especialment per a fàbrica, de 19.575 m² a l'avinguda de Puerto Rico a Mataró. Allí donava feina a 500 treballadors d'ambdós sexes que fabricaven productes fins: mitges, mitjons de seda i llana, fil d'Escòcia i cotó.

Francisca Pujadas. Es dedicava a la fabricació de *ropa íntima* per a senyores, senyors i nens, especialment en els *tejidos de punto inglés.*

Ribas i Juliá. Fundada el 1870 per Pere Ribas, eren fabricants de la marca *Castor*, dedicada a gènere de punt de color i apelfats.

Hijos de J. Roca y Pineda. Fundada el 1901 com a *Roca y Vilaltesa*, passà a anomenar-se *Roca y Pineda* el 1906 quedant tots els actius en un sol propietari, J. Roca i Pineda, que morí el 1913 essent vice-president de la Cambra de Productors de Mataró. Passà a ser J. Roca i Tia el seu únic amo.

La llista de productors de gènere de punt de

Mataró es prolonga amb els noms de: M. Asencio, Vda. de J. Minguell, E. Arañó, Martí Devas, Ribas Masera, Carrau, Oridex, Fontdevila Torras, Imbern, Escapa, Vilatersana, Martí Pascual i Vilardell. Però no és l'objecte d'aquest treball detenir-nos a estudiar les característiques dels productors, que tot i ésser de molt interès per a conèixer la burgesia catalana, haurà de ser objecte d'altres estudis si és que no s'estan fent ja; investigant sobre la informació de la Cambra de Productors de Mataró, així com la dels arxius particulars de les fàbriques ressenyades.

L'exportació de gènere de punt

	Teixits de punt cotó en peces, samarretes i pantalons	Teixits de punt, cotó, guants i peces petites	Teixits de punt, de llana
1913	982.823 Kg	59.725 Kg	8.824 Kg
1914	1.121.229 Kg	109.768 Kg	378.230 Kg
1915	3.192.421 Kg	650.092 Kg	1.294.608 Kg

Font: *Estadística de Comercio Exterior de España.*

Com es pot observar a l'estadística reproduïda damunt, l'increment de les exportacions de gènere de punt durant els anys de la Primera Guerra Mundial són evidents. Però cal fer alguns aclariments per a situar aquest auge exportador en un context més gran. En primer lloc, si bé a les diferents varietats de gènere de punt es produeix l'augment d'exportació, aquest no és equilibrat, essent els productes de llana els que més increment tingueren arribant a multiplicar-se per 146 vegades. Això s'explica pel fet que eren els productes de llana els més demanats pels països bel.ligerants, especialment França. En canvi, els mercats americans, com veurem més endavant, s'abastaven a Espanya de gèneres de punt de cotó on el comportament fou molt més moderat i amb unes conseqüències molt diferents.

Exportació de gènere de punt de cotó pel port de Barcelona

Abans de la guerra		Anys de guerra		Postguerra	
Any	Quantitat	Any	Quantitat	Any	Quantitat
1911	1.251.283	1914	831.355	1919	1.328.519
1912	1.311.297	1915	1.033.623	1920	833.661
1913	1.030.468	1916	1.362.452	1922	420.968
		1917	1.552.572	1923	568.560
		1918	899.660		

Font: Elaboració pròpia amb dades de les *Memorias Comerciales* de la Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona.

L'exportació més moderada de teixits de punt de cotó pel port de Barcelona s'explica per la circumstància que el mercat francès no s'abastava de productes espanyols per ports de mar, i per tant, una quantitat important de productes amb destí als països bel.ligerants es dirigien per la frontera de Portbou que en aquells anys assolia una importància significativa.

Exportació de teixits de punt de cotó per Barcelona i Portbou, 1913-1918.

Any	Barcelona	Portbou
1913	1.030.468	2.457
1914	802.141	421.643
1915	1.043.965	2.759.780
1916	1.362.452	584.108
1917	1.552.572	323.938
1918	899.660	165.355

Font: Elaboració pròpia amb dades de les *Memorias Comerciales* de la Cambra de Comerç de Barcelona.

Entre 1911 i 1917 (any de màxima exportació pel port de Barcelona), la quantitat de teixits significà un augment del 24,07 per cent, amb un any depressiu —el 1914—, producte del col.lapse del comerç mundial quan s'inicià la guerra mundial. Però el que és més destacable és la crisi que se succeí a l'etapa de postguerra, arribant després d'alguns anys d'alts i baixos a exportar-se per Barcelona només 420.968 Kg, que representaven respecte el 1917 un decreixement del 72,88 per cent, amb una lleu recuperació l'any següent. Comparant els anys de pre-guerra als de postguerra resulta que l'exportació de 1922 representava quasi una tercera part de la de l'any 1911.

Però observem l'evolució de les exportacions d'acord amb el seu valor en els tres períodes assenyalats anteriorment:

Exportació de teixits de punt per Barcelona segons el seu valor

Abans de la guerra		Anys de la guerra		Postguerra	
Any	Valor	Any	Valor	Any	Valor
1911	15.188	1914	10.266	1919	16.834
1912	15.879	1915	13.178	1920	10.369
1913	12.473	1916	17.018	1922	8.745
		1917	19.663	1923	11.534
		1918	11.590		

Font: Elaboració amb dades de la Cambra.

Comprovem que, fins l'any 1917, el valor de les exportacions creix més ràpidament que el de la quantitat exportada. Entre 1911 i 1917 el valor de les exportacions augmentà en un 29,26 per cent (la quantitat exportada només en un 24,07 per

cent), amb una acceleració major entre 1915 i 1917 com a conseqüència de la guerra. I quan observem la situació en els anys posteriors a la fi de la guerra, veiem que el descens del valor dels productes exportats és molt menor proporcionalment a la reducció de les quantitats exportades. Si les exportacions havien baixat, segons la seva quantitat, en un 172,88 per cent entre 1917 i 1922, el valor d'aquesta mateixa quantitat exportada s'havia reduït només en un 50,9 per cent.

Per tant, a l'etapa crítica de postguerra, quan la indústria tèxtil es veié afectada per una crisi de sobreproducció, anunciada anys abans per Cambó (6), entre altres, els industrials tèxtils del teixit de punt hagueren de reduir la producció de les seves riqueses en no comptar amb els mercats externs majoritaris de durant la guerra —els dels països bel.ligerants—, i es limitaren a exportar a les regions de la perifèria europea, la Mediterrània oriental i Amèrica Llatina.

Però les exportacions d'aquesta última etapa foren molt diferents a les del temps del conflicte europeu. Les exportacions eren menors, però els ingressos per cada producte exportat creixeren (vegeu la relació entre els productes exportats i el seu valor entre el 1911 i el 1923), cosa que els permetia de fer caure el pes de la crisi, o almenys en part, sobre la classe treballadora que es veia afectada per la manca de treball, amb la qual cosa, els exportadors reduïen els seus costos, augmentant els beneficis de l'exportació. En aquest cas, l'exportador no havia d'invertir per augmentar les seves ganàncies, sinó que reduint els recursos humans, aprofitant que els termes d'intercanvi de la pesseta afavorien l'exportació, i amb el suport a més de la baixa dels preus del transport i les assegurances (molt elevats durant la guerra), es podia evitar en principi els efectes de la crisi a costa d'apujar el cost social.

ELS MERCATS LLATINOAMERICANS

Durant els anys de la guerra europea, la proporció de gènere de punt de cotó exportada a Amèrica pel port de Barcelona anà augmentant fins a arribar al màxim l'any 1917, que significà el 76,84 per cent del total exportat per Barcelona, sense comptar el que s'envià a Europa per via terrestre. Durant aquests anys, Argentina desplaçà Cuba com a principal comprador de productes tèxtils de punt espanyols a Amèrica, i nous mercats com Panamà (motivat per l'apertura del Canal el mateix any 1914), Xile i Uruguai adquiriren importància, i també destaca el creixement del comerç amb països petits que abans no tenien cap importància, però que en la nova circumstància, de conjunt adquirien alguna significació (vegeu en la taula següent la columna horitzontal *altres* que, encara que representa majoritàriament Perú i Equador, deixa veure una diversificació dels mercats).

Importa també per a comprendre la importància d'aquesta exportació a Amèrica que, com ja hem dit, una part important de les exportacions es realitzava per Portbou, i els mercats de l'Orient pròxim es trobaven aïllats com a conseqüència de la guerra naval que es lliurava a la Mediterrània impedint el tràfic mercant, i una vegada acabada la guerra recuperaven la seva importància: el 1919 s'exportaren a Turquia 194.449 Kg de teixits de punt pel port, a Grècia, 276.908 Kg, a Egipte, 27.000 Kg i a Argèlia 31.323 Kg, que en conjunt rebien 529.680 Kg, superant en un 30,5 per cent l'exportació a Amèrica Llatina.

Les vendes que es feren durant els anys de la guerra crearen múltiples espectatives de poder superar de forma definitiva la crisi de la producció tèxtil, com ho expressava el 1920 la revista "Mercurio":

Como la potencialidad industrial de esta notable rama de la manufactura textil se ha demostrado evidentemente por modo tan inesperado como insospechado durante los años de la guerra, y como el gusto de la calidad de los artículos son conocidos y apreciados en todos los mercados consumidores, y muy especialmente en los hispanoamericanos, hay lugar a suponer con fundamento que se mantendrá la sobreproducción exportable de 1917, que, atendiéndonos al valor arancelario, significó más de 25 millones de pesetas.

Se nos replicará seguramente por algunos que esto no podrá ser por la sencilla razón de que dentro de poco tiempo faltará el renglón primero y principal, que hoy es el de Francia. No negaremos la certeza de la observación, ni la exactitud del hecho próximo futuro, pero también creemos que esta pérdida tendrá su compensación en otros mercados del Cercano Oriente, Grecia, Egipto, Turquía y otros, y muy especialmente porque se irá intensificando cada vez más la exportación a los países hispanoamericanos, porque sus antiguos proveedores tardarán todavía bastante tiempo para encontrarse en condiciones de reanudar sus negocios (7).

Amb aquest interès fonamental per conservar la seva participació en els mercats americans, la Cambra de Productors de Gènere de Punt de Mataró encarregà a la Casa de América de Barcelona que enviés als seus delegats a ultramar un qüestionari de 27 preguntes que els permetria de conèixer quines eren les condicions d'aquell mercat en els moments posteriors a la guerra.

La Casa de América rebé resposta de 20 dels seus representants, dels quals nosaltres n'hem utilitzat 14 (que són els que contenien major informació) per elaborar aquest treball: Mèxic (Yucatán i Guadalajara)), Colòmbia (Tumaco), Perú (Lima), Tacna i Arica (ciutats límitrofs de Perú i Xile), Xile (Iquique, Punta Arenas i Valdivia), Argen-

Exportació de teixits de punt pel port de Barcelona cap als països llatinoamericans entre 1915 i 1919

País	1915	1916	1917	1918	1919
Argentina	113.078	229.561	270.333	273.419	141.759
Cuba	158.474	114.363	113.407	70.173	90.548
Xile	33.167	135.745	307.712	30.927	19.922
Colòmbia	29.160	79.786	82.804		2.493
Panamà	100.002	171.810	196.061	32.807	27.528
Uruguai	49.624	98.384	113.129	123.452	56.602
Veneçuela	160.375	82.428	91.892	36.642	7.561
Altres	1.063	77.323	17.700	27.577	21.823
Total Am. Llatina	644.943	989.400	1.193.038	594.994	368.236
Tant per cent total	62,39	72,70	76,84	66,13	27,71
TOTAL	1.033.623	1.360.836	1.552.572	899.660	1.328.519

Font: Elaboració amb dades de la Cambra de Comerç de Barcelona.

tina (Buenos Aires i Rosario), Paraguai (Asunción), Estats Units (Nova York), Veneçuela (Cumaná), Cuba (l'Havana), rebudes entre abril i agost de 1919.

De les respostes a les cinc primeres preguntes referides al tipus de gènere de punt que es consumien al país i el seu origen abans i després de la guerra, es poden treure les següents conclusions: en general, el gènere de punt es consumia a tots els països en una important varietat —samarretes, calçotets, mitjons de cotó, seda, llana i fil, així com roba de nen i senyora als països del con sud—. Sobre l'origen dels productes consumits es deia que: Paraguai, Cuba i Veneçuela importaven tot el que consumien; Estats Units, en canvi, ho produïa tot al país, i la resta dels països importaven els productes fins i de qualitat mitjana, produint una quantitat petita que corresponia a les qualitats més *corrientes* o *ordinarias*.

La importació venia majoritàriament d'Estats Units, i existia un important mercat per als productes espanyols que eren majoritaris a Buenos Aires i Veneçuela (segons les respostes del qüestionari); però en general hom les ubica competint amb inferioritat de condicions amb els productes nord-americans, francesos i anglesos —ja que els alemanys havien estat desplaçats dels mercats internacionals amb la guerra—. Se'ns presenta el cas d'Iquique, a Xile, d'on s'afirma que una quantitat indeterminada de productes espanyols es venien en aquesta plaça etiquetats a Alemanya o altres països (possiblement a la situació anterior a la guerra).

Emili Boix, delegat comercial del govern espanyol als països del Plata descrivia així la situació al 1920:

Los principales abastecedores del mercado argentino fueron antes Inglaterra, Alemania, Francia e Italia. Pero en estos últimos años la situación ha cambiado, puesto que Alemania dejó de exportar y Francia e Italia disminuyeron en gran escala sus exportaciones.

Como resultado de todo ello, los Estados Unidos, con la fuerza arrolladora de su comercio y de su industria, empezaron a penetrar rápidamente en aquellos mercados y consiguieron colocarse en segundo lugar después de Inglaterra y serán su competidor más serio, sobre todo en artículos de Algodón.

También España, por la misma citada causa, aumentó en gran escala sus importaciones en la Argentina, sobre todo en algodón y lana, pero sin embargo el resultado no fue el que había derecho a esperar, dadas las circunstancias en que estaba nuestra industria textil.

Por último, Japón, como en muchos otros ramos que antes eran desconocidos en aquel mercado, se ha convertido en proveedor suyo y puede llegar a ser un rival temible para todos (8).

A continuació el qüestionari es detenia en un conjunt de preguntes, de la 7 a la 10, sobre l'evolució dels preus del gènere de punt corrent als mercats americans, i als llocs d'origen. Per l'interès que representa, donarem la informació en els quadres següents:

Evolució dels preus dels teixits de punt

	Preu mitjà al consumidor	Preu abans de la guerra	Preu de cost al punt d'origen 1919	Preu abans de la guerra
Cambra de Comerç de Cuba	mitges 3 i 4 Ps *calcetas* 2 i 3 Ps samarretes 6 i 7 Ps	mitges 1,7 i 2,5 *calcetas* 1 i 2 Ps samarretes 3, 2 i 4	mitges 1,6 a 2,5 *calcetas* 1,5 a 2 samarret. 3,2 a 3,7	50 per cent menys
Mèxic Guadalajara	mitges 75 cts. *calcetas* 75 cts. samarretes 1,5 Ps.	abans valien la meitat	mitges 13 cts. *calcetas* 13 cts. samarretes 25 cts.	abans valien la meitat.
Colòmbia Tumaco	*calcetas* 3 a 4,5 $ samarret.8 a 10 $	*calcetas* 1 a 1,5 $ samarretes 4 a 6 $	*calcetas* 1,6 a 2 $ samarretes 4 a 5 $	*calcet.* 0,6 a 0,8 $ samarret.2,5 a 3 $
Xile Valdivia	mitges 6 a 12 Ps. *calcetas* 10 a 25 Ps. samar. 20 a 40 Ps.	50 per cent més barat.	en relació a l'anterior.	50 per cent més barat.

Arxiu de la Casa de América de Barcelona. Correspondencia.

Sobre la base d'aquestes dades, es pot plantejar la hipòtesi d'una puja del 50 per cent dels preus dels teixits de punt de cotó a causa de la guerra, que afectà tant el consumidor americà, com els comerciants que s'havien d'abastar a l'estranger.

La pregunta onze deia: Quin és l'augment que pateixen els preus una vegada posats els gèneres al mercat? I les respostes variaven entre un 60 per cent dels llocs més allunyats (Punta Arenas a l'estret de Magallanes), un 40 per cent a Mèxic, Perú i Argentina, d'un 25 a un 30 per cent a Colòmbia i Veneçuela, i una franja del 20 al 30 per cent a Paraguai, Valdivia i Buenos Aires. Segurament el marge més probable sigui del 25 al 40 per cent, essent els extrems casos excepcionals.

La pregunta dotze deia: Abans de la guerra era aquest també l'augment? A què és deguda la diferència? Cal esperar que aquesta disminueixi? En termes generals, s'estava ben segur que abans de la guerra era menor (cosa que pot explicar, en certa mesura, les respostes del 20 per cent). I això es devia fonamentalment a l'encariment dels flets i les assegurances —pels riscs que corrien els vaixells que creuaven l'Atlàntic—. Pedro Granada, de Guadalajara, estimava que durant la guerra s'havia arribat a un 300 per cent de puja; i a Colòmbia, establien una relació del 40 per cent durant la guerra, i un dotze per cent els anys anteriors.

Als productors de Mataró també els interessava de conèixer quina era l'opinió dels delegats de la Casa de América respecte del transport marítim i els sistemes d'empacat de mercaderies (preguntes de la 13 a la 17). Les respostes coincidien a valorar com a més positiu l'existència de línies de navegació directa entre la península i els diferents ports d'Amèrica, i s'insistia en el benefici que hi hauria per al comerç hispanoamericà que aquests trajectes es fessin per companyies de navegació espanyoles. En aquests llocs on la Compañía Transoceánica arribava de manera habitual, com era el cas de Nova York, La Plata, l'Havana o Cumaná a Veneçuela, que tenia contacte directe amb la Guaira, se sentien suficientment ben atesos i abastats de productes espanyols. La situació era diferent per a Mèxic, o els països de la costa del Pacífic que no tenien línies de comunicació directa amb Espanya i que volien evitar utilitzar intermediaris a Nova York o al port de Colón de Panamá, segons fos el cas. En qualsevol cas, era evident que els viatges des d'Espanya eren escassos per a sostenir un comerç més important tant per la quantitat de vaixells que feien la travessa, com pel tonatge que representaven (9).

En relació als embalatges i presentació de les mercaderies, tots coincidien en la necessitat de millorar els sistemes de protecció dels productes enviats per mar, utilitzant caixes que resistissin la travessia de l'oceà. I es recomanava que els productes es presentessin en caixes d'una dotzena cadascuna i degudament etiquetades segons la seva qualitat i característiques, imitant els sistemes alemanys que abans de la guerra havien donat molt bons resultats.

Acabarem l'anàlisi del qüestionari de la Cambra de Productors de Mataró fent referència a les preguntes sobre l'acceptació dels productes espanyols a Amèrica i els comentaris sobre les condicions de venda més encertades per a mantenir i augmentar la presència comercial dels productors del teixit de punt en aquells mercats.

La pregunta divuit deia: Amb quines condicions compren actualment aquests comerciants? Les respostes són unànimes en referir-se a l'ús habitual del pagament ajornat, presentant-se els següents casos significatius: per als països europeus tots coincidien a assenyalar que el pagament es realitzava a tres i sis mesos des de la data de facturació amb un interès del 6 per cent; i els venedors nord-americans oferien unes condicions de 30 i 60 dies sense interès. La fixació dels preus i les condicions de pagament definitives eren, d'acord al 57,1 per cent de les respostes analitzades, fruit de la negociació i la situació del mercat, el 28,5 per cent deia que invariablement s'imposaven els preus del venedor, i només en un cas, el de Mérida (Mèxic), afirmava que s'imposaven els compradors.

Sobre si es consumien productes espanyols, en el 100 per cent dels casos la resposta era afirmativa. Però sobre les condicions del comerciant espanyol es deixaven caure les crítiques més dures: vuit respostes, les corresponents a Cuba, Veneçuela, Mèxic, Colòmbia, Perú, Rosario (Argentina) i Paraguai, que representaven el 72,72 per cent (tres no respongueren a aquesta pregunta) afirmen que les condicions dels comerciants espanyols no són acceptades en aquelles places, degut fonamentalment al fet que exigeixin el pagament al comptat, o crèdits en bancs espanyols.

De tota manera, es reconeixia que els teixits de punt que arribaven a Amèrica eren minoritaris respecte als competidors internacionals, que oferien una qualitat similar però a preus més barats o en condicions de crèdit més fàcil i adequades al mercat.

Les espectatives de futur per a les exportacions espanyoles de teixits de punt, vistes pels delegats i corresponsals de la Casa de América de Barcelona residents als països americans, que d'alguna manera reflectien un estat més general de tot el comerç espanyol, eren francament negatives. El primer any de postguerra havia vist reaparèixer amb força les potències comercials europees que s'havien imposat a Alemanya els anys anteriors, i amb això havia retrocedit el comerç espanyol que no havia estat capaç de superar-se davant les condicions d'excepció que havia provocat la guerra, aprofitant una conjuntura favorable, però sense aplicar una política exterior que superés les limitaciones tradicionals que havien obstaculitzat el desenvolupament d'aquesta activitat (10). Aquesta situació queda reflectida en les respostes dels delegats de la Casa de América que, el 1919, establien una caracterització del comerç espanyol amb Amèrica Llatina sobre la base de les deficiències d'aquest comerç: destacava com a primera prioritat el problema del preu, *buena calidad pero precios muy altos* era la frase més utilitzada; la seguien les crítiques sobre la serietat dels exportadors espanyols per a complir els compromisos oportunament: era comú el retard de les comandes, la diferència de qualitat entre les mostres i els productes que s'enviaven finalment i l'absència de crèdits de què ja hem fet referència. Continuava aquesta descripció assenyalant les deficiències del sistema comercial espanyol, que íntimament relacionat amb els factors anteriors s'identificava per la falta de publicitat, la poca freqüència dels viatjants de comerç i la seva poca preparació. Tot això redundava en un factor decisiu per al comerç com ho assenyalaven els representants de la Casa de América que, malgrat que molts comerciants de América eren espanyols, les dificultats per comerciar amb productes de la península els feia preferir els d'altres països.

César Yáñez

NOTES.

1.- BERETTA CURI, Alcides. *El comercio entre el Puerto de Barcelona y América Latina (1898-1931): El Programa Americanista de la burguesía catalana.* Tesi doctoral inèdita presentada a la Facultat de Geografia i Història de la Universitat de Barcelona. Barcelona, 1985. YÀÑEZ GALLARDO, César. *El Americanismo de la burguesía catalana. Un proyecto imperialista.* Tesi de llicenciatura inèdita presentada a la Facultat de Lletres de la Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra, 1985.

2.- "Mercurio. Revista comercial iberoamericana" es publicà a Barcelona entre els anys 1900 i 1938. Durant els 19 primers anys en fou director Frederic Rahola i Trèmols. La revista fou el nus aglutinador de l'americanisme durant la primera dècada del segle, i després portaveu oficiós de la Casa de América de Barcelona.

3.- RAHOLA i TRÈMOLS, Federico. *Sangre nueva. Impresiones de un viaje a América del Sud.* Barcelona, 1905.

4.- L'any 1910 les institucions polítiques i econòmiques de Barcelona celebraren el primer centenari de la independència de Mèxic amb actes públics i cerimònies presidides per l'ambaixador mexicà a Espanya.

5.- *Mataró y su industria de géneros de punto*, a "Mercurio" núm. 250 (16 març 1916) Barcelona, 1916.

6.- CAMBÓ i BATLLE, Francesc. *La Acció Privada i la Acció de l'Estat en les indústries que tenen sobre producció.* Terrassa, 1917. "Mercurio", el 1916, en plena expansió comercial exterior, deia: *Conviene, no obstante, que los fabricantes de género de punto, sea de lana o algodón no se dejen deslumbrar por los grandes pedidos ocasionales, atendiendo exclusivamente a estos, descuidando los fijos y permanentes y los que pueden obtener para sustituir la producción extranjera, porque estos deben ser la base del futuro desenvolvimiento de su industria con carácter estable y verdaderamente beneficioso.* A "Mercurio" núm. 250, *Comercio exterior del Género de Punto.* Barcelona, 16 març de 1916.

7.- *El Comercio Exterior del Género de Punto.* A "Mercurio" núm. 361, Barcelona, 17 de juny de 1920, p. 147.

8.- BOIX, Emilio. *El Comercio Hispano Americano.* A "Mercurio", Barcelona, 1920, p. 173-175.

9.- Vegeu ROLDAN, S.; GARCIA DELGADO, J.L. i MUÑOZ, J. *La consolidación del Capitalismo en España.* Madrid: Confederación Española de Cajas de Ahorro, 1973.

10.- Vegeu CASALS COUTURIER, Muriel. *La primera guerra mundial i les seves conseqüències; un moment clau del procés d'industrialització a Catalunya: el cas de la indústria llanera a Sabadell.* Tesi doctoral inèdita. Facultat de Ciències Econòmiques i Empresarials de la Universitat Autònoma de Barcelona, Bellaterra, 1981.

El Forn del Vidre de Mataró, objecte del present estudi, és un dels exponents més clars de l'arrelament del moviment cooperatiu a la nostra ciutat. Margarida Colomer, llicenciada en Història i professora a l'Institut de Granollers, ens situa als seus inicis.

INICI DEL MOVIMENT COOPERATIU

INTRODUCCIÓ.

Aquest article és un extracte de la tesi de llicenciatura presentada l'any 1981 i que ha estat publicada per l'Editorial Altafulla amb la col.laboració del Patronat Municipal de Cultura de l'Ajuntament de Mataró.

L'objectiu d'aquest estudi no és fer una història extensa i concisa de la cooperativa del Forn del Vidre, sinó comprovar com l'evolució del cooperativisme és inserit dins el moviment obrer i demostrar com la pràctica del cooperativisme pot ser compatible amb altres ideologies i organitzacions revolucionàries i fins i tot en un govern de dretes com és el cas de la dictadura franquista; a la vegada, pot ser una escola d'autogestió d'una empresa pels mateixos treballadors, objectiu important dins la història del moviment obrer. Aquesta hipòtesi es comprova dins un marc molt concret que és l'exemple de la cooperativa del Forn del Vidre de Mataró entre 1920-1944, relacionant la vida dels cooperadors amb la vida social que l'envolta: sindicats, partits polítics, moviment cooperatiu, etc.

A Catalunya, les primeres manifestacions orgàniques del cooperativisme modern apareixen a mitjans del segle XIX, prenent primerament la forma de cooperatives de producció. Una de les més antigues és "La Obrera Mataronense", de filats i teixits, amb 276 socis, fundada a Mataró el 1864. En l'aspecte de consum, sembla que la primera fou una de Barcelona fundada per Joan Munts l'any 1840.

Durant aquest període a Mataró es tenen notícies de diverses cooperatives com són la "Marítima" (1865-1867) cooperativa de pescadors dedicada al consum, "La Llavaneres" (1870-1936) cooperativa de consum, "La Mataronense" (1870) i "La constructora Mataronense" cooperativa de producció (1877). Els historiadors del cooperativisme Srs. Piernas Hurtado i Fernando Garrido citen en les seves obres "La constructora Mataronense" com un exemple d'entitat col.lectiva de paletes que, en nombre superior a trenta associats, comença a funcionar el juliol de 1877 a Mataró.

En un primer estadi veiem que el moviment cooperatiu avança junt amb les societats obreres seguint ambdós uns mateixos criteris —associacionisme i cooperativisme—. Junts també lluiten per obtenir una llei que autoritzi l'existència de societats obreres.

Una de les proves d'aquesta unió la tenim en el congrés de desembre de 1868, convocat per la Direcció Central de Societats Obreres, on un dels seus màxims representants era en Farga Pellicer. En aquest congrés es posà en evidència que l'ideari polític dels treballadors era el republicanisme democràtic i federal, i també que es manifesten a favor del cooperativisme. La línia de defensa del cooperativisme venia marcada pel Centre Federal de les Societats Obreres de Barcelona, que el mes de març de 1869 va fer una proclama, signada per Farga Pellicer, dirigida a tots els obrers d'Espanya, en la qual després de diverses jornades dedicades al debat del tema, deia: *¿Quál es la forma societaria más conveniente para caminar directamente a la completa emancipación de la clase obrera, la cooperativa o la resistencia?* i decideixen per unanimitat que és la cooperació. (Termes, J.: *Anarquismo y Sindicalismo en España. La 1a. Internacional 1864-1881*. Pàg. 37).

Veiem, doncs, com en els anys 1868-69 el moviment cooperatiu unit al moviment associacionista obrer estava lligat al republicanisme fede-

ral i això donava com a resultat unes postures molt moderades. De totes formes, abans d'un any Farga Pellicer donaria el salt cap a l'anarco-sindicalisme bakunista, apolític i col.lectivista, gràcies a la labor de Fanelli en la seva visita a Barcelona a començament del 1869. Així és com les associacions obreres influïdes per Fanelli avancen cap a uns principis revolucionaris radicalistes que més tard havien de configurar la ideologia del moviment obrer català.

El grup de Farga i Pellicer comença a canalitzar tots els grups republicans cap a l'ideari de la Primera Internacional, sobretot en el Centre Federal de les societats obreres, i comptaran amb el diari "La Federación" per difondre les seves idees.

És dins d'aquest ambient que el 19 de juny de 1870 s'inaugurà el Primer Congrés Obrer Espanyol, presidit per Farga Pellicer, i és en aquest congrés quan es comença a posar en discussió les finalitats del cooperativisme com a moviment d'emancipació de la classe obrera. En definitiva, el congrés intenta rebutjar les teories del cooperativisme perquè no donaven gaire bons resultats a nivell de lluita revolucionària, ja que, ben al contrari, propiciava l'individualisme. A partir d'aquí es pot observar ja una oberta separació dins el Centre Federal perquè un sector subscrivia el programa de la Primera Internacional i un altre sector encapçalat per Josep Roca i Joan Farga es va mantenir fidel als ideals del cooperativisme. A partir d'aquí, el moviment cooperatiu va anar creixent i quedà ressagat des d'aleshores, i durant diversos anys fou considerat com un desertor de les files obreres revolucionàries.

Aquesta separació cada vegada és més evident sobretot en la pràctica reivindicativa de les associacions obreres. Es creà un enfrontament tant a nivell ideològic com de pràctica col.lectiva. El corrent anarquista i el marxista, cadascun dins la seva concepció, havien arribat a veure l'aparell estatal com un enemic de la classe obrera a més a més de veure-hi l'empresari o classe empresarial. En canvi, el moviment cooperatiu no considera el govern com un enemic, per més que en certs aspectes vegi que és la causa de molts dels seus problemes; això fa que la postura del moviment cooperatiu davant d'unes activitats de reivindicació, tant si és del propi ram com si no, no hagi estat de suport a les vagues o altres formes reivindicatives, per anar cap a una millora de classe, sinó d'aprofitar-se de la conjuntura per fer més hores de feina i més producció, i per tant cobrant més. Això evidencia cada vegada més una separació i enfrontament entre les dues formes d'associació.

És important fer ressaltar que la majoria dels cooperadors estan convençuts que llur cooperativa transcendeix d'una manera directa en benefici de tota la societat, suposant, és clar, que aquesta s'animi a aplicar els postulats cooperatius com a remei a la crisi i funcionament de la societat. Com es pot veure, la finalitat del cooperativisme no és mai, en si mateixa, una finalitat revolucionària, ja que els mitjans o instruments dels quals es val tampoc ho són, ni l'acció dels individus que treballen en les cooperatives.

Admetent, doncs, aquests antecedents, direm que el cooperativisme en l'època moderna és parallel a la Revolució Industrial, i que el motiu del cooperativisme com a entitat estructurada, ha estat lluitar contra una acumulació de capital en mans d'uns pocs.

Tot i amb això, entre el 1913-1921, el corrent cooperativista es va organitzant mitjançant congressos i segueixen creixent el nombre de cooperatives impulsades bàsicament per homes de les organitzacions regionals, i per l'acció constant de tots els cooperadors, cercant una llei que reguli el funcionament i el legalitzi.

Són nombroses les cooperatives d'aquesta època a Mataró. Neixen cooperatives anomenades "L'Economat del centre Federatiu Radical", "La Benéfica" i "Cristalleries de Mataró", aquesta última, objecte d'aquest estudi, és una de les cooperatives de producció existents encara avui dia a Mataró.

LA COOPERATIVA DEL FORN DEL VIDRE.

Els inicis de la cooperativa del Forn del Vidre es remunten al començament de l'any 1920 i la seva producció és en el ram del vidre i del cristall i els seus derivats.

Josep Ros i Serra és un artesà del vidre, de marcada ideologia sindicalista, que decideix crear una cooperativa de producció. Aquesta iniciativa la va començar amb tres companys més, el Sr. Pau Pi, el Sr. Josep Joan i el Sr. Timoteu Estanyol, que no eren tots ells afins a la seva ideologia. Li proposaren que la futura indústria del vidre fos una normal societat anònima. El Sr. Josep Ros i Serra, fidel als seus principis, no va permetre la creació d'una societat anònima perquè amb ella no s'hauria aconseguit res més que contribuir al creixement del capitalisme. Ell volia fer una cooperativa perquè els obrers aprenguessin a gestionar un procés de producció sense una patronal burgesa que se'n beneficiés.

Després de moltes discussions arribaren a l'acord de formar una societat regular col.lectiva amb la denominació de "Juan Estanyol y CIA" en la qual, judicialment en l'escriptura, constaria que l'existència de la societat es limitava a un termini de cinc anys, passats els quals es dissoldria i la fàbrica passaria a poder dels treballadors si aquests comptaven amb un capital suficient per a fer-se càrrec de l'actiu i del passiu de la societat. Aques-

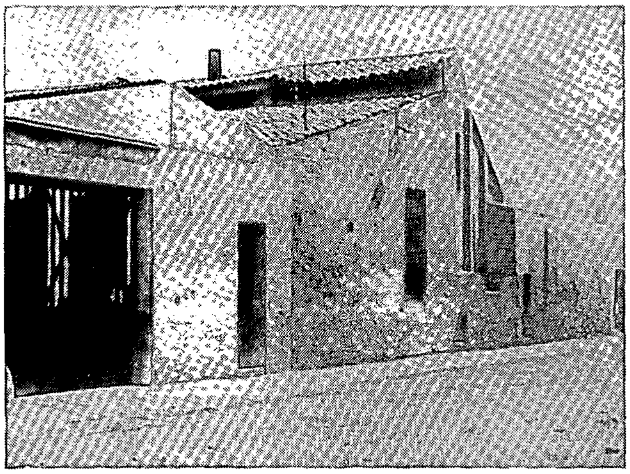

Primer edifici del Forn del Vidre al Rierot (1920).

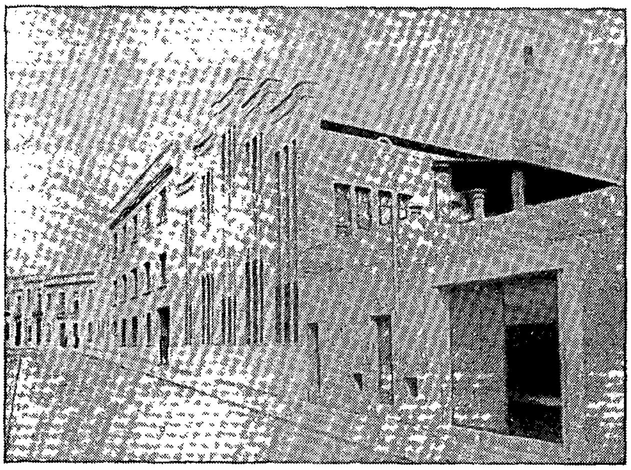

Nou edifici de la cooperativa al Rierot.

ta empresa iniciava les seves activitats en el curs de l'any 1920, en una casa del rierot de Mataró, propietat d'un tal Sr. Roldós, on ja temps enrera havia funcionat una fàbrica de vidre pla.

Sembla ser que els dos primers anys van ser d'una prosperitat inesperada. Eren tants els beneficis, que els quatre socis o empresaris van acordar de fer un repartiment de beneficis entre els obrers ja que, tal com anaven les coses, amb els tres anys restants en tenien més que suficient per a poder acumular un bon capital i fer-se càrrec de la fàbrica.

Segons J. Peiró a la revista "Sindicalismo", es van repartir prop de les cent mil pessetes entre una cinquantena d'obrers aleshores treballant en aquesta empresa, i es van augmentar els jornals en un 30 per cent.

No va caldre massa temps per poder comprovar que aquell repartiment havia estat precipitat, ja que la crisi econòmica d'aquest ram, esdevinguda als voltants del 1924, demostrà amb escreix el desencert d'aquella distribució. Abans d'un any es va haver de reduir la jornada a sis hores amb la conseqüent disminució de jornals. Amb tot, cal dir que malgrat la reducció, els obrers cobraven el mateix jornal que els obrers de les altres fàbriques per una jornada de vuit hores. Després de superada la crisi va arribar el moment de dissoldre l'antiga societat patronal i passar la fàbrica a poder dels treballadors.

Els obrers no van disposar del material necessari per a poder fer-se càrrec de l'empresa, i això va motivar que dos dels socis propietaris volguessin trencar l'acord pres anteriorment que l'empresa passés a mans dels treballadors i discutiren la possibilitat de continuar amb l'organització de l'empresa tal com era, per temps indefinit. Els socis Josep Ros i Pau Pi s'hi varen oposar ja que volien complir la seva paraula. Aquesta discòrdia els dugué a un plet judicial que va determinar el tancament de la fàbrica durant sis setmanes. Mentrestant es va formar una comissió liquidadora que va taxar la fàbrica en 135.000 ptes. i es va posar a subhasta.

El plet fou a la fi resolt de manera amistosa entre les dues parts litigants i la solució fou que un dels socis, Josep Ros, es fes càrrec amb el capital propi, el de l'altre soci i el dels obrers, de l'actiu i el passiu de la societat. Així fou com a partir del maig de 1925, es pot dir que els obrers treballaven ja de forma col.lectiva, en pla d'igualtat i amb els mateixos beneficis. La fàbrica prengué el nom de "Fundació J. Ros i Serra". Cal remarcar que el senyor J. Ros i Serra va fer un document intern, que la seva filla va signar, d'acord amb el qual ella quedava hereva en el cas de la mort del seu pare, amb la condició que si l'empresa no hagués pogut passar a mans dels treballadors en forma de cooperativa, fos ella la responsable d'aconseguir-ho.

Després d'una forta crisi econòmica, que porta altra vegada a reducció de la jornada, sembla que va ser superada gràcies a una entitat madrilenya que va fer fallida i que per pagar els deutes es desprengué de les seves propietats. Així és quan l'any 1926 Cristalleries de Mataró es veié propietària d'un immoble a Madrid i connectà amb els dirigents de la coneguda empresa OSRAM, amb els qui van concertar un contracte que seria definitiu per a l'entitat mataronina: una comanda regular d'un vagó setmanal de bombetes.

A rel d'aquesta normalització és quan la cooperativa començà a buscar noves possibilitats i endegà una fundació cultural on els cooperadors aprenien a llegir i escriure. Més tard es farien classes per als fills dels cooperadors en un local del carrer de la Coma.

Als voltants dels anys trenta, a la Cooperativa es començà una remodelació i mecanització del procés de reducció. La seva fabricació estava dedicada als objectes de vidre per a la indústria de llums

elèctrics. Aquesta fabricació abasta des de l'ampolla de vidre clar i tubs d'envàs, fins a varetes de vidre, i a més es dedicà també a la fabricació, única a Espanya, de varetes capil.lars prismàtiques per al muntatge de termòmetres clínics, químics i industrials. Així mateix, cal estimar la fabricació d'objectes de fantasia en vidre buit, per a pantalles d'il·luminació. També es pot constatar que els treballadors gaudien d'unes millors condicions econòmiques respecte de les altres empreses de Mataró.

Durant aquest període, mentre a nivell industrial es millorava la quantitat i la qualitat, s'anava preparant l'estructura del que havia de ser la legalització formal. Amb tot, aquesta legalització, que podia fer-se ja l'any 1931, no es va produir fins el 10 de maig de 1934, perquè la llei del 1931 no estava prou desenvolupada i només permetia la legalització de les cooperatives de consum i, excepcionalment, d'algunes de producció. És en aquesta època quan es dedica una part del capital per edificar una escola racionalista, amb professors especialitzats i d'acord amb una altra que ja existia a Mataró.

La vinguda de la Primera República afavorí el creixement de les cooperatives i es posà immediatament en funcionament una llei de cooperatives el 1931 que facilità la legalització de les ja existents i propicià crear-ne de noves. Cal recordar que en aquests anys a Mataró van sorgir moltes cooperatives, com per exemple "La Unió cooperativa de gènere de punt", "Cooperativa de barbers", "Cooperativa de fusters", "Cooperativa de lleters", "Cooperativa de sastres", "La Fraternidad", que era una cooperativa de rajolers, "La Farmàcia Humanitat" i la mai duta a terme "Cooperativa d'autobusos". Això ens demostra l'extraordinària puixança que a partir del 1931 té el cooperativisme a Mataró gràcies a la conjuntura política i econòmica.

En el període de la guerra civil la cooperativa del Forn del Vidre va haver d'afrontar les dificultats com les altres indústries locals.

Una de les qüestions a resoldre en el primer moment fou la desorganització del treball degut a la mobilització de gran nombre de cooperadors que van marxar al front d'Aragó. L'altra dificultat va ser la paralització dels transports, qüestió que posava en dificultat l'arribada de comandes als clients, sobretot els qui eren a la zona franquista. Tot això va fer veure la necessitat d'un nou plantejament en la producció i organització del treball a la cooperativa.

La fabricació majoritària fins aleshores havia estat de bombetes (només es fabricava la part del vidre), però a partir d'aquests moments van haver d'emmotllar-se a les noves necessitats i decidiren treballar material de guerra, en aquest cas, material sanitari de farmàcia: envasos per a suèrum i articles de laboratori similars.

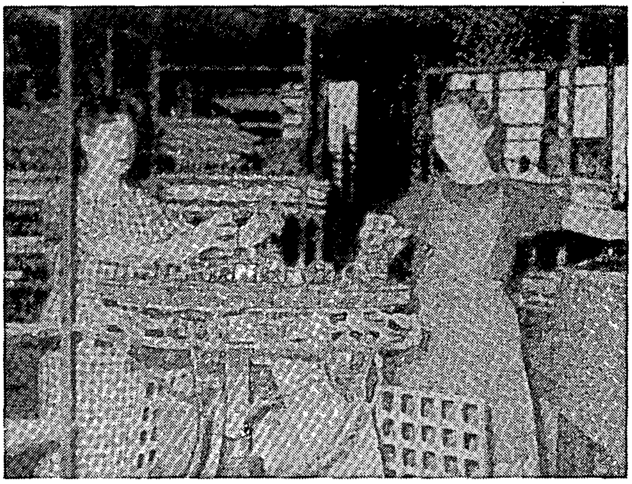

Dues imatges del procés de fabricació al Forn del Vidre (1930?)

L'obtenció de comandes es fa a partir de la Generalitat, no pas dels organismes locals: és a dir, no estava lligada per res amb els organismes locals d'indústria de guerra, ni amb la Conselleria d'Economia local.

L'organització del treball es va adaptar al nombre de treballadors que encara no arribaven a un centenar: abans eren 180. Durant aquest període no hi va ingressar cap més treballador i pel que fa als sous, es van anar mantenint els que hi havia en el temps de la República. Es treballa les mateixes hores i tota la setmana, cosa una mica excepcional si ho comparem amb altres indústries locals, sobretot del gènere de punt: a partir del gener de 1938, de 100 fàbriques només una treballa tota la setmana, les altres ho fan dos o tres dies.

L'obtenció de la matèria primera no va ser mai cap problema per la producció, mentre que en la indústria tèxtil, sí. Cap a finals del 1938, a causa de la pèrdua dels embassaments de Lleida,

comença a escassejar l'electricitat i moltes de les indústries han de parar, encara que la majoria ja romanien paralitzades. S'intenta per part del comissari d'Electricitat de la Generalitat —Joan Peiró— incloure la cooperativa del Forn del Vidre entre les indústries considerades indispensables. Aquesta indústria va poder seguir treballant gràcies a la requisa d'uns motors d'oli pesat per part de la Generalitat de Catalunya.

Una vegada acabada la guerra, les noves autoritats van ordenar la dissolució de totes les cooperatives perquè eren considerades de tendència marxista o anarquista.

El 2 de gener de 1942 va ser promulgada la nova llei de cooperatives i el 16 de març de 1944 el reglament d'aplicació d'aquesta llei. Aquesta llei, que en molts dels seus capítols reprodueix els conceptes de la llei del 1931, té unes característiques molt especials. En primer lloc, va prescindir de les Federacions comarcals o regionals que ja existien anteriorment, i aquestes quedaren substituïdes per les de "Unión Territorial" d'àmbit provincial i l'afiliació a la qual era obligatòria per a totes les cooperatives. A la vegada quedaven *disciplinadas a la organización sindical del Movimiento* i eren automàticament incorporades a "la Obra Sindical de Cooperación". Els nomenaments de Juntes podien ser *vetados por el Delegado Sindical Provincial*. Pel que fa a la "Unión Territorial", els seus dirigents havien de pertànyer a la Falange, ésser nomenats per "La Obra Sindical de Cooperación" i tenir inscrit un capellà "conciliario" nomenat pel bisbe.

Una vegada que aquesta llei resta constituïda i publicada, es va constituir a Barcelona "La Unión Territorial", que ja era prevista en la mateixa llei, i a la vegada separada en dues branques formades una per les cooperatives de consum i l'altra per les de producció, que prenen el nom d'industrials.

Molts dels dirigents de cooperatives implicats en la política local anterior van haver d'exiliar-se. Això juntament amb d'altres problemes de tipus econòmic, féu que les cooperatives existents es quedessin desorganitzades i orfes de direcció. També hi havia llocs en els quals les noves autoritats municipals creien que les cooperatives eren organismes marxistes i anarquistes, és a dir focus perillosos per a la política del moment, i varen ser durament perseguides. A rel de l'entrada d'aquestes autoritats, es constitueix una "Junta Provincial de Incautación de bienes". Els immobles i béns de les cooperatives requisades eren traspassats per la junta de confiscacions al Jutjat de Responsabilitats Polítiques, i en dissoldre's aquest organisme, varen ser traspassats a la Delegació d'Hisenda. A la vegada, la Central Nacional Sindicalista, per mitjà del servei jurídic, servint-se d'una disposició oficial que li adjudicava tots els béns sindicals i *marxistas*, va trametre l'ordre a tots els delegats comarcals d'enviar la relació de tots els béns. En base a això es van fer per part de la CNS uns seixanta expedients de requisa de cooperatives, la major part de les quals encara funcionaven, i per tant, vol dir que no estaven abandonades. Aquests expedients no varen ser comunicats a l'Obra Sindical de Cooperació i seguiren el seu curs.

En el cas de Mataró, la Unió de Cooperadors, fundada l'any 1927, com ja hem citat abans, era una cooperativa de consum que no va deixar de funcionar, i va haver de veure requisats tots els seus immobles. Aquests anys a Mataró van ser difícils donada la persecució que van patir les cooperatives. Dels edificis i tot el patrimoni que al llarg dels anys va ser aixecat amb l'esforç dels cooperadors, la majoria encara continua avui dia abandonat.

El cas de la cooperativa del Vidre en aquests moments no va poder reanudar amb normalitat el seu funcionament, en primer lloc perquè la fabricació que s'estava fent aleshores responia totalment a material sanitari de guerra, i acabada la guerra aquesta no tenia cap mercat concret i també perquè es va veure orfe dels seus màxims dirigents i cooperadors.

En la primavera del 1939 uns cooperadors convocaren una assemblea i decidiren recomençar de nou la producció de bombetes. La primera cosa que es va fer fou posar-se en comunicació amb antics clients per fer comandes i poder començar de nou el procés de producció. Una de les principals dificultats va ser l'obtenció de la matèria primera indispensable per a dur a terme aquesta fabricació de forma regular i arribar a obtenir el prestigi de l'etapa anterior a la guerra, sobretot en la fabricació del vidre de bombetes, producció en la qual tenien el 85 per cent del mercat nacional, mercat que seguirien tenint fins ben entrat l'any 1960. També presentà problemes l'estat de les vies de transport, i sobretot per aquells que vivien fora de Catalunya.

Al cap de poc es rep una ordre de la "Delegación Provincial de Sindicatos" en la qual se'ls comunica la cessació immediata de la Junta acabada de nomenar. Al mateix temps, es designa una comissió en substitució de la Junta Rectora, amb les mateixes funcions i poders, formada per persones totalment estranyes a la Cooperativa. Des d'aquest moment queda intervinguda pel president d'aquesta comissió, el senyor Jaume Recoder i Esquerra, així com totes les seves activitats comercials i administratives. Només es va permetre assistir a les reunions els cooperadors Andreu Serra i Vicens, Jaume Morell i Bellsoley i Melcior Comas i Vivó, en caràcter d'assessorament i sense dret a vot. Aquest règim durà fins el 29 de novembre del 1944 en què segons els seus cooperadors una nova disposició governamental es podia procedir a l'elecció d'una nova Junta Rectora constituïda pels mateixos cooperadors.

Francesc Macià, president de la Generalitat de Catalunya, visita el Forn del Vidre el 21 de març de 1933.
Fotografia de "La Vanguardia" 22 de març 1933.

La Cooperativa del Forn del Vidre, com tantes empreses a Mataró que havien estat col.lectivitzades o bé tenien el règim cooperatiu, era estrictament vigilada i obligada que tots els treballadors, especialment els joves i aprenents, tinguessin el carnet de "La Falange Española", i per tant, en segons quines ocasions, si ho demanaven les autoritats, havien de vestir-se d'uniforme amb la camisa blava.

Cal afegir també que l'edifici de l'escola, propietat de la Cooperativa, on en temps de la República s'impartien classes per a tots els nois i noies de Mataró, fossin o no socis de la cooperativa, va ser confiscat juntament amb molts d'altres edificis de propietat cooperativa a Mataró.

Un dels principals objectius d'aquest treball és veure les relacions que tenen la cooperativa i els seus cooperadors amb les altres institucions com l'ajuntament, sindicats, moviment cooperatiu local, partits polítics i també a un nivell més individual, de cara a fets concrets que tinguin prou importància social per fer-hi una valoració. Aquest punt és important pel que fa referència al fet que la cooperativa del Forn del Vidre de Mataró no és una institució tancada que viu enfrontada o d'esquena als esdeveniments, sinó que s'insereix en la societat d'una forma plena sense posar en contradicció ni ser cap fre per a la marxa de l'empresa cooperativa en qüestió.

En aquesta línia, en primer lloc farem constatar que la majoria de cooperadors del Forn del Vidre són d'una marcada ideologia sindicalista i que aquesta ideologia és un dels mòbils pels quals la cooperativa no resta aïllada del moviment obrer.

La història de la cooperativa, com hem pogut observar, ens ve a demostrar que l'ideal cooperatiu en aquest cas té una doble funció: la que fa referència a l'aspecte econòmic, i la de millorament de l'home i de la col.lectivitat mitjançant l'aprenentatge i l'exercici d'autogestió dins l'empresa cooperativa, essent aquest ideal la seva màxima finalitat. A la vegada concorda amb l'ideal sindicalista enfront del cooperativisme. Per això, la cooperativa del Forn del Vidre en l'època de la República, és un punt de convergència entre els treballadors en tant que cooperadors i en tant que sindicalistes.

És important fer ressaltar que la cooperativa del Forn del Vidre està situada dins un marc social de pluralisme polític, donat el sistema democràtic de la Segona República, i fa que en la mateixa cooperativa es reflecteixin algunes de les formes políticoideològiques del moment. En aquest sentit ens dóna motius per pensar que la cooperativa reflecteixi de manera microscòpica les postures polítiques d'aquell moment. Per exemple, es pot comprovar que dins la cooperativa compartia la gerència de l'empresa en Salvador Cruxent, membre

d'ERC, que durant la Segona República i durant la guerra seria alcalde de l'ajuntament de Mataró amb en Joan Peiró, que n'era director tècnic i dirigent conegudíssim de la CNT i dels qui va encapçalar, després del manifest dels trenta, els Sindicats d'Oposició conjuntament amb en Manel Mascarell, que també era membre directiu de la Junta Rectora de la cooperativa.

Passant a referir un fet que pot corroborar aquesta teoria, podríem citar la postura de la CNT en el ple de l'ajuntament del 16 d'octubre de 1936. Veurem com la CNT defensa el nomenament de Salvador Cruxent, el qual representa els interessos de la petita burgesia com a alcalde i representant d'ERC, mentre que els consellers del POUM i del PSUC creien que l'alcalde havia de ser un representant de la classe obrera. La CNT, en aquest cas, justifica la seva actitud argumentant que, donat que s'està en una República, és lògic que col.labori amb altres partits i que aquests siguin republicans. En aquesta mateixa línia es podria defensar que, com que la cooperativa del Vidre és una empresa que està immersa en una societat capitalista, no és estrany que la persona responsable de l'economia sigui membre d'ERC, a més a més d'estar preparada per portar la gerència, és clar. Una confirmació més d'aquesta hipòtesi seria la visita de Macià com a president de la Generalitat de Catalunya a la cooperativa del Forn del Vidre, fet que ens torna a corraborar la simpatia entre ambdues tendències. Cal matisar però, per què l'ala faista critica la postura de Joan Peiró en fer la benvinguda a F. Macià com a representant de la burgesia catalana, cosa que confirma el caràcter més moderat de J. Peiró respecte la ideologia anarco-sindicalista del moment.

Aquesta entesa entre ERC i CNT a Mataró és bastant constant al llarg de la seva història, i cal valorar-la per la seva particularitat, ja que no és així a Barcelona i altres municipis.

És important remarcar la personalitat del treballador E. Dalmau, soci de la cooperativa, que també va tenir un càrrec de direcció al Partit Comunista, i encapçalà les llistes de les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931. Aquesta dada confirma també la representació pluralista dins la cooperativa del Vidre.

Totes aquestes dades ens donen la certesa que els cooperadors d'aquesta empresa no resten tancats dins la cooperativa, sinó que tant a nivell ideològic com a nivell pràctic saben compaginar l'ideal cooperatiu amb l'ideal sindical i de partit sense que ambdues activitats es contradiguin. En canvi no es coneix cap notícia de col.laboració amb les organitzacions cooperativistes. Sembla ser que el motiu de l'aïllament estava motivat pel fet de creure que la gent capdavantera del cooperativisme català era massa conservadora en relació al moviment obrer; pels socis de la cooperativa del Forn del Vidre aquest conservadurisme era greu, perquè estaven segurs d'haver creat una cooperativa de producció obrera, la qual ajudava a la classe obrera en l'exercici de l'autogestió. Aquest aprenentatge, segons els socis cooperadors, era indispensable per a emancipar-se de l'empresari i caminar vers una nova societat.

Una altra de les raons per les quals els culpaven els burgesos o conservadors era que la majoria repartia beneficis com qualsevol altra societat comercial. Aquesta situació era vista ideològicament parlant, més pròpia del capitalisme. Per tant, la seva actitud envers el moviment cooperatiu venia condicionada fonamentalment pel fet de pensar que era un moviment majoritàriament burgès.

En canvi, la relació dels cooperadors en el moviment cooperatiu local és cordial i activa pel que fa a les col.laboracions en les revistes i ajuts econòmics a cooperatives en concret.

En l'època de la guerra és coneguda per tots els mataronins l'actuació de la majoria dels cooperadors del Forn del Vidre en la lluita pel restabliment del sistema democràtic i per una nova reestructuració econòmica del país, en el qual cas les col.lectivitzacions en són un dels elements bàsics. Aquesta lluita és portada des de diferents sectors: òrgans de govern com és el cas de J. Peiró, que és ministre d'Indústria, òrgans de govern municipal, com és el cas de S. Cruxent que és alcalde de Mataró i M. Mascarell, E. Dalmau i L. Bellavista com a consellers; i dins els sindicats hi tenim J. Saña i M. Mascarell. No cal dir la quantitat de voluntaris que marxaren al front d'Aragó.

Per tant, en unes circumstàncies adverses, la cooperativa del Forn del Vidre no es tanca en si mateixa com d'altres cooperatives, sinó que s'inclina cap a una militarització de l'empresa produint material de guerra i posant-se al servei de les necessitats col.lectives.

En l'última part podem comprovar com la forma del cooperativisme no és una forma acceptada per la ideologia franquista, i que si la cooperativa del Forn del Vidre no és clausurada no és pas per la influència dels seus socis, que són titllats de "rojos", sinó per la senzilla raó de ser una empresa que recull el 85 per cent del mercat nacional pel que fa a la producció de bombetes. De totes formes, cal destacar que en el seu primer temps de govern autoritari el funcionament cooperatiu està intervingut totalment per les autoritats franquistes, per tant és obvi que en aquests moments no pot funcionar com a cooperativa, ja que estava mancada dels òrgans de govern representatius i fins l'any 1944, no tornen els càrrecs als treballadors.

És en aquests moments quan els cooperadors entren en contradicció i no és precisament la ideologia del moviment obrer enfront al moviment coo-

peratiu, sinó la manca de llibertats polítiques del sistema que impossibilita el funcionament correcte de la cooperativa.

Aquesta conflictivitat existeix en tant que els treballadors de la cooperativa tenen una ideologia d'esquerres, i no únicament pel que fa referència a la problemàtica del sistema cooperatiu, ja que si bé durant uns anys quedà intervinguda, a partit de 1944 ja la poden governar ells mateixos.

Per tant, tal com hem dit al començament, podem veure com la hipòtesi queda plenament comprovada.

Margarida Colomer i Rovira

L'examen exhaustiu de més d'un centenar d'establiments agraris referits als termes dels castells de Sant Vicenç (Burriac) i de Mata (antic castell de Mataró) ha permès a Coral Cuadrada, llicenciada en Història, d'oferir-nos una panoràmica de conjunt de la baixa edat mitjana a la nostra comarca.

SOCIETAT, ECONOMIA I FEUDALISME AL MARESME MEDIEVAL (segles XII-XIV)

Hem emprat per al present estudi 110 documents provinents de diversos arxius. Són tots establiments agraris, referits als termes dels castells de Sant Vicenç i de Mata, amb una cronologia que comprèn des del primer terç del segle XII a mitjans del XIV.

1. Societat

1.1. *La terra.*

Ens diu Pierre Vilar que la geografia és il.luminada per la història, de la mateixa manera com aquella la il.lumina (1). És per aquesta raó que no hem volgut iniciar el nostre estudi sense fer una introducció geogràfica que ens apropi a la terra de la qual volem parlar.

El sistema geotectònic més propi de Catalunya s'allarga sobre la costa. La Serralada Litoral està formada per petits rocs de roques velles tallades per falles. Aquesta fragmentació, que domina les condicions d'accés dels homes de l'interior al Mediterrani, dirigeix les amenaces i beneficis del mar vers les llars de la vida rural, incidint d'una forma profunda. El que no sabem és l'amplada que tenien les platges ni en temps dels romans, ni en època medieval. Aquest és un aspecte sobre el qual caldria un estudi rigorós.

El Maresme és una comarca d'agricultura intensiva i localitzada. Els components geològics que formen el seu sòl són el sauló, sediment lleuger sorgit de la descomposició de roques antigues als peus dels turons, alternant amb les margues i les argiles més pesades, però igualment fèrtils. Molt aviat, aquests camps, minuciosament conquerits, minuciosament regats, voltats de pinedes, produeixen per als mercats propers i per a països llunyans. La comarca s'ha decantat sempre cap a l'economia d'intercanvi (2).

El nostre estudi es situa sobre dues jurisdiccions senyorials existents al Maresme durant tota l'edat mitjana. Hem d'aclarir, de bell antuvi, que excloem el vescomtat de Cabrera, que es trobava totalment fora dels límits prefixats. Aquests castells foren el de Sant Vicenç i el de Mata, que comprenien les actuals poblacions compreses entre Teià i Caldes d'Estrac. El castell de Sant Vicenç incloïa dins el seu terme: Teià, Premià, Vilassar, Cabrils, Cabrera i Argentona. El de Mata: Mataró, Llavaneres, Sant Vicenç de Montalt i la quadra de Caldes d'Estrac.

1.2. *Els homes.*

A la base de la piràmide social hi havia la pagesia, l'estament més nombrós del país. El treball de la terra i la satisfacció de rendes als poderosos eren les característiques comunes de tot el camperolat. Els pagesos menaven terres de senyors, sobretot eclesiàstics i militars. Però, quins eren aquests homes?

En relació al nostre estudi, ens apareixen els casos particulars, de bon començament, de persones concretes: un Ramon Berenguer, un Joan de Vallmajor, un Berenguer de Premià, i tants d'altres, que s'estableixen, donen, compren i venen, per ampliar les propietats, per assolir millores econòmiques i socials (3).

Són els petits propietaris rurals, que posseeixen béns alodials i que el comte vol, ja des del segle XI, que els continuïn posseint, i els puguin traspassar lliurement.

Hem de seguir forçosament Josep Ma. Pons i Guri per començar a parlar dels pagesos medievals, i més encara quan es tracta de les nostres contrades (4).

Des de mitjans del segle XII s'observa un mo-

viment disgregador de les propietats pageses. Les explotacions es divideixen atenent a la necessitat de millors collites i també per raons demogràfiques. Assistim a l'evolució entre grans unitats de conreu, com eren les *villae*, per a finalitzar en el mas, la unitat agrària bàsica, basada en el nucli familiar. Malgrat els perills estadístics, estem en condicions d'assenyalar que un tant per cent força elevat de les escriptures afecten només grups conjugals (pare, mare i fill) i moltes vegades solament marit i muller, així com força a individus particulars. Més rarament a vidus amb fills, i famílies més àmplies (5).

La gestió del patrimoni es realitza, doncs, segons el nucli familiar. Seguint Le Roy Ladurie: *Aquesta cèl.lula de base no és altra cosa que la família camperola, encarnada tant com pot encarnar-se en la perennitat d'una "maison" (casa), i en la vida quotidiana d'un grup domèstic de persones que són coresidents sota el mateix sostre* (6).

El *mansus*, el mas, comprenia la casa del pagès, construccions auxiliars i les terres del voltant. Això no vol dir que el pagès no tingués, a vegades, terres allunyades, en diferents tipus de contractes agraris. Els noms de les terres, que es compren, es venen, es bescanvien, es donen, s'hereden, són ja molt poc llatins: *una peça de terra, una peciola, una feixa, un camp, un prat.*

1.3. *El poder.*

És evident que la pagesia no era una classe social homogènia, que cada comarca, cada senyoria i fins i tot cada localitat tenia els seus propis costums. Cal intentar entendre aquesta diversitat per comprendre les dificultats de la pagesia per adquirir un cert tipus de consciència de classe. Pensar en la possibilitat de fer un front comú contra l'explotació senyorial se'ns representa inimaginable. Hem de fer front a reduccionismes simplificadors, i constatar que en les mateixes relacions senyors-pagesos hi havia interessos coincidents, puntuals —estabilització de les explotacions, permanència del pagès al mas—, però també un antagonisme essencial, la contradicció principal de la societat feudal.

Per parlar de la propietat de la terra cal distingir entre el domini directe, que és el que gaudeix el senyor o propietari eminent de la terra i el domini útil. Senyor directe d'un mas ho podia ésser la noblesa, tant laica com eclesiàstica, un baró, un cavaller o donzell, un aloer, un burgès, un vilatà, una corporació o universitat, monestir, seu, parròquia i també els mateixos pagesos (7).

El domini útil pertany al pagès, que explota la terra i que està vinculat al senyor mitjançant una relació feudal. Aquest domini útil, contràriament al que passa amb el domini directe, es fragmenta, com diu Pons i Guri: *Des de la segona meitat del segle XII a mitjan segle XIV al camp català s'observa una constant disgregació de les antigues unitats territorials rústiques. Les explotacions agrícoles s'anaren dividint cada vegada més, alhora que, per tal d'aconseguir un conreu més òptim i intensiu, els nous contractes entre senyors i pagesos (establiments emfitèutics i cartes pregàries) redueïen la superfície de les terres lliurades a la pagesia. Aquesta disgregació responia a la necessitat que tenien els senyors de treure profit del conreu de la terra, i també a la necessitat que creava el creixement de la població* (8).

En el cas concret estudiat, el domini directe es troba repartit com segueix: senyors laics, el 79 per cent; senyors eclesiàstics, el 21 per cent. En ambdós casos, no hi ha cap tipus d'homogeneïtat. Entre els senyors laics, majoritàriament apareixen, evidentment, els senyors de Sant Vicenç (30 per cent) i els de Mata (24 per cent), però al costat d'altres *milites* amb propietats al Maresme, així: Estefania i Guillem de Torre (9), Guillem de Montornès (10), Ramon de Marata (11). Ciutadans de Barcelona, com Romeu Llull (12), i pagesos prou rics, com Bernat de Mataró (13). L'Església segueix un comportament similar: monestirs com Sant Marçal del Montseny (14), Sant Cugat del Vallès (15), Sant Benet de Bages (16), Sant Pol del Maresme (17), Santa Maria de l'Estany (18), priorats dependents de monestirs, com el de Sant Pere de Clarà (19), la Seu de Barcelona (20), i també elements eclesiàstics de segon ordre: parròquies (21), altars (22) i petites esglésies com Sant Bartomeu de Cabanyes (23). La fragmentació del sòl és evident a partir de l'últim terç del segle XIII. Els sots-establiments són realment nombrosos (24), i en algun cas constatem un sots-sots-establiment. És a dir, el pagès, que depèn ell mateix d'un camperol més ric, tenint aquest darrer la terra sota domini i alou del senyor del castell, estableix un quart emfiteuta (25).

2. Economia

2.1. *Conreus i utillatge.*

De l'anàlisi detallada dels documents podem treure molta informació i afirmar que el vi, com el pa, són productes bàsics, essencials, com a tota l'àrea mediterrània, des de sempre. El pa moltes vegades era fet de blat, d'ordi, de sègol, d'espelta i de civada. En realitat no es feia selecció de llavor, ni al moment de fer el pa ni a l'hora de sembrar (26).

És característica la menció repetida als documents, anomenant vegada rera vegada el conreu del vi. Podem suposar que el Maresme era una gran vinya, heretada del temps romà. Existeixen diverses teories per a explicar l'expansió de la viticultura a la Gàl.lia a l'alta edat mitjana. ¿Podria haver estat deguda a les pràctiques socials de la noblesa?

Per bé que per a França i per a alguns sectors de la península es pot adoptar aquesta interpretació, ens inclinem a considerar que a les nostres rodalies el vi és un conreu de tipus tradicional, que perdura amb alts i baixos, segons la conjuntura, fins gairebé els nostres dies.

Les vinyes eren delimitades per arbres fruiters, i malgrat que documentalment es citin com: *arbori diversi generi*, creiem que es tracta de pomeres, pereres, pruneres, cirerers, nogueres i figueres. És estrany el cas de trobar l'arbre especificat. Així i tot, en conservem un record en l'antroponímia, car molts noms de masos i de famílies provenen de l'existència dels arbres a llurs propietats (27).

I associada a la vinya, l'olivera. La trobem documentada des del segle XI (28), i sabem que ja en època romana el sistema d'il.luminació era la llàntia d'oli, així ho palesen les troballes arqueològiques. Creiem poder considerar el seu ús des dels primers segles de la nostra era.

El pagès també tenia un hort prop d'un riu, d'una riera o d'una font, on produïa cols, cebes i alls. Ens podríem preguntar amb quin tipus d'utillatge es treballava. És dins d'una altra font de documents on hem d'anar a cercar les eines. Així, no hem trobat anomenat cap objecte als establiments. Però en testaments i sentències arbitrals ja hi ha més especificacions. En una escomesa violenta dels senyors de Sant Vicenç contra els homes del monestir de Sant Marçal del Montseny, en les terres d'Argentona, hi ha les declaracions dels afectats, amb una relació detallada del que han perdut. Si seleccionem l'utillatge d'aquest document del 1772, trobem: *unas tesoras, unam reiam* (una rella), *unam exadam* (una aixada), *unam gudengam novam* (una dalla), *4 falces* (4 falçs), *un par molarum* (un parell de moles), *unam fornadam tegularum* (una fornada de teules) (29). En un testament del segle XI (30), Sicardis, *femina*, deixa a Guilabert una rella, i al monestir de Sant Cugat, dues dalles. Al segle següent, un pagès de Dosrius, Joan de Vallmajor, quan surt en peregrinació cap al Sant Sepulcre, deixa als seus fills una rella, una aixada i una destral (31). Aquest interès i menció ens palesen la importància donada a l'utillatge, sobretot als estris de ferro, ja que les eines utilitzades sovint eren de fusta. El ferro era costós i rar. Això ens condueix a pensar que els camps no es llauraven amb profunditat, es feia de forma superficial. La rotació dels conreus és difícil de determinar, no sabem si es seguia una rotació triennal o biennal, no sabem tampoc la importància del guaret a les nostres contrades. Els adobs animals no podien, ni de lluny, servir més que per als horts, i les bèsties no estaven pas tan ben alimentades, quan l'objectiu principal era el d'aconseguir menjar per als homes.

A més a més dels conreus de pa i vi cal citar l'espelta (32), l'ordi (33), el forment (34), fruits dels arbres sense especificar (35) i llenties (36). Hom suposa que les varietats de què fruïen els pagesos del Maresme responien a la suavitat climàtica, així com a la gran fertilitat del seu sòl.

Per cloure, creiem que les relacions entre Barcelona ciutat i el seu entorn marcaren una influència decisiva cap al desenvolupament dels conreus. És veritablement important la continuada menció del pa i del vi. ¿Podríem pensar que es tracta d'una frase tipificada i contractual? Ens inclinem, però, per la tesi que aquesta fou una regió totalment agrària, i fins i tot, marcadament vinícola. Les feixes de vinya són a tot arreu, en llocs on fins i tot se'ns fa difícil de capir la possibilitat d'explotació. L'agricultura s'escalonà per les serres del litoral, guanyant a la muntanya llargues i fines cintes de terra aturades amb marges de pedra. El vi fou un element bàsic, potser el principal.

2.2. *Ramaderia i alimentació.*

Les terres mediterrànies costeres no es destacaren mai per ésser regions ramaderes. Tampoc queda reflectit als segles analitzats. Moltes vegades s'estableix un prat, el qual significa herba per a portar el ramat a pasturar. Mitjançant els pagaments senyorials, podem fer una relació dels animals esmentats. Censos que ens parlen de capons (37), gallines (38), *pernes* de porc (pernils) (39), cabres (40). La ramaderia més característica, doncs, fou un ramat d'ovelles o de cabres, porcs, potser un bou, que s'utilitzava per a llaurar els camps, i que sovint era compartit comunitàriament. El cavall era un animal de luxe, propi dels cavallers, de la classe noble (41).

És indubtable l'existència de volateria, gallines, galls, capons, oques; tota classe d'aus eren comunes al propi hàbitat, compartit entre homes i bèsties. Les cases es venen moltes vegades amb corts. El conjunt casa/cort/hort formava el nucli físic que conjugava el nucli humà, la família. Allí es repartien les tasques, i s'emprenia la lluita per la supervivència. Els animals servien com a aliments, i alhora, per a solucionar problemes calorífics.

Si fem un repàs al bestiar anomenat, ens adonem que aquesta no fou una terra eminentment ramadera. No podem oblidar, no obstant, que el pagès "de mar", per donar-li un apel.latiu, serà sovint també un pescador. L'alternança mar-camp no es pot menysprear; tampoc es poden deixar de banda els recursos que oferia el primer component d'aquesta dualitat. Recordem que la dieta de peix fou predicada des de les esglésies, en imposar abstinència de carn durant llargs períodes, donant, així, una forta i creixent importància vers aquest consum.

Pel que fa a l'alimentació creiem que estava

composada bàsicament per aliments vegetals, sobretot pa, acompanyat de cols, alls, cebes, llenties i altres vegetals de l'hort. Peix, ous i productes làctics completaven la dieta. Es bevia vi i llet. Poques vegades es menjava carn, potser en algunes celebracions i festes importants. La carn era una font d'alimentació que marcava una diferència social evident.

En èpoques difícils, els pagesos estaven marcats per la fam. Les alternatives a la collita reduïda es traduïen a anar a buscar l'aliment al bosc, a menjar herbes, baies, a anar a caçar, a passar gana, a demanar almoina als poderosos.

2.3. *El diner.*

És molt complicat establir un estudi comparatiu de l'evolució dels pagaments en l'època que ens ocupa. Les principals dificultats rauen en el fet que ens trobem amb tipus de moneda diferents fins ben entrada la segona meitat del segle XII (42), moment en el qual s'imposa l'anomenada moneda barcelonesa de tern, però aquest no és l'únic problema. L'alternança de pagaments en espècie i en metàl.lic és continuada al llarg de tot el període. Si bé és cert que a mitjans del segle XIV constatem redempcions de censos agraris en diner, hem d'assenyalar que no és un fet generalitzat, i que els censos en espècie es mantenen (43). La confusió continua quan ens referim a mesures. La més usual fou la mesura de gra de Granollers, vila cap de comerç i cap eclesiàstic del Vallès i del Maresme. Més tard, les pròpies jurisdiccions tindran llurs mesures: la del castell de Mataró i la del castell de Sant Vicenç. I també les parròquies: la de Sant Julià d'Argentona. I per finalitzar, trobem mencions *de mesura vella*, sense saber a quina es refereix.

Els pagaments que feien els pagesos als senyors rebien el nom d'*agraria*. El senyor donava les terres als camperols, i ells, a canvi, tenien una sèrie d'obligacions. Algunes d'aquestes obligacions eren pagar un tant a dates fixades, sovint festes religioses: per Nadal, per Pasqua de Resurrecció, per la Santa Creu de Maig, per Sant Pere i Feliu d'agost, o per Sant Miquel. Quan ja s'han donat les redempcions en diner, els pagaments es mantenen a les dates esmentades. Aquestes acostumaven a coincidir amb els cicles litúrgics i agraris, és a dir, a més a més de marcar moments solemnes de la vida religiosa que era controlada per una societat fortament clerical, alhora assenyalaven els canvis d'estació climàtica i els dies més importants del treball del camp. Per Sant Pere i Feliu d'agost, la collita; per Sant Miquel, la verema; i així successivament.

Els censos reflectits a les escriptures estudiades són majoritàriament el *cinquè*, que es referia a la cinquena part de la collita; el *braçatge*, una onzena part; a vegades la *sisena*, la *setena* i la *octava* part; la *tasca*, equivalent també a una onzena part; la *quartera*, mida de sembradura variable segons les comarques; i censos no tan usuals com *deu octaus* de forment i *dotze octaus* d'ordi (44).

En alguns casos les prestacions consistien a donar algunes parelles d'aviram en algunes festivitats (un parell de gallines, un parell de capons), i també *mitg porc, mitja gallina* i *un pernil*.

Cada cop que s'establia terra a un pagès, aquest havia de pagar una entrada, el que s'anomena, en llenguatge documental la *intrata mansi*. Aquesta seria una font valuosa per a comparar les fluctuacions econòmiques, però topem amb la poca precisió amb què se'ns donen els immobles, no n'hem trobat cap amb mesures de superfície, i la manera tal com es citen és força imprecisa. Quina mida tenia una feixa? Quina mesura feia un camp, un prat, una peça de terra? El que tampoc sabem és la qualitat de la mateixa terra, que, segons el lloc, la possibilitat de reg i la fertilitat, havia de valorar-se de molt distinta manera (45).

3. Relacions feudals.

3.1. *Senyors i pagesos.*

Hi havia d'altres prestacions que tenien el caràcter de personals. Pons i Guri ho interpreta com a resultat d'una interferència entre els drets que corresponien als senyors jurisdiccionals de castells i els drets de molts terratinents o senyors directes (46).

Berenguer de Sant Vicenç, senyor del castell de Sant Vicenç, estableix en 1299 Pere d'Espinalb en una peça de terra situada a la parròquia d'Argentona. Especifica que cada any tindrà l'obligació de fer dues *joves* o llaurades, una per a triturar i una altra per a llaurar, i dues *tragines*: *Et que per censu omnium predictorum et melioramentorum que ibi feceritis, tribuatis tu et tui michi et meis in primo venturo festo Nativitatis domini et deinde annuatim in eodem festo duodecim solidos monete barchinonense de terno et unum par gallinarum et teneamini facere quolibet anno duas jovas, unam scilicet ad triturandum et alteram ad arandum et duos traginos et nullum alium censum, agrarium vel jornalia teneamini michi vel meis facere.* (47)

Així, els pagesos estaven sotmesos a fer jornals per a llur senyor en benefici de les explotacions agrícoles d'aquest. Tal com veiem a l'exemple esmentat, eren molt pocs dies a l'any: en Pere d'Espinalb treballarà per a Berenguer de Sant Vicenç quatre dies. Durant aquests, el pagès era mantingut a costa del senyor. Un estat de fet, que venia dels segles anteriors, posa de manifest que els pagesos a la Catalunya Vella estaven lligats a la terra. Quan es transmetia un domini, es transme-

tia també la gent del mas, sense gaudir de llibertat per a abandonar-lo. Molts dels documents estudiats ens parlen en aquest sentit. La menció especial que havien d'ésser homes propis, solius i afocats és generalitzada (48). El pagès i la seva muller eren, doncs, homes propis, i el mot prenia un significat jurídic. La unitat indivisible es basava en el mas, amb la gent que allí hi vivia, és a dir, el cap de casa, la muller i l'hereu (48). El fet d'ésser soliu es referia a l'obligació de tenir solament un sol senyor, i afocat significava l'exigència de restar adscrits a la gleva o terra.

3.2. *Tipus de contractes.*

La majoria d'escriptures analitzades ens parlen d'establiments emfitèutics. Pons i Guri, al Colloqui de Girona, ens féu una exposició molt acurada sobre aquest tema. El seguirem per veure l'evolució dels contractes agraris, en el que respecta l'aspecte jurídic (49).

Hem de remuntar-nos al Baix Imperi romà per trobar les arrels de l'emfiteusi. La cessió de terres *ad meliorandum* torna a ésser una solució des de la Reconquesta, però els documents no porten sempre el mateix nom ni segueixen la nomenclatura.

Al segle XI trobem les *cartae precariae*, i força vegades la *donatio*, en el sentit ampli de transmissió, que inclou tant una venda, com un establiment, com una donació. Les paraules que reflecteixen els documents són: *dono et stabilio, concedimus et etiam stabiliendo tradimus tibi, laudamus et stabilimus tibi, predictam laudacionem et stabilicionem, donamus et stabilimus tibi.* Hem de remetre'ns als comentaristes jurídics per esbrinar el veritable sentit, tal com llavors s'entenia, dels contractes que estudiem. Jaume Callís, en els seus comentaris als *Usatges* (50), diu que *in Catalonia verbum stabilire in concessionibus feudalibus vel emphioteticalibus appositum, accipitur pro verbo concedere.*

Ben entrat el segle XII es substitueixen aquests darrers termes pel d'establiment, sinònim de contracte emfitèutic, que apareixerà més tard, com a resultat del moviment jurídic que porta el dret comú, i que trobarem als documents a les darreries del segle XIII o inicis del XIV. Ja en el 1260, en les *Commemoracions* de Pere Albert (51), en la rúbrica XVII *De emphitetico iure* adopta la nomenclatura que més endavant se'ns farà tan familiar. Explica que els *emphiteots són aquells qui reeben d'altres algunes coses a cens.* Les frases documentals emprades comunament són: *per me et meos stabilio et in enphiteosim concedo; donamus et stabilimus in enphiteosim; stabilio et in emphiteosim dono et concedo vobis.*

Hem d'afegir que aquests no són els únics tipus de contractes estudiats. Dins d'aquests 110 pergamins, n'hi ha força que corresponen a nous establiments, o sigui, el reconeixement per part del senyor directe que aquell emfiteuta té les terres per ell concedides, o pels seus antecessors, però de les quals no hi havia cap contracte escrit. Assistim, detall a detall, als segles de la total normalització legal i jurídica. I en aquest sentit, s'inclouen els capbreus, dels quals n'hem estudiat tres mostres ben importants. El reconeixement de vint, trenta, o a vegades, cinquanta peces de terra portades pel pagès, ens fa trontollar un xic l'antiga idea, vàlida potser per l'alta edat mitjana, dels tres ordres, proposada per Duby. La compartimentació de la societat tan sols en els que resen, els que fan la guerra i els que treballen (52), està molt lluny del món que presentem, de la complicada xarxa social que hi podem entreveure.

A continuació, presentem el quadre general dels documents emprats pel present estudi. I també una anàlisi de les estructures familiars com a subjectes del negoci jurídic.

4. Apèndixs.

4.1. *Quadre general.*

La relació completa dels documents utilitzats està reflectida en aquest quadre. Ens hem basat en els índexs següents:

1. Referències: les lletres majúscules indiquen l'arxiu. A continuació, la referència específica del document.
2. Dates: es constata l'any.
3. Autors: són els atorgants del negoci jurídic. Quan es tracta d'un grup, es cita complet. Utilitzem abreviatures per assenyalar el parentiu. És així:
   - fe: *femina.*
   - fi: fill, filla.
   - es: esposa, espòs.
   - q: *quondam* (difunt).
   - se: senyor.
   - cas: castell.
   - n: nora.
   - Mont: monestir.
   - St: Sant.
4. Natura: s'indica el tipus de document, segons la intenció jurídica.
5. Beneficiaris: rebedors del negoci jurídic. S'utilitzen les mateixes abreviatures emprades al punt 3.
6. Lloc: es situa la parròquia a la qual es desenvolupa el negoci jurídic. S'utilitzen les següents abreviatures:
   - pa: parròquia.
   - St. G.V.: Sant Genís de Vilassar.
   - St. J.A.: Sant Julià d'Argentona.
   - Sta. Ma. C.F.: Santa Maria de Civitas Fracta.
   - St. P.P.: Sant Pere de Premià.
   - St. F.C.: Sant Feliu de Cabrera.
   - St. A.Ll.: Sant Andreu de Llavaneres.

Quan es col.loquen noms entre cometes, es refereix a topònims concrets.

QUADRE GENERAL

REFERÈNCIES	DATES	AUTORS	NATURA	BENEFICIARIS	LLOC
ACB: 1-1-1744	1136	Ermessenda fe., Pere Ramon *fi.*, Bernat *fi.*, Arnau *fi.*	Establiment	Ramon Berenguer	pa. St. G.V. "Buada"
MASM: P.Marfà 1.	1182	Estefania, Guillem de Torre *es.*, Guillem *fi.*	Establiment	Joan de Vallmajor	terme cas. Mataró, pa. Sta. Ma. C.F.
ACB: 4-93-27	1190	Guillem de Montornès, Peregrina *es.*, i *fis.*	Establiment	Berenguer de Premià, Pagesa *es.*, i *fis.*	Premià
APTG: P-1	1212	Martí Morell	Establiment	Bartomeu i Arnau Rispau	pa. St. J.A. "Tira"
ACB: 4-93-26	1228	Arnau de Montornès	Establiment	Guillem Aranyó, Guilleuma *es.*	pa. St. P.P, "Champ Damor"
ACB: 1-2-1563	1244	Berenguer de St. V., capellà major de Sta. Ma. C.F.	Establiment	Guillem Espanyol, Dolça *es.*	pa. Sta. Ma. C.F. "Camp de Roveto"
APCC: P-2	1248	Fra Pere, abat Mont. St. Cugat.	Establiment	Guillelma de Font.	pa. St. G.V.
MASM: P. Marfà 3	1253	Ferrer de Clarà	Establiment	Guillem de Campmajor.	pa. Sta. Ma. C.F. "Torrent Forcat".
APCP: P.1	1256	Berenguer de St. V.	Establiment	Berenguer Dalier, Guillelma *es.*	pa. St. J.A.
AMA: P.3	1256	Berenguer de St. V.	Establiment	Pere de Riera, Adaleis *es.*	pa. St. J.A.
MASM: P.Marfà 6	1263	Bernat de Pi, Arsendis *es.*	Confirmació	Guillelma, *fi.* de Joan Rubiol	pa. Sta. Ma. C.F.
MASM: P.Marfà 7	1270	Berenguer Mir, Guillelma *es.*	Sots-establim.	...Lledó, Ferrera *es.*	pa. Sta. Ma. C.F.
AMA: P.7	12	Berenguer de St. V. "miles" i *se. cas.* St.V.	Establiment	Arnau Ferrer, Sibil.la *es.*	pa. St. J.A.
AMA: P.8	1273	Berenguer Batlle, Berenguera *es.*	Establiment	Pere de Comelars, Ramona *es.*	pa. St. J.A.
MASM: P.Ribas 10	1275	Ramon de Marata, *fi.* de Bertran de Marata	Establiment	Guillem de Mata	pa. Sta. Ma. C.F.
MASM: P.Ribas 9	1276	Saura Castellà, Bernat de Castellà *fi.*, Sibil.la *es.*	Establiment	Guillem de Mata	pa. Mataró.
MASM: P.Marfà 10	1282	Guillelma *es.* de Berenguer Arnau *q.*	Sots-establim.	Pere Bellit, Guillelma *es.*	pa. Sta. Ma. C.F.
MASM: P.Marfà 11	1283	Bernat d'Amenler, Guillelma *es.*	Sots-establim.	Bernat de Campmajor, Berenguera *es.*	pa. Sta. Ma. C.F.
APCC: P.5	1284	Guillem de Carreres, Gueralda *es.*	Establiment	Berenguer de Roure, Elisenda *es*, Arnau *fi.*, Guillelma *es.*	pa. Sta. Ma. C.F.
APCP: P.4	1285	Guillem Oliver, Sancia *es.*	Sots-establim.	Guillem Matheu, Berenguera *es.*	pa. St. J.A.
APCP: P.9	1290	Fra Bernat, prior Mont. St. Marçal.	Establiment	Guillem Matheu, Berenguera *es.* Garbí *fi*, Guillelma *es.*	pa. St. J.A.
ACB: 4-93-1	1290	Ferrer de Montells, rector St. P.P.	Establiment	Guillem Sala, *fi.* de Pere Sala *q.* i Maria.	pa. St. P.P.
APCP: P.8	1291	Berenguer de St. V. *fi.* de Guillem de St. V. *q.*	Confirmació	Rispau, *fi.* de Ferrer Rispau.	pa. St. J.A.
AMA: P.12	1292	Berenguer de St. V. *fi.* de Guillem de St. V. *q.*	Confirmació	Arnau de Quarsà, de St. F.C.	pa. St. J.A.
APCP: P.12	1292	Berenguer de St. V. *fi.* de Guillem de St. V. *q.*	Confirmació	Guillem Matheu, Berenguera *es.*, Garbí Matheu, Guillelma *es.*	pa. St. J.A. pa. St. J.A.
APCC: P.11	1298	Berenguer de Lledó, Benvinguda *es.*, de St. M.M.	Sots-establim.	Pere de Lledó, Ferrera *es*, de Sta. Ma. C.F.	pa. Sta. Ma. C.F.
APCPA: P.13	1299	Pere Verdaguer, Margarida *es.*	Sots-establim.	Berenguer Mayol, Elisenda *es.*	pa. St. J.A.
AMA: P.14	1299	Berenguer de St. V.	Establiment	Pere d'Espinalb, *fi.* de Pere Pelegrí *q.*	pa. St. J.A.
MASM: P.Marfà 18	1299	Guillem de Capella, *fi.* de Guillelma *q.*	Sots-establim.	Bernat de Campmajor, Berenguera *es.*	pa. Sta. Ma. C.F.
APCP: P.15	1301	Pere Ponz, Pere *fi.*, Benvinguda *es.*, Romeu de Riera, ria *es.*	Sots-establim.	Garbí de Matheu.	pa. St. J.A.
APCP: P.17	1305	Fra Pere Ombau, prior Casa Sta. Anna, Barcelona	Establiment	Rispau de Camp.	pa. St. J.A.
APCPA: P.18	1307	Fra Dalmau de Sexà, prior Mont. St. Marçal	Confirmació	Berenguer Janer, Elisenda *es.*	pa. St. J.A.
APCP: P.21	1308	Bernat de Camp, Romea *es.*	Sots-establim.	Salvador Feliu, Pere Feliu, Sancina *es.*	pa. St. J.A.
MASM: P. Marfà 39	1308	Miquel Andreu, Simona *es.*	Sots-establim.	Berenguer de Portell	pa. Sta. Ma. C.F.
AHMM: P.H-5	1308	Guillem de St.V., *se. cas.* Mataró.	Confirmació	Guillem de Valensó, Bernat *fi.* Elisenda *es.*	pa. Sta. Ma. C.F.
AHMM: P.H-4	1308	Guillem de St.V., *se. cas.* Mataró.	Confirmació	Pere Morot, Elisenda *es.*, Guillelma *fi.*, Bernat *es.*	pa. Sta. Ma. C.F.
APCC: P.14	1308	Guillem de St.V., *se. cas.* Mataró.	Establiment	Bernat Català	pa. Sta. Ma. C.F.
APCCA: P.13	1309	Saurina, *es.* de Berenguer de St. V. i Jaume de Roudors, procurador general.	Capbreu	Ramon de Moyó, Berenguera *es.*, Ramon *fi.*, Agnès *es.*	pa. St. J.A.
MASM: P.Marfà 20	1310	Bernat de Soler	Sots-establim.	Pere Ferrer	pa. Sta. Ma. C.F.
APCP: P.23	1311	Pere de Pins, Benvinguda *n.*, *es.*, de Berenguer de Pins *fi.*, *q.*, Bernat Vitalis, Guillelma *es.*	Sots-establim.	Pere Bova	pa. St. J.A.
APCCB: P.D-28	1313	Guillem Bartomeu, Bondia *es.*, Bartolí *fi.*, Elisenda *es.*	Sots-establim.	Arnau Ferrer	pa. St. F.C.
MASM: P.Marfà 23	1314	Guillem de St.V., *se. cas.* Mataró, da. Gueralda *es.*	Confirmació	Marc de Campmajor, Jacina *es.*	pa. Sta. Ma. C.F.
APCC: P.17	1315	Guillem de St.V., *se. cas.* Mataró, da. Gueralda *es.*	Confirmació	Elisenda de Moraria	pa. Sta. Ma. C.F.
MASM: P.Marfà 29	1318	F. de Marata, "Miles"	Confirmació	Arnau de Soler	pa. Sta. Ma. C.F.
ACB: 4-93-6	1318	Ramon de Vilalta, Ramon Boves canonges Pia Almoina Seu B.	Establiment	Bernat Scia	pa. St. P.P.
MASM: P.Marfà 30	1319	Bernat Valensó de Cirera, Bernat *fi.* de Sta. Ma. C.F.	Sots-establim.	Bonanat Saurí	pa. Sta. Ma. C.F.

REFERÈNCIES	DATES	AUTORS	NATURA	BENEFICIARIS	LLOC
ACB: 4-100-1	1319	Berenguer de Quarsà, de St. F.C.	Sots-establim.	Ramon Sagual	pa. St. J.A.
MASM: P. Ribas 19	1319	Ramon Carbonell, Guillelma *es.*	Sots-establim.	Guillem de Soler, Guillelma *es.*, Bernat *fi.*, Elisenda *es.*	pa. Sta. Ma. C.F. "Albelach"
APCC: P.18	1320	Bernat Català *fi.* de Pere Català *q.* i Bondia *es. q.*	Sots-establim.	Jaume de Terrades, clergue	pa. Sta. Ma. C.F.
MASM: P.Marfà 40	1321	Pere Janer, Margarida *es.*	Sots-establim.	Pere Ferrer, Saura *es.*	pa. Sta. Ma. C.F.
APCP: P.26	1323	Pere Bonz, Benvinguda *es.*, Elisenda *fi.*	Sots-establim.	F. Matheu, Elisenda *es.*	pa. St. J.A.
MASM: P.Marfà 32	1323	Pere Janer, Margarida *es.*	Sots-establim.	Berenguer de Portell	oa. Sta. Ma. C.F.
APCP: P.27	1323	Bernat de Camp, Romea *es.*	Sots-establim.	Ramon Juglar, Berenguera *es.*	pa. St. J.A.
APCP: P.28	1323	Berenguer de St. V., *se. cas.* St. V.	Establiment	F. Matheu, Elisenda *es.*	pa. St. J.A.
APCC: P.21	1324	Ramon de St. Martí, Guillelma *es.*	Sots-establim.	Guillem Mayol, Guillelma *es.*	pa. St. J.A.
AMA: P.17	1325	B. Rispau	Sots-establim.	Jaume de Pujol, Elisenda *es.*	pa. St. J.A.
MASM: P.Marfà 35	1325	Berenguer de Bellit, Brunissenda *es.*	Sots-sots-est.	Berenguer de Pujol, Elisenda *es.*	pa. Sta. Ma. C.F.
APCP: P.32	1326	Jaume Cosch, Alamanda *es.*	Sots-sots-est.	Jaume Cabot, Guillelma *es.*	pa. St. F.C.
APCC: P.23	1328	Guillelma Valensona	Sots-establim.	Pere Arnau	pa. Sta. Ma. C.F.
AMA: P.18	1330	Guillem d'Argentona "miles"	Establiment	Pere Ferrer, Alamanda *es.*	pa. St. J.A.
APCC: P.34	1331	Guillem de Creu, Guillelma *es.*	Sots-establim.	Berenguer Torrent, Romea *es.*	pa. Sta. Ma. C.F.
MASM: P.Marfà 44	1332	Jaume Llull, Alamanda *es.*	Sots-establim.	Guillem Salvador, Guillelma *es.*	pa. St. A.Ll.
MASM: P.Marfà 45	1333	Bernat Miquel, Simona *es.*	Sots-establim.	Guillem Nadal, Elisenda *es.*	pa. Sta. Ma. C.F.
APCC: P.28	1333	Berenguer de St. V., *se. cas.* de St.V., Berenguer de St. V. *fi.*	Confirmació	Pere Cabot, *fi.* de Guillem Cabot *q.*, Sibil.la *es.*	pa. St. J.A.
MASM: P.Marfà 46	1333	Pere Janer, Margarida *es.*	Sots-establim.	Berenguer de Portell, Pere de Portell *fi.*, Guillelma *es.*	pa. Sta. Ma. C.F.
APCC: P.29	1334	Bartomeva, *fi.* de Guillem Muyal i Elisenda *es. q.*, *es.* de Guillem Ponç.	Sots-establim.	Berenguer des Muyal	pa. St. J.A.
MASM: P.Marfà 48	1334	Bernat Miquel, Simona *es.*	Sots-establim.	Berenguer de Portell, Pere de Portell *fi.*	pa. Sta. Ma. C.F.
MASM: P.Marfà 49	1335	Bernat Miquel, Simona *es.*	Sots-establim.	Bernat Satria, Arsen, *es.*	pa. Sta. Ma. C.F.
MASM: P.Marfà 50	1335	Bernat Miquel, Simona *es.*	Sots-establim.	Berenguer de Portell, Ramon de Portell *fi.*	pa. Sta. Ma. C.F.
APCCB: P.D-37	1335	Guillem Estrany, Guillelma *es.*	Sots-establim.	Pere Cabot	pa. St. J.A.
AMA: P.22	1335	Pere Riera, Oliva *es.*	Establiment	Bernat des Torrents	pa. St. J.A.
APCCB: P.D-36	1335	Berenguer de St.V. *fi.* de Berenguer de St.V., *se. cas.* St.V.	Capbreu	Pere de Verdaguer, Sibil.la *es.*	pa. St. J.A. i Sta. Ma. C.F.
PCOA: P.4	1336	Ramon de Mataró, Margarida *es.*	Establiment	Guillem Nadal, Elisenda *es.*	pa. Sta. Ma. C.F.
AMA: P.23	1336	Bernat Cabot, Guerau Cabot, Pere Cabot *fi.*	Confirmació	Jaume Ferrer	pa. St. J.A.
AMA: P.24	1336	Berenguer de St.V.	Sots-establim.	Pere Serra, Guillelma *es.*	pa. St. J.A.
AMA: P.25	1336	Berengueró de St.V., *fi.* de Berenguer de St.V.	Establiment	Arnau de Pujol	pa. St. J.A.
AMA: P.27	1337	Benvinguda des Lledó *es.* ... Lledó *q.*	Sots-establim.	Berenguer Rog, Alamanda *es.* de Sta. Ma. C.F.	pa. St. J.A.
AMA: P.28	1337	Berengueró de St.V., *fi.* de Berenguer de St.V.	Establiment	Bonanat Jacma, Dolça *es.*, Francesca *fi.*	pa. St. J.A.
APCCB: P.D-34	1337	Berengueró de St.V., Pere Verdaguer, Simó de Croanyes, Benvinguda Estevena, Guillelma Ledona, Benvinguda de Pins	Confirmació	Bondia Jacma	pa. St. J.A.
AMA: P.29	1337	Berengueró de St.V., *fi.* de Berenguer de St.V.	Capbreu	Bonanat Lledó, Pere Lledó *fi.*	pa. St. J.A.
APCCB: P.D-47	1337	Berengueró de St.V.	Capbreu	Pere Estrany	pa. St. J.A.
APCC: P.31	1338	Bernat Gui	Sots-establim.	Berenguer Mugial	pa. St. J.A.
AMA: P.30	1338	Pere de Far, Berenguera *es.*	Sots-establim.	Guillem de Soler, Elisenda *es.*	pa. St. J.A.
AMA: P.31	1338	Guillelma Estranya, Pere Estrany, *fi.*	Sots-establim.	Berenguer Rog, Alamanda *es.* de Sta. Ma. C.F.	pa. St. J.A.
AMA: P.32	1338	Bernat Gili, Guillelma *es.*	Sots-establim.	Pere Serra	pa. St. J.A.
APCCA: P.4	1339	Pere Janer, Saurina *es.*	Sots-establim.	Bonanat Jac, Dolça *es.*	pa. St. J.A.
APCP: P. 40	1340	Bernat Rispau	Sots-establim.	Bernat Marc, Elisenda *es.*	pa. St. J.A.
AMA: P.33	1340	Berengueró de St.V., *fi.* de Berenguer de St.V.	Establiment	Ramon Bargay, Alamanda *es.* de St. G.V.	pa. St. J.A.
MASM: P.Marfà 35	1340	Pere Bertran, Elisenda *es.*	Sots-establim.	Arnau Portell	pa. Sta. Ma. C.F.
AHMM: P.H-6	1340	Arnau Ballester, *se. cas.* Mataró	Confirmació	Sancina Soler	pa. Sta. Ma. C.F.
APLA: P.2	1340	Elisenda Amada, Pere Amat *fi.*	Sots-establim.	Elisenda Serra, Bernat Serra *fi.*	pa. St. G.V.
AMA: P.26	1342	Bernat Saula	Sots-establim.	Bernat Agell	pa. St. J.A.
MASM: P.Marfà 57	1342	Pere de Pujol, Saurina *es.*	Sots-establim.	Arnau de Portell	pa. Sta. Ma. C.F.
APCRP: P.4	1342	Berenguer Sa Sala, *es.*	Sots-establim.	Berenguer ...	pa. St. P.P.
APCS: C.AM	1342	Fra Pere de Riba, prior Mont. St. Marçal.	Confirmació	Guillem Febrer	pa. St. J.A.
MASM: P.Marfà 56	1342	Bernat Sabater	Sots-establim.	Pere Ferrer, de Sta. Ma. de Mataró	pa. St. J.A.
APCC: P.33	1342	Romeu Llull, ciutadà B.	Capbreu	Bernat Català, de St. M. de Mataró	pa. Sta. Ma. C.F.
MASM: P.Marfà 59	1343	Pere Gras, rector altar de St. Francesc, Seu B.	Capbreu	Berenguer de Fornells	pa. St. J.A.
APCC: P.36	1343	Alamanda, *es.* de Francesc de St.V. *q.*, Bernardó de St. V., *fi.*, *se.* casa Premià	Establiment	Berenguer des Muyal, de St. J. A.	pa. St. J.A.
APCC: P.38	1344	Pere Bova, *fi.* de Bernat Bova *q.*	Sots-establim.	Pere Ballot	pa. Sta. Ma. de Mataró.

REFERÈNCIES	DATES	AUTORS	NATURA	BENEFICIARIS	LLOC
APCC: P.37	1344	Berenguer Moyó, *es.*	Sots-establim.	Guillem Mayol, Guillelmó Mayol *fi.*	pa. St. J.A.
APCPA: P.41	1345	Berenguer de St.V., *se. cas.* Vilassar.	Establiment	Guillem de Pins, Saurina *es.*	pa. St. J.A.
APCC: P.39	1345	Pere del Mas, Guillelma *es.*	Sots-establim.	Ponç Boffí, de la pª. de Llagostera.	pa. Sta. Ma. C.F.
APCRP: P.7	1348	Bartomeu Vives, *fi.* de Bernat Vives.	Sots-establim.	Guillem Oliver	pa. St. P.P.

4.2. *Quadre comparatiu d'estructures familiars.*

Cal assenyalar els índexs amb els quals hem conformat el gràfic. Ens hem basat en la comparació de tres supostos:

A: un sol individu.
B: una parella (marit i muller).
C: un grup (en aquest punt incloem vidus amb fills, grups de pares i fills, dues parelles, i altres circumstàncies alternants).

Les columnes comparatives es confeccionen relacionant els autors o atorgants dels documents, com a part inductiva del negoci jurídic; i els beneficiaris com a part receptiva (53).

De l'observació immediata del gràfic, podem constatar visualment de quina manera es feren els contractes. Els majoritaris s'operaren d'individu a individu, després de parella a parella. A continuació d'individu a parella, i per fi d'individu a grup.

Per tal d'entendre millor el resultat obtingut, hem de relacionar els diferents índexs citats. És a dir, cal fixar-se en la intersecció d'aquests, així:

A/A: contractes realitzats d'individu a individu.
A/B: contractes realitzats d'individu a parella.
A/C: contractes realitzats d'individu a grup.
B/A: contractes realitzats de parella a individu.
B/B: contractes realitzats de parella a parella.
B/C: contractes realitzats de parella a grup.
C/A: contractes realitzats de grup a individu.
C/B: contractes realitzats de grup a parella.
C/C: contractes realitzats de grup a grup.

Les dades numèriques es basen sobre un total de 104 establiments.

Coral Cuadrada i Majó

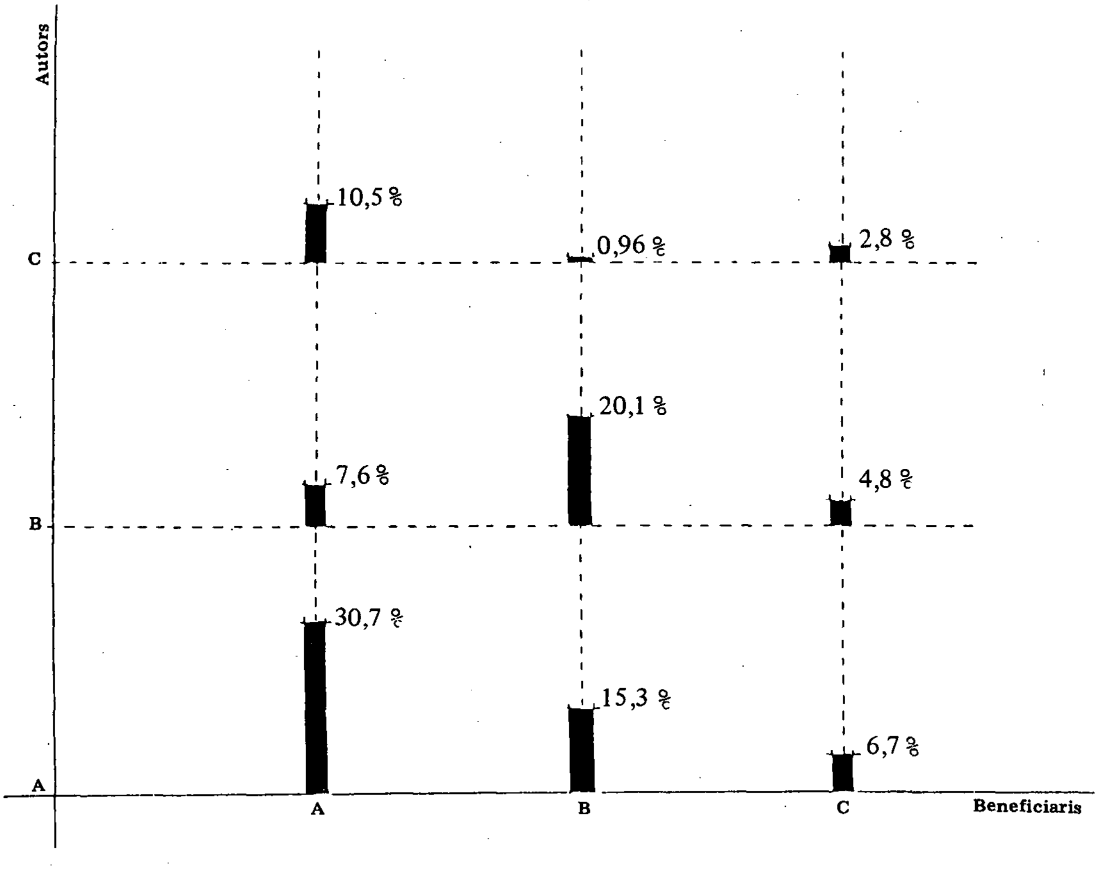

NOTES

1.- VILAR, P. (1964): *Catalunya dins l'Espanya moderna* (Barcelona), 4 vols., vol. I, p. 219.

2.- *Ídem*, p. 414.

3.- *Vid*. quadre general, a continuació.

4.- PONS I GURI, J.Ma. (1982): *Senyors i pagesos*, dins de: *Història de Catalunya* (Barcelona), vol. III.

5.- *Vid*. quadre d'estructures familiars.

6.- LE ROY LADURIE, E. (1975): *Montaillou, aldea occitana de 1294 a 1324* (Madrid, 1981), p. 53.

7.- PONS I GURI, J.Ma.: *Senyors*..., p. 139.

8.- *Ídem*, p. 127.

9.- MASM: P.Marfà 1.

10.- ACB: 4-93-27.

11.- MASM: P. Ribas 9.

12.- APCC: P.27.

13.- APCC: P.33.

14.- APCPA: P.18; APCS: C.AM.

15.- APCC: P.2; MASM: P. Marfà 18.

16.- APCP: P.15; APCP: P.26; APCC: P.29.

17.- AMA: P.24.

18.- APCRP: P.4.

19.- APCCB: P.D-28; APCP: P.40.

20.- ACB: 4-93-6; ACB: 4-100-1; MASM: P. Marfà 56; MASM: P. Marfà 59.

21.- ACB: 4-93-1.

22.- APCC: P.11.

23.- MASM: P. Marfà 10.

24.- *Vid*. quadre general.

25.- APCP, P.32.

26.- DUBY, G. (1962): *Economía rural*..., p. 19-20.

27.- MOLL, F. de B. (1959): *Els llinatges catalans* (Mallorca, 1982), p. 31. Noms de vegetals i els seus fruits, segurament perquè alguns d'ells eren característics del lloc de residència de l'individu: Ametller, Cirera, Pins,...

28.- ACA, Cart. St. Cugat, f. 212 v°, n° 937: Donació que Ega, *femina*, fa al monestir de Sant Cugat de terres, vinyes, *oleastros* i altres arbres, el 10 de març de 1027, a Tiana.

29.- APCPA, P.1. I citat també per CARRERAS I CANDI (1899): *Lo castell de Burriach o de Sant Vicens* (Mataró), p. 295-297.

30.- ACA, Cart. St. Cugat, f. 316, n° 945.

31.- APFV, P.1.

32. AMA, P.12.

33.- APCCA, P.13.

34.- APCCB, P.D-47.

35.- MASM, P. Marfà 35.

36.- APCC, P.33.

37.- ACB: 1-1-1744.

38.- ACB: 4-93-27; ACB: 1-2-1563; ACB: 4-93-1; APCCA, P.33.

39.- APCCA, P.33.

40.- MASM, P. Marfà 59.

41.- SALRACH, J.Ma. (1983): *Repoblació i colonització agrària a l'Alta Edat Mitjana*, dins de: *Estructura social i econòmica del camp català* (Barcelona), p. 29.

42.- ACB: 1-1-1744; MASM, P. Marfà 1; ACB: 4-93-27; APTG, P.1; ACB: 4-93-26; ACB: 1-2-1563; APCC, P.2; MASM, P. Marfà 3; APCP, P.1; AMA, P.3.

43.- *Vid*. quadre general.

44.- AHMM, P.H.5.

45.- *Vid*. quadre general.

46.- PONS I GURI, J.Ma.: *Senyors*..., p. 129.

47.- ACB: 1-1-1744; MASM, P. Marfà 1, APTG, P.1; MASM, P. Marfà 6; AMA, B-8; i molts d'altres.

48.- PONS I GURI, J.Ma.: *Senyors*..., p. 131.

49.- PONS I GURI, J.Ma. (1985): *Entre l'emfiteusi i el feudalisme. Els reculls de dret gironins*, Comunicació al col.loqui *La formació del Feudalisme català* (Girona). (En vies de publicació).

50.- Citat per PONS I GURI: *Entre l'emfiteusi*..., nota 14: Jaume Callís en els seus *Comentaris als Usatges* (Antiquiores), f. 80, n° 4.

51.- Cap. XI.

52.- DUBY, G. (1980): *Los tres órdenes o lo imaginario del feudalismo* (Barcelona, 1983).

53.- *Vid*. quadre general.

BIBLIOGRAFIA

1.- BLOCH, M. (1931): *Historia rural francesa*, Ed. Crítica (Barcelona, 1983), (1a. edició: París, 1952).

2.- BONNASSIE, P. (1975): *La Catalogne du milieu du Xe à la fin de XIe siècle, croissance et mutations d'une société*, 2 vols., (Toulouse). Hi ha traducció al català: *Catalunya mil anys enrera (segles X-XI)*, Edicions 62 (Barcelona 1981).

(1981): *Vocabulario básico de historia medieval*, Ed. Crítica (Barcelona, 1983).

3.- CARRERAS I CANDI, F. (1891): *Argentona histórica*, Imp. La Renaixensa, (Barcelona).

(1899) : *Lo Castell de Burriach o de Sant Vicens*, (Mataró).

4.- DUBY, G. (1962) : *Economía rural y vida campesina en el occidente medieval*, Ed. Península (Barcelona, 1968).

(1980) : *Los tres órdenes o lo imaginario del feudalismo*, Argot, (Barcelona, 1983).

5.- FREEDMAN, P. (1985) : *Peasant servitude in the thirteenth century*. Comunicació al col.loqui *La formació i expansió del feudalisme català*, (Girona). (En vies de publicació).

6.- LE ROY LADURIE, E. (1975) : *Montaillou, aldea occitana de 1294 a 1324*, Taurus (Madrid, 1981).

7.- MOLL, F. de B. (1959) : *Els llinatges catalans*, Ed. Moll (Mallorca, 1982).

8.- PONS I GURI, J.Ma. (1982) : *Senyors i pagesos*, dins de: *Història de Catalunya*, Ed. Salvat (Barcelona) vol. III, p. 127-140.

(1985) : *Entre l'emfiteusi i el feudalisme. Els reculls de dret gironins*. Comunicació al col.loqui *La formació del feudalisme català* (Girona). (En vies de publicació).

9.- RIU I RIU, M. (1983) : *La feudalització del camp català*, dins de: *Estructura social i econòmica del camp català*, Ed. La Magrana, Institut Municipal d'Història (Barcelona).

10.- SALRACH, J.Ma. i DURAN, E. (1982) : *Història dels Països Catalans*. Coordinada per Albert Balcells. EDHASA (Barcelona), 3 vols.

(1983) : *Repoblació i colonització agrària a l'Alta Edat Mitjana*, dins de: *Estructura social i econòmica del camp català*, Ed. La Magrana, Institut Municipal d'Història (Barcelona).

11.- TARRADELL, M. (1983) : *Dels orígens a l'estructura agrària del món romà*, dins de: *Estructura social i econòmica del camp català*, Ed. La Magrana, Institut Municipal d'Història (Barcelona).

12.- VILAR, P. (1964) : *Catalunya dins l'Espanya moderna*, Edicions 62, (Barcelona), 4 vols.

En el treball que segueix Marià Ribas i Bertran complementa i amplia la notícia d'una descoberta arqueològica feta l'any 1948, a la Riera, al solar de l'antic cafè Peninsular, avui oficina del banc de Sabadell.

AMPLIACIÓ D'UNA NOTÍCIA SOBRE UNS ENTERRAMENTS DESCOBERTS A LA RIERA

Les restes arqueològiques i troballes descobertes fins ara dintre del solar mataroní, i totes aquelles que encara resten per descobrir i salvar, constitueixen en conjunt el més apreciable testimoni evocatiu d'unes èpoques passades i ens manifesten amb tota claredat les arrels de moltes coses actuals.

Ultra els valuosos coneixements que ens proporcionen, tenen la virtut d'estimular l'amor a la pròpia ciutat i, a l'ensems, d'interessar en la defensa del seu patrimoni espiritual.

Malgrat l'esforç fins ara realitzat per arqueòlegs i historiadors, no s'ha arribat pas a exhaurir el doll de totes les fonts, moltes de les quals encara es mantenen soterrades, esperant de veure la llum del dia en un temps pròxim o més llunyà. De tals fonts, ignorades, en les quals encara no hi ha entrat ni el pic ni la pala dels excavadors, no dubtem pas que s'obtindran nous coneixements de la història antiga i que ens oferiran veritables testimonis que permetran d'ampliar i de contrastar aquells punts que avui només són esbossats, tot i haver estat tractats amb la més sol.lícita atenció, seguint les dades conegudes i els materials arribats a la nostra coneixença.

Durant el curs d'aquests darrers anys s'ha fet molt. S'ha excavat a la plaça Gran, a la plaça de l'Ajuntament, en altres indrets de la ciutat, i també a Burriac. En desitgem de conèixer els resultats, que algun dia deuran publicar els dirigents de les excavacions, que probablement a hores d'ara deuen estar enfeinats en l'estudi del gros volum dels materials acumulats.

L'excavació que fou conduïda amb bon mètode en un sector de la plaça Gran, donà excel.lent resultat per l'abundància i riquesa dels materials que proporcionà i pel descobriment de la continuació d'un important edifici romà, amb mosaics de gran interès arqueològic i de molta bellesa, que anteriorment ja havia estat localitzat al subsòl de la casa que forma la cantonada de la plaça amb el carrer de Don Magí. Ens dol que el mirament científic de l'excavació emprat en dit sector no s'hagués tingut en compte en les altres parts de la plaça, on probablement s'hi reserven agradables sorpreses.

L'equip que excavà la plaça de l'Ajuntament també excavà el solar de la Riera on havia existit el cine Modern. En aquest lloc el resultat de l'excavació fou negatiu, malgrat de tractar-se d'una zona en la qual s'hi havien fet diverses troballes arqueològiques.

I com que la narració ens ha traslladat a la Riera, creiem oportú de completar una notícia que ja fou publicada fa uns quants anys, però amb menys extensió de la que hauríem desitjat.

Fou a principis de l'any 1948 quan desaparegué el cafè Peninsular, situat a la planta baixa de la casa número 60 de la Riera. Immediatament es procedí a rebaixar el solar per tal de construir l'edifici de l'actual banc de Sabadell. Avui, però, l'edifici porta el número 27 de la Riera, per haver canviat fa pocs anys la numeració de totes les cases del carrer.

Per una lamentable confusió de tal canvi, férem constar en el llibre *Els orígens de Mataró*, pu-

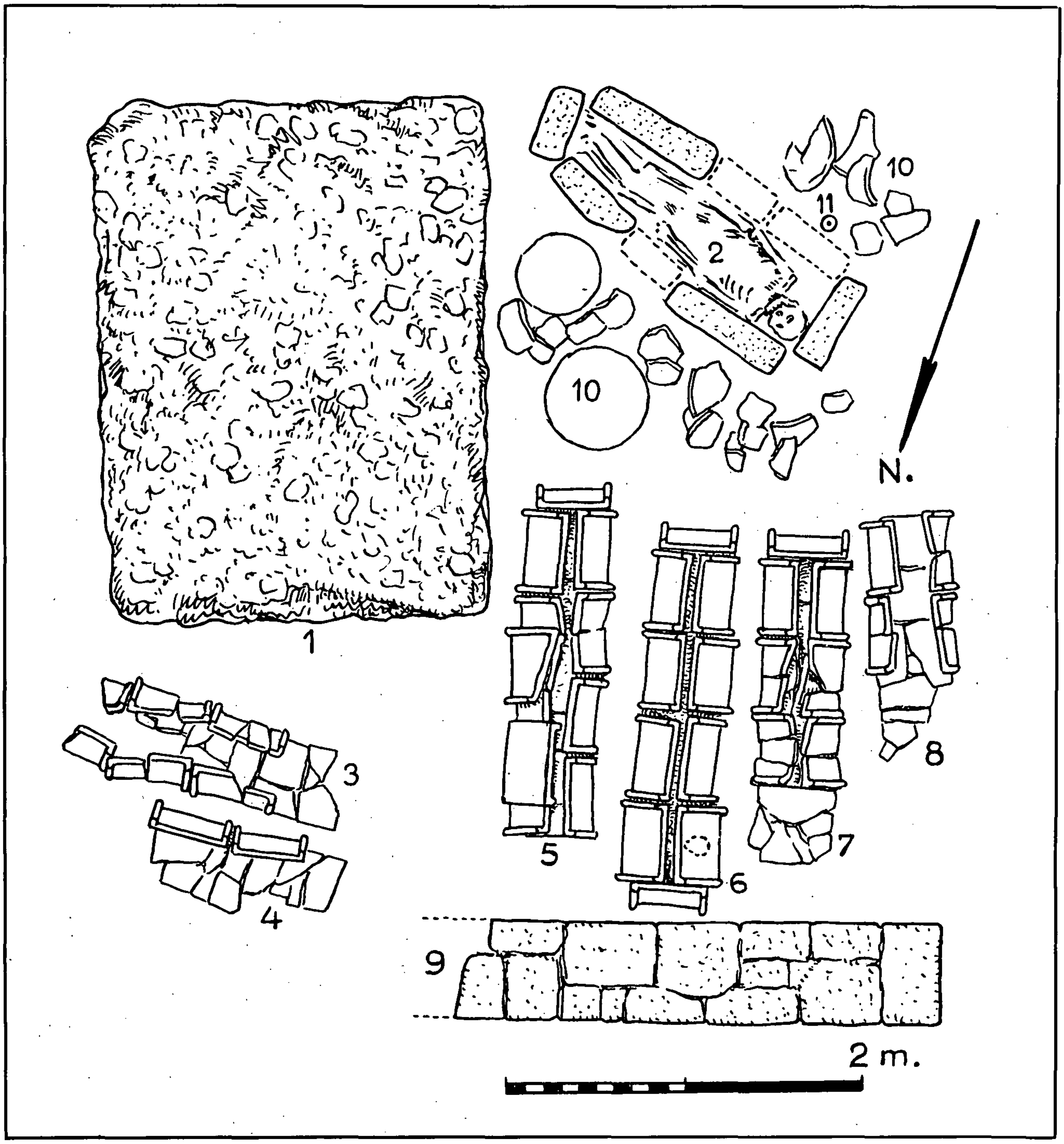

Planta de les descobertes al solar del desaparegut Cafè Peninsular de la Riera (avui banc de Sabadell).

1.- Fonament de pedres i calç.
2.- Enterrament a dos metres de fondària envoltat de ceràmica diversa.
3 a 8.- Enterraments de tègula, a 1,50 m de fondària. En el núm. 6 una llantieta en l'interior.
9.- Paret de pedra treballada, formada amb morter de calç.
10.- Fons de *dolia* i abundants trossos de ceràmica.
11.- *Fusaiola*.

blicat l'any 1964, p. 116, que el lloc de la troballa que a continuació es ressenya fou el solar del banc Exterior d'Espanya, quan en realitat havia de dir banc de Sabadell. Els dos bancs són situats un al costat de l'altre.

Un cop iniciat el rebaix de l'esmentat solar, a una profunditat d'un metre i mig, apareixeren un fort fonament de superfície grollera i un conjunt de sepultures romanes de tègula, de les quals, quan nosaltres ho veiérem, encara n'hi havia tres de quasi senceres, mentre que les altres eren ja a les acaballes de la seva destrucció. En un costat, coincidint al darrera de dit fonament, aproximadament a una profunditat de dos metres, s'hi trobà una última sepultura, composada de pedres que havien estat grollerament aplanades, disposades en forma de caixa contornejant un esquelet. Quan ja no exis-

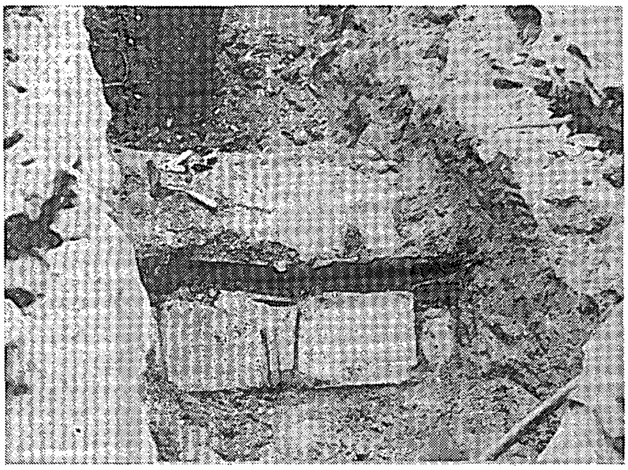

Fotografia dels enterraments de tègula assenyalats amb els núms. 5 i 6 a la planta.

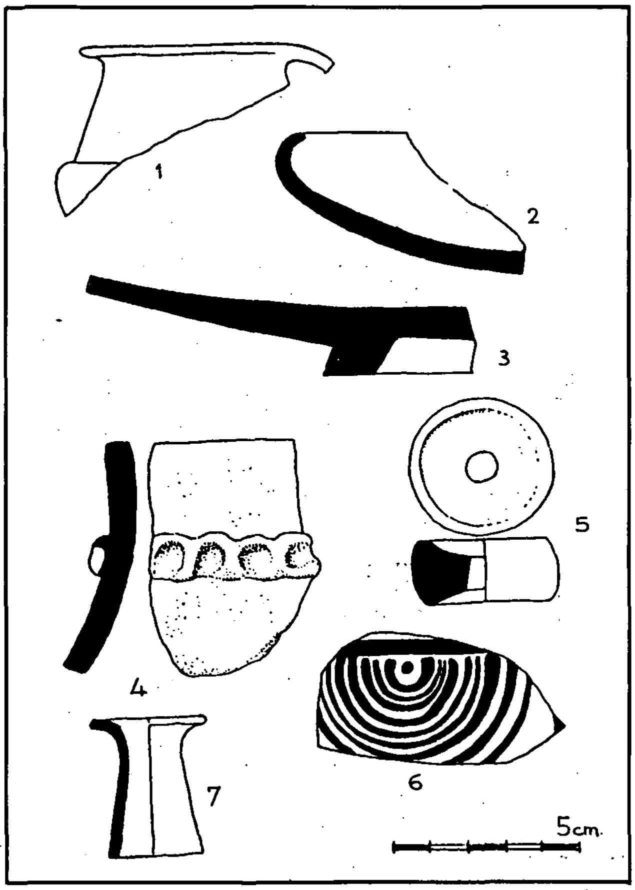

Ceràmica apareguda en els contorns de la sepultura núm. 2, a dos metres de fondària.

1.- Vas bicònic.
2 i 3.- Campaniana.
4.- Vora de vas feta a mà, decorada amb cordó en relleu.
5.- *Fusaiola.*
6.- Fragment de *Kalathos.*
7.- Coll de vas de parets primes.

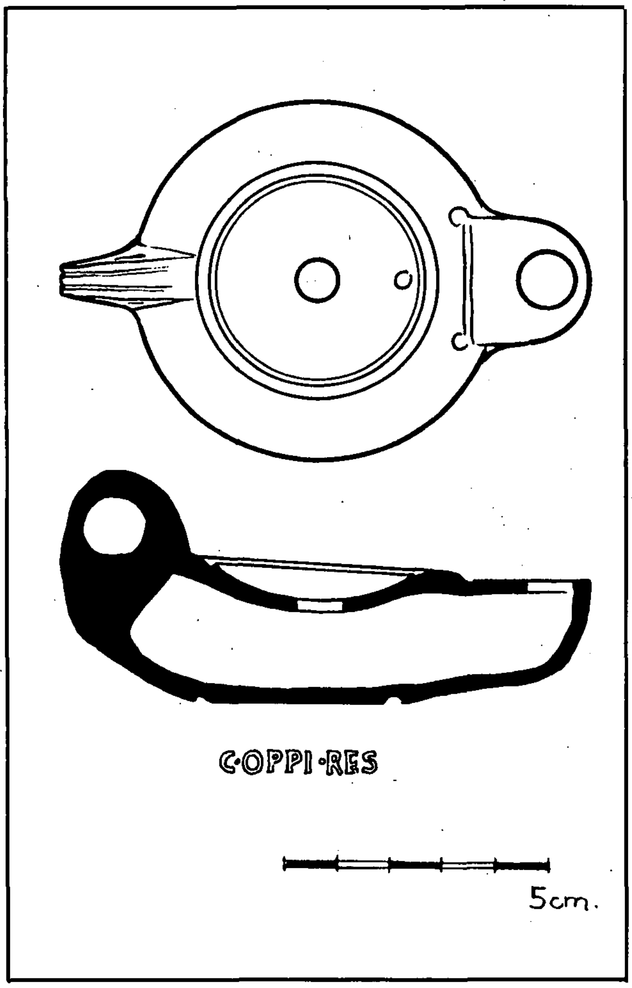

Llantieta trobada en la sepultura núm. 6.
Forma *Dressel* 20. Segle II.
Conservada en la col.lecció Lluís Ferrer i Clariana.

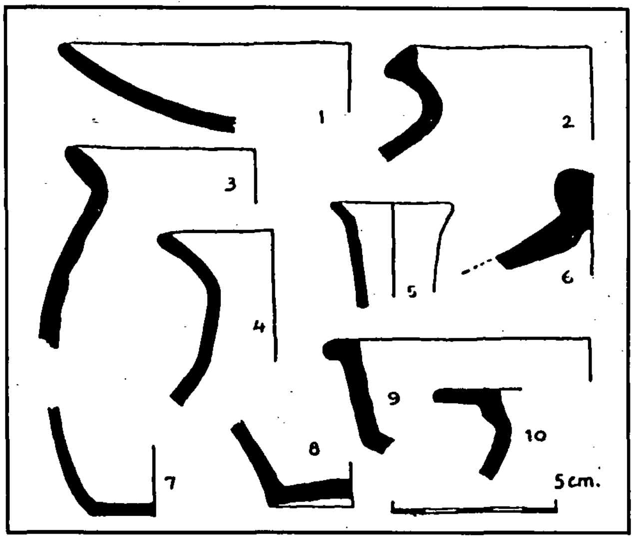

Ceràmica comuna. Perfils més interessants.
Nivell 1,50 m de fondària.

1.- Fragment de plat de ceràmica rosada.
2, 3, 10.- Vores d'olla. La núm. 3 és molt grollera i una mica cremada.
4, 5, 7.- Ceràmica rosada, sense sorra.
6.- Tapadora.
8.- Ceràmica grisa.
9.- Pasta grollera, negrosa, una mica cremada.
10.- Petit fragment trobat entre les sepultures de tègula (no permet de precisar el radi).

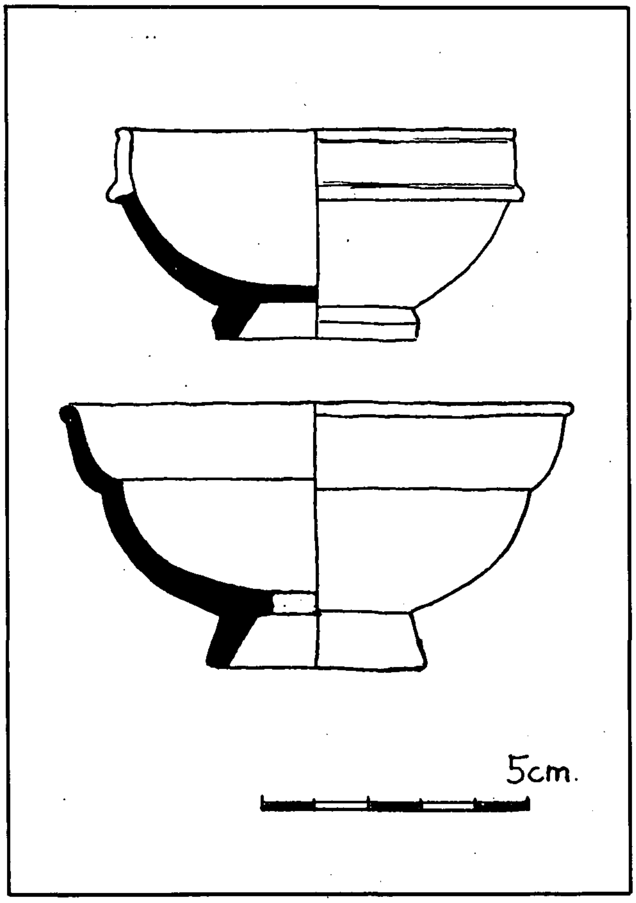

Vasos de terra sigil.lata.

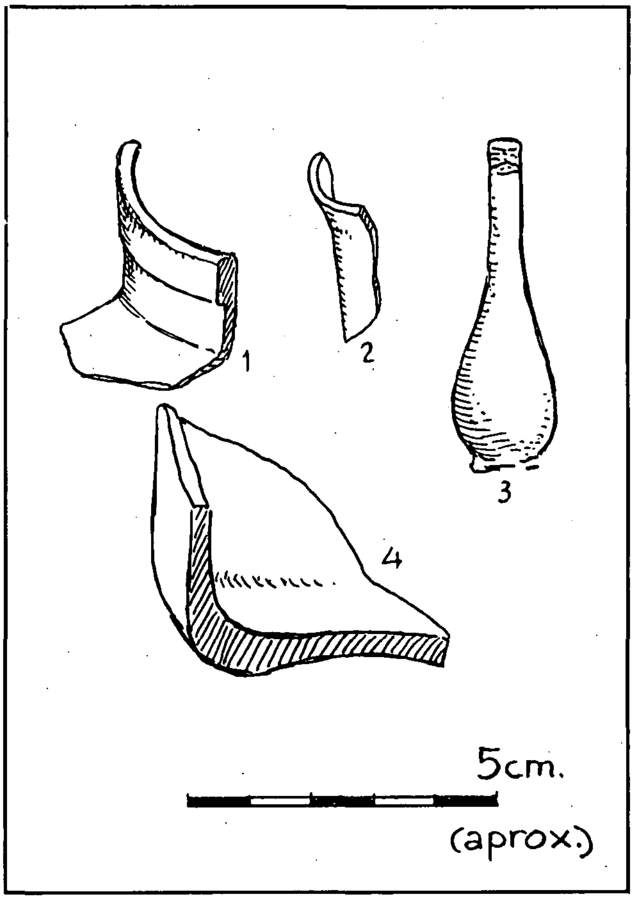

Vidres romans. Nivell 1,50 m de fondària.
1 i 2.- Vores.
3.- Recipient que contenia un líquid.

tia ni la coberta ni unes lloses dels costats, presenciàrem la seva destrucció final, a mans dels peons. La composició de la sepultura, semblant a unes altres que foren excavades prop del poble de Cabrils i a una altra excavada a Burriac, dintre del recinte del poblat ibèric, ultra el fet de trobar-se escampada per aquell indret ceràmica ibèrica i d'època republicana, ens féu deduir que tal volta podia pertànyer a un temps anterior a les sepultures de tègula, encara que no ho podem afirmar, perquè no presenciàrem la troballa des del començament i perquè la ceràmica que vegérem pels seus contorns era rodada, a excepció d'una *fusaiola* que romania en un costat, quasi a topar, de l'esquelet.

No podem concretar les circumstàncies de com ni d'on fou trobada la ceràmica, escampada arreu del solar enmig de terres remogudes, perquè la poca amabilitat dels obrers no ens orientà en cap aspecte. Deduírem però, que, en sa major part, eren fragments rodats, dipositats al lloc a conseqüència de les avingudes torrencials des de temps remots, tal com succeí en altres indrets de la mateixa Riera.

L'única troballa que ens permet donar la data segura dels enterraments de tègula és una llantieta trobada al costat del crani de la sepultura número 6, del plànol que adjuntem. Pertany a la forma *DRESSEL* 20, datable del segle II de la nostra era.

Poguérem prendre pocs apunts de la ceràmica, servint-nos sols d'alguns fragments, més o menys significatius que trobàrem esparsos. Esmentarem en primer lloc els més vells, un fragment de vas ibèric bicònic, petits fragments de vasos grollers fabricats a mà, un dels quals és una vora llisa i cordó en relleu amb ditades, un fragment de *kàlathos*, amb cercles concèntrics pintats, dos fragments de ceràmica campaniana, un dels quals és de pàtera, de la forma 7, i l'altre és la vora d'un vas de la forma 21, segons *LAMBOGLIA*, i la *fusaiola* esmentada anteriorment. La ceràmica pròpiament romana és diversa, abundant la d'ús comú, fragments d'àmfores, fragment d'un peu de copa de sigil.lata, de la forma *DRAG*. 24/25, de color roig fosc, fragment d'un peu de copa, de la forma *DRAG*. 27, de vernís roig brillant, i petits fragments de sigillata, llisos, de difícil classificació.

A més de tot això observàrem que els trossos relativament grossos d'àmfores provenien dels contorns de la sepultura composada per lloses de pedra, situada com ja hem dit a un nivell de major

profunditat, car encara vegérem *in situ* els fons de dues *dolia* i diversos fragments.

Un dels peons ocupats en el rebaix del terreny ens mostrà dues monedes de bronze, molt brutes de terra, i no dubtàrem pas que eren romanes, però tornaren ràpidament a la seva butxaca després d'ésser només exhibides.

Finalment esmentarem uns fragments de vidre. Pel seu interès n'adjuntem un dibuix. En trobàrem dos d'iguals, dues petites ampolletes de coll prim, allargat, una de les quals era tapada i contenia un líquid transparent. Posada a disposició del laboratori de Química de la Facultat de Ciències de la Universitat de Barcelona, el líquid fou analitzat pel catedràtic mataroní Dr. Josep Pascual i Vila, que comprovà que era aigua. La boca de l'ampolla era tapada per una substància mineral.

El fonament que ja hem esmentat en primer lloc, composat d'un gros macís d'obra de morter de calç i abundants pedres grolleres de totes mides, suposàrem que pertanyia a un monument funerari. Amidava aproximadament 3,00 x 2,20 m; la seva profunditat no la poguérem determinar. Quasi a tocar les sepultures de tègula es descobrí un tros de paret de bona construcció, feta amb pedres aplanades per la cara visible i amb un extrem ben acabat i l'altre interromput. Amidava 2,75 m de llargària per 0,60 m d'espessor. El fonament i la paret foren les úniques mostres de possibles construccions que poguérem observar.

Marià Ribas i Bertran

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

MASIES DE VALLDEIX
CAN CABOT DE LA BROLLA. 1920?

Fotografia Mn. Joan Colomer i Trinxer – Col.lecció Parés de Mataró.

MASIES DE VALLDEIX
CA LA MADRONA. 1920?

Fotografia Mn. Joan Colomer i Trinxer – Col.lecció Parés de Mataró.

Museu Arxiu de Santa Maria
Mataró

amb la col.laboració del
Servei d'Arxius del Departament de Cultura
de la Generalitat de Catalunya